

Susanna Sumuvuori

INTEGROITU KIRJALLISUUSKATSAUS LAPSEN SIJAISHUOLTOPAIKASTA KARKAAMISEN SYY- JA RISKITEKIJÖIHIN KOHDISTUVASTA KANSAINVÄLISESTÄ TUTKIMUSTIEDOSTA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro Gradu -tutkielma

Lokakuu 2019

TIIVISTELMÄ

Susanna Sumuvuori: Integroitu kirjallisuuskatsaus lapsen sijaishuoltopaikasta karkaamisen syy- ja riskitekijöihin kohdistuvasta kansainvälisestä tutkimustiedosta

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Lokakuu 2019

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista Suomessa ja kansainvälisessä kontekstissa. Sijaishuoltopaikasta karkaaminen on vakava, monen sijoitetun lapsen terveyttä ja hyvinvointia uhkaava ilmiö. Karkaamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi poistuu vapaaehtoisesti ja ilman lupaa sijaishuoltopaikastaan tai ei palaa sinne sovitusti.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää millaisilla syy- ja riskitekijöillä lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista selitetään kansainvälisessä tutkimuksessa ja millaista kuvaa tutkimukset karkaavasta lapsesta piirtävät. Tutkielma on laadullinen kirjallisuuskatsaus ja se toteutetaan hyödyntäen integroidun kirjallisuuskatsauksen menetelmää ja systemaattista lähestymistapaa. Aineisto on kerätty neljästä elektronisesta tietokannasta ja se koostuu 21 vertaisarvioidusta, vuosina 2000–2018 julkaistuista tutkimusartikkelista. Aineisto analysoidaan temaattisen analyysin menetelmää soveltaen ja tutkielman tuloksista muodostetaan uutta tietoa ja uusia näkökulmia aiheeseen tuottava synteesi.

Kirjallisuuskatsauksen aineiston tutkimusten tulosten mukaan karkaamiseen yhteydessä olevat syyt ja riskit liittyvät lapsen yksilöllisiin tekijöihin, sijaishuoltopaikan sisällä ja ulkopuolella vaikuttaviin tekijöihin sekä sijoitukseen ja järjestelmään liittyviin tekijöihin. Sijaishuoltopaikasta karkaavat lapset näyttäytyvät kansainvälisissä tutkimuksissa puolestaan monia haasteita omaavina, erilaisia asioita pakenevina, jotain kohti pyrkivinä ja jotain vaille jäävinä.

Tutkielman tulosten mukaan lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista voidaan selittää neljän erilaisen tulkintakehyksen kautta. Karkaavasta lapsesta tuotettuun kuvaan vaikuttaa se, missä tulkintakehyksessä kulloinkin liikutaan ja millaisista syy- ja riskitekijöistä karkaamisen nähdään johtuvan. Sijoitetun lapsen kannalta ei ole yhdentekevää millaisena hänet nähdään ja mistä syystä hänen ajatellaan karkaavan. Valittu tulkintakehyks on yhteydessä myös näkemykseen siitä, millaisilla toimilla karkaamisongelmaan voidaan parhaiten puuttua.

Tutkielman tulokset osoittavat, että sijaishuoltopaikasta karkaaminen on kompleksinen ja haastava kokonaisuus, joka ei ole selitettävissä yksittäisellä lapseen itseensä tai hänen ympäristöönsä liittyvällä tekijällä. Karkaamisilmiön monitahoisuus vaatii moninaisia karkaamista ehkäiseviä ja siihen puuttuvia toimenpiteitä sekä eri ammattikuntien välistä yhteistyötä. Lisäksi karkaamisongelmaan puuttumisen ja erityisesti karkaavien lasten itsensä kannalta on tärkeää, että sijoitettujen lasten parissa toimivat tahot osaavat tunnistaa sen, missä tulkintakehyksessä he liikkuvat ja miten valittu kehys omaan ajatusmaailmaan ja toimintaan mahdollisesti vaikuttaa.

Avainsanat: Lastensuojelu, sijaishuolto, kodin ulkopuolinen sijoitus, sijaishuoltopaikasta karkaaminen, integroitu kirjallisuuskatsaus, temaattinen analyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Susanna Sumuvuori: An Integrative Review of the International Research Literature on Causal – and Riskfactors of Children Running Away from Care

Master's Thesis

Tampere University

Social Work

October 2019

This Master's thesis examines the phenomenon of children running away from care in Finland and in the international context. Running away from care is a serious phenomenon, that threatens the health and well-being of many children in out of home care. The term running away refers to incident in which a child leaves voluntarily and without permission from his or her child welfare placement or does not return there as agreed.

The purpose of this thesis is to examine what causal- and risk factors are used in international research to explain the running away phenomenon and what kind of a picture of children running away from care does the research results produce. The thesis is a qualitative literature review and it is conducted using the methodology of integrative review and systematic approach. The research data was collected from four electronic databases and consists of 21 peer-reviewed research articles published between 2000 and 2018. The data is analyzed using the method of thematic analysis and the results are developed into a synthesis that brings new knowledge and new perspectives to the topic.

According to the results of research data, the causes and risks associated with the running away are related to the individual factors of the child, factors inside and outside the child welfare placement, and factors related to substitute care and to the whole system. In previous research children running away from care are perceived as ones having multiple challenges, ones running away from different issues and restriction in their life or ones running towards something they lack in life.

According to the results of the thesis, the running away from care can be explained through four different frames of interpretation. The picture of the runaway child is influenced by the interpretive frame chosen and also by what kind of causal- and riskfactors are seen to be the reasons of running away. From the point of view of the child, it is not indifferent how he or she is seen and why he or she is thought to be running away. The interpretive frame chosen is also related to the view on what interventions can best address the problem of running away from care.

The results of the study show that running away from out of home care is a complex and challenging entity that cannot be explained by a single individual or environmental factor. The complexity of the runaway phenomenon requires a variety of preventive and interventional measures and cooperation of different professions. In addition, it is important that those working with the children in out of home care are able to identify the interpretive frame within they move and how the frame chosen might affect to their own thinking and actions.

Keywords: Child protection, substitute care, child welfare removal, running away from care, integrative review, thematic analysis

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
2	SIJAISHUOLTOPAIKASTA KARKAAVAT LAPSET SUOMESSA JA KANSAINVÄLISESSÄ KONTEKSTISSA.....	5
2.1	Lapsen sijaishuoltopaikasta karkaaminen käsitteenä	5
2.2	Lastensuojelu eri järjestelmissä.....	6
2.3	Kodin ulkopuolinen sijoitus ja sijaishuolto	12
2.4	Sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyvät käytännöt Suomessa	19
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
3.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävä	23
3.2	Integroitu kirjallisuuskatsaus ja systemaattinen lähestymistapa	24
3.3	Aineiston keruu ja kriteerit.....	26
3.4	Tutkimusaineiston kuvaus ja arviointi	30
3.5	Aineiston analyysi	33
4	LAPSEN SIJAISHUOLTOPAIKASTA KARKAAMINEN KANSAINVÄLISESSÄ TUTKIMUKSESSA.....	37
4.1	Yksilölliset taustatekijät – Moninaisia haasteita omaava lapsi	37
4.2	Sijaishuoltopaikan sisäiset tekijät – Jotain pakeneva lapsi	40
4.3	Sijaishuoltopaikan ulkopuoliset tekijät – Kohti jotain pyrkivä lapsi	43
4.4	Sijoitukseen ja järjestelmään liittyvät tekijät – Jotain vaille jäävä lapsi	45
5	SYNTEESI.....	49
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	57
	Lähteet.....	61
	Liitteet	70

1 JOHDANTO

Karkasi, poistui luvatta, otti hatkat, ei palannut sovitus, ei tavoiteta, olinpaikka ei tiedossa. Nämä edellä luetellut, lapsen sijaishuoltopaikasta karkaamista kuvaavat sanat ja sanayhdistelmät ovat lyhyitä, mutta kätkevät sisälleen mitä moninaisempia tunteita ja vailla vastausta olevia kysymyksiä. Ne ovat myös sanoja, joita kukaan sijoitetulle lapselle läheinen tai hänen hyvinvoinnistaan jollain tavoin vastuussa oleva ei haluaisi lapseen liittyen koskaan kuulla. Näitä sanoja kuitenkin kuullaan ja niitä myös sanotaan, kirjoitetaan ja luetaan – aivan liian usein.

Tämän pro gradu -tutkielman aihe, sijoitettujen lasten karkaaminen sijaishuoltopaikasta, on vakava, lastensuojelutyössä usein kohdattu ja myös itseäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä monta kertaa koskettanut ilmiö. Jokaisen karkaamistapauksen kohdalla huoli karanneesta lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan on suuri. Lapsen olinpaikka ei ole tiedossa ja usein karanneeseen lapseen on hyvin hankala saada mitään yhteyttä. Huolta liittyy aina myös siihen, millaisessa seurassa lapsi liikkuu ja millaisia asioita hän matkallaan kohtaa. Karkumatkojen aikana lapset altistuvat ja toisaalta usein myös altistavat itseään monille riskeille. He saattavat esimerkiksi joutua erityyppisen väkivallan tai hyväksikäytön uhriksi, käyttää päihteitä tai tehdä rikoksia. Karkumatkojen aikana tapahtuneilla asioilla voi olla välittömien seurausten lisäksi hyvin pitkäaikaisiakin vaikutuksia lapsen elämän eri osa-alueille ja kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Mahdollisten kielteisten tapahtumien painoarvoa lisää entisestään se, että sijoitetuilla lapsilla on jo valmiiksi taustallaan heidän turvallista ja tasapainoista kehitystään vaarantaneita tekijöitä.

Sijaishuoltopaikasta karkaaminen nostaa pintaan voimakkaita tunteita sekä monia, usein epätoisuuden ja ehkä epävarmuudenkin sävyttämiä kysymyksiä. Karkaamiseen liittyvät tunteet koskettavat niin aikuisia kuin lasta itseäänkin. Esimerkiksi lasta etsimään lähtenyt aikuinen voi tuntea huolta ja turhautumista, jopa suuttumusta ja lapsen lopulta löydyttyä, suurta huojennusta. Sijaishuoltopaikkaan palanneen lapsen tunneskaala voi puolestaan vaihdella häpeästä ylpeyteen ja helpotuksesta nolouteen. (Känkäinen 2009, 237.) Karkaamisen myötä heräävistä kysymyksistä suurimmat ja vaikeimmat liittyvät pohdintaan siitä, miksi lapsi karkaa ja mikä olisi hänen kannaltaan paras toimintatapa jatkoa ajatellen. Erityisen haastavien kysymysten äärellä ollaan toistuvasti karkaavien ja pitkän aikaa omilla teillään olevien lasten kanssa. Kaiken kaikkiaan karkaaminen on aina viesti siitä, ettei lapsella ole kaikki kunnossa. Huomionarvoisia ovat lisäksi karkaamiseen usein liittyvät näkökulmaerot. Viranomaisen näkökulmasta katsoen karannut lapsi

on aina potentiaalisessa vaarassa, eikä hän ei ole siellä missä hänen pitäisi olla. Lapsi itse voi puolestaan ajatella olevansa täysin turvassa ja juuri siellä, missä hänen kuuluukin olla.

Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että sijoitettujen lasten karkaamisriski on merkittävästi kotonaa asuvia suurempi, ja että he ovat myös alttiimpia toistuvalla karkaamiskäyttäytymiselle (Bowden 2017, 4; Glowacz, Léonard & Courtain 2017, 4; Malloch & Burgess 2011, 62). Tarkkaa sijaishuoltopaikoista karkaavien lasten vuotuista määrää on kuitenkin hankala arvioida paitsi Suomessa myös kansainvälisesti, sillä monessa maassa karkaamistapauksiin liittyviä kansallisia ja kansainvälisiä yhtenäisiä rekistereitä ja/tai ohjeita tapausten rekisteriin merkitsemiseksi ei ole (Bowden 2017, 4–5; Glowacz ym. 2017, 2–3; Malloch & Burgess 2011, 62; Lehtonen & Telén 2013, 9.) Vuosina 2013–2014 sijoitettujen lasten luvattomia poistumisia sijaishuoltopaikasta oli Suomessa yhteensä 6389 kappaletta. Luku perustuu Sami Isoniemen (2019) poliisiasiaintietojärjestelmään toteuttamaan, sosiaaliviranomaisten tekemiä virka-apupyynnöjä koskevaan tarkasteluun. Huomattava on kuitenkin se, että luku sisältää samojen henkilöiden useita poistumisia ja koskee 2231 lasta. Toinen huomioitava asia on se, että lukuun 6389 eivät sisälly kaikki luvattomat poistumiset, johtuen paitsi virheellisistä kirjaamiskäytännöistä myös siitä, että poliisi ei aina saa tietoonsa kaikkia karkaamistapauksia ja osaa tapauksista ei syystä tai toisesta kirjata järjestelmään lainkaan. Suoritetun tarkastelun perusteella karkaavien lasten osuus kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista on Suomessa arviolta 7–8 %. (Emt. 2019, 126–128, 134–135).

Sijaishuoltopaikasta karkaaminen on siis vakava, monen sijoitetun lapsen hyvinvointia ja terveyttä uhkaava, sekä monia eri toimijoita haastava ja puhuttava ilmiö. Tästä huolimatta sijaishuoltopaikasta karkaamista tai karkaamisilmiötä ylipäättään, on tutkittu Suomessa vähän. (Isoniemi 2019, 1; Lehtonen & Telén 2013, 4, 8.) Kansainvälistä tutkimustietoa on saatavilla jonkin verran enemmän, tutkimuksen painottuessa kuitenkin Yhdysvaltoihin ja Iso-Britanniaan (Glowacz, Léonard & Courtain 2017, 1–2; Lehtonen & Telén 2013, 10). Suomalaisen, sijaishuoltopaikasta karkaamista koskevan tutkimuksen pioneeriksi voisi luonnehtia Erkki Saarta, joka käsitteli aihetta monissa koulukoteihin liittyvissä tutkimuksissaan ja niiden pohjalta tekemissään julkaisuissa 1950- ja 60-luvuilla. Saarelta ilmestyi vuonna 1965 myös yksi pelkästään karkaamisen problematiikkaan keskittyvä teos *karkailun ongelma*. (Saari 1951, 1961, 1965.) Tämän jälkeen sijaishuoltopaikasta karkaaminen on ollut Suomessa vain muutaman tutkimuksen pääaihe. Hieman useammin aihetta on käsitelty osana muuta lastensuojelun sijaishuollon tutkimusta.

Varsinaisena kohteena sijaishuoltopaikasta karkaaminen on ollut vuonna 2013 julkaistussa, Irma Lehtosen ja Janne Telénin nuorten luvattomia poissaoloja ja sijaishuoltopaikan toimintakäytäntöjä koskevassa selvityksessä sekä vuonna 2006 valmistuneessa Hanna-Maarit Ravin sosiaalipedagogiikan pro gradu -tutkielmassa, jossa analysoidaan nuorten omia kokemuksia karkaamiseen liittyen. Merkittävän lisän suomalaiseen tutkimustietoon toi tänä vuonna ilmestynyt Sami Iso-niemen (2019) väitöskirja, jossa tutkimuksen kohteena ovat luvattomat sijaishuoltopaikasta poistumiset, erityisesti poliisin sosiaaliviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta katsoen. Osana muuta tutkimusta karkaaminen on tullut esille esimerkiksi Tarja Pösön (2004) koulukotikokemuksia koskevassa tutkimuksessa, Riitta Laakson (2019b) lastensuojelun toistuviin sijoituksiin ja monipaikkaiseen asumiseen liittyvässä tutkimuksessa, Manu Kitinojan (2005) koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojelu- ja kouluhistoriaa käsittelevässä väitöskirjassa sekä Elina Pekkarisen (2017) koulukotien asemaan ja tehtäviin keskittyvässä selvityksessä. Vähäisen tutkimustiedon lisäksi sijaishuoltopaikasta karkaaminen on oman kokemukseni mukaan marginaalis- sa oleva aihe myös sosiaalityön koulutuksessa. Aihetta ei esimerkiksi käsitelty yhdessäkään omiin sosiaalityön aine- ja maisteriopintoihini kuuluneessa kurssissa tai kirjassa.

Kiinnostukseni tutkielmani aiheeseen nousee ennen kaikkea käytännön työstäni. Sijaishuoltopaikastaan karkaavien lasten kanssa työskentely on lisännyt haluani laajentaa paitsi omaa, myös muiden sijoitettujen lasten parissa tällä hetkellä tai tulevaisuudessa toimivien tietopohjaa karkaamisilmiöön liittyen. Laajemman tietopohjan ajattelen olevan merkittävä tekijä karkaavien lasten kanssa työskentelyyn liittyvän ammatillisen osaamisen kehittämisessä. Aiheeni valintaan on vaikuttanut vahvasti myös olemassa olevan suomenkielisen tutkimustiedon vähyys, jonka määrää haluan oman tutkielmani myötä lisätä. Yhdistän ja analysoin tutkielmassani kansainvälis- tä tutkimustietoa, hyödyntäen integroidun kirjallisuuskatsauksen menetelmää. Keskeinen tavoit- teeni on lisätä ja laajentaa sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyvää tietoa ja ymmärrystä. Tut- kielmani myötä haluan myös lisätä sosiaalityössä tehtyjen kirjallisuuskatsauksen määrää. Koen itse huolella tehdyt kirjallisuuskatsaukset merkityksellisiksi tiedon tiivistäjiksi, joiden hyödyn- nettävyys esimerkiksi kiireisen käytännön sosiaalityön keskellä olisi erittäin hyvä. Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa kirjallisuuskatsaukset ovat kuitenkin harvassa ja toivon, että saamme niitä jatkossa luettavaksemme selvästi nykyistä enemmän.

Tutkielmani etenee siten, että avaan seuraavan luvun alussa sijaishuoltopaikasta karkaamista käsitteenä. Tämän jälkeen kerron tarkemmin erilaisista lastensuojelujärjestelmistä sekä lasten- suojelusta, kodin ulkopuolisista sijoituksista ja sijaishuollosta niin Suomessa kuin muuallakin

maailmassa. Koska tutkielmani on lapsen sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyvään kansainväliseen tutkimustietoon kohdistuva kirjallisuuskatsaus, koen tärkeäksi lisätä lukijan ymmärrystä eri maiden tavoista järjestää ja toteuttaa lastensuojelua sekä kodin ulkopuolisia sijoituksia. Toisen kappaleen viimeinen alaluku käsittelee sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyviä käytäntöjä ja eri tahojen välistä yhteistyötä Suomessa. Luvussa kolme kerron tutkielmani toteuttamisesta. Esittelen tutkimustehtäväni ja valitsemani tutkimusmenetelmän sekä kerron aineistonkeruuprosessista, käyttämästäni analyysimenetelmästä ja analyysin toteuttamisen vaiheista. Lisäksi kuvaan ja arvioin tutkimusaineistoani. Luvussa neljä käyn läpi aineistoni tutkimusten keskeisimpiä tuloksia ja luvussa viisi esittelen näiden tulosten yhdistämisen kautta muodostamani synteysin sekä tarkastelen tuloksia nojautuen aiheeseeni liittyvään taustakirjallisuuteen. Tutkielmani viimeinen luku sisältää johtopäätökset sekä pohdintaa liittyen tutkielmani tuloksiin, tutkimusprosessiin ja mahdollisiin jatkotutkimusaiheisiin.

2 SIJAISHUOLTOPAIKASTA KARKAAVAT LAPSET SUOMESSA JA KANSAINVÄLISESSÄ KONTEKSTISSA

2.1 Lapsen sijaishuoltopaikasta karkaaminen käsitteenä

Karkaamista ja karkaavia lapsia tai nuoria on vuosien saatossa luonnehdittu hyvin monella tavalla, eikä yhtä ainoaa selvää tai virallista määritelmää ole olemassa. Melko yleinen yhteisymmärrys on muotoutunut siitä, että määritelmässä tulisi tuoda esille karanteen ikä (esimerkiksi 'alle 18-vuotias' tai 'alaikäinen') ja se, että lapsi on jossain ilman vanhemman tai muun hänen huollostaan vastuussa olevan lupaa. Erimielisempiä ollaan siitä tulisiko määritelmään sisällyttää jokin ajallinen määre (esimerkiksi 'yön yli' tai 'yli 24 tuntia'). Joissain määritelmissä tuodaan esille myös karanteen lapsen 'haluttomuus tulla takaisin' tai jaotellaan karanteita lapsia karkaamiseen liittyvien syiden mukaisesti. Lisäksi monen USA:n osavaltion lainsäädännössä alaikäisten luvattomat poistumiset luokitellaan laittomiksi teoiksi (status offense). (Glowacz, Léonard & Courtain 2017, 2; Flowers 2001, 3–5; Young, Godfrey, Matthews & Adams 1983, 275.)

Englannin kielessä karkaamiseen viitataan yleensä sanoilla 'abscond', 'elopement', 'going missing', 'running away' ja 'AWOL' (absence without leave) (Bowden 2017, 2). Suomessa käytössä ovat termit 'karkaaminen' ja 'luvatun poistuminen' sekä erityisesti sijoitettujen lasten itsensä käyttämä 'hatkaaminen'. Suomessa sijaishuoltopaikoista karanteista lapsista ei yleensä käytetä termiä 'kadonnut' eikä heitä tunnusteta virallisestikaan yhdeksi kadonneiden kategoriaksi, kuten esimerkiksi monessa muussa Euroopan maassa ja Yhdysvalloissa (Isoniemi 2019, 8, 90). Suomessa sijaishuoltopaikasta karanteet kirjataan poliisin tietojärjestelmään pääasiassa nimikkeellä *virka-apu lastensuojeluviranomaiselle*. Isoniemi (emt. 180–181) ehdottaakin kirjaamiskäytännön muuttamista siten, että myös sijaishuoltopaikasta karanteet luokiteltaisiin ja tunnustettaisiin jatkossa kadonneiksi henkilöiksi. Tämä korostaisi hänen mukaansa nykyistä enemmän niitä riskejä ja uhkia, joita sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyy, määrittäisi poliisille aktiivisemmän roolin lapsen etsimisessä ja asettaisi sijaishuoltopaikasta karanteet yhtäläiseen asemaan kotoaan luvatta poistuneiden lasten kanssa.

Kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, kutsutaan hänen asuinpaikkaansa sijaishuoltopaikaksi. Englannin kielessä lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle viitataan tavallisimmin termeillä 'substitute care', 'out-of-home care' tai 'foster care'. Tyypillisimpiä sijaishuoltopaikkoja ovat

sijaisperheet (perhehoito) sekä erilaiset lastensuojelulaitokset (laitoshoito). Englanninkielessä perhehoitoon viitataan tavallisimmin termeillä 'foster care' tai 'family foster care' ja laitoshoidon termeillä 'residential care' tai 'institutional care'. Kerron kodin ulkopuolelle sijoittamisesta ja sijaishuollosta tarkemmin tutkielmani seuraavissa luvuissa.

Tässä tutkielmassa tarkoitan sijaishuoltopaikasta karkaamisella tilannetta, jossa lyhyt- tai pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi poistuu vapaaehtoisesti ja ilman lupaa sijaishuoltopaikastaan tai jättää palaamatta sinne. Palaamatta jättäminen tarkoittaa esimerkiksi sellaista tilannetta, jossa lapsi on tapaamassa syntymäperhettään, mutta ei palaa ennalta sovittuna ajankohdana takaisin sijaishuoltopaikkaansa. Sijaishuoltopaikalla tarkoitan mitä tahansa kodin ulkopuolisen sijoituksen toteuttamisen muotoa perhehoidosta laitoshoidon. Kun käytän sanaa lapsi, tarkoitan sillä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) sekä Suomen lastensuojelulain (2007/417 § 6) mukaisesti kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria. Sanalla nuori viitataan tutkielmani aineistossa mukana olevien lasten ja nuorten ikäjakauman ja myös Suomen nuorisolain (2016/1285 § 3) mukaisesti kaikkiin alle 29-vuotiaisiin henkilöihin. Lastensuojelulaista käytän tutkielmassani myös lyhennettä LsL.

2.2 Lastensuojelu eri järjestelmissä

Lastensuojelupalveluiden järjestämiseen liittyvät kysymykset ovat merkittävä haaste moderneille yhteiskunnille. Nämä kysymykset voivat liittyä esimerkiksi siihen, millä menetelmillä lasten hyvinvointi voidaan turvata parhaiten, missä määrin kunnioitetaan perheiden yksityisyyttä ja valinnan vapautta tai miten paljon yhteiskunnan tulee osallistua ja panostaa lasten suojelemiseen ja heidän oikeuksiensa turvaamiseen. (Gilbert, Parton & Skivenes 2011, 5.) Yhteiskunnan kulttuurisella kontekstilla on voimassa olevan lainsäädännön ja kulloinkin vallitsevien talouden reunaehtojen lisäksi merkittävä yhteys siihen, minkä tyyppistä ja laajuista tukea lapsille ja heidän perheilleen on tarjolla. Yhteisesti jaettu historiallinen ja kulttuurinen ymmärrys lasten hyvinvointiin liittyvästä yksilöllisestä ja kollektiivisesta vastuusta, lapsen ja perheen oikeuksista, lapsen edusta sekä parhaista tavoista kasvattaa lasta, vaikuttavat palvelutuotantoon liittyviin valintoihin. (Welbourne & Dixon 2013, 15; Cameron & Fraymond 2006, 4.)

Vastuu lastensuojelun toteuttamisesta kuuluu yhteiskunnan lastensuojelujärjestelmälle ja sen etulinjassa työskenteleville, yleensä sosiaalialan ammattilaisille. Jokaisen länsimaisen hyvin-

vointiyhteiskunnan lastensuojelujärjestelmän kehityksen perustana ovat olleet käsitykset lasten kaltoin kohtelun luonteesta sekä erilaiset syyt, jotka aiheuttavat perheille vaikeuksia huolehtia lapsistaan riittävän hyvin. Pyrkimyksenä on löytää tasapaino lasten ja perheiden hyvinvoinnin ylläpitämisen ja lasten suojelemisen välille. Keskeinen tavoite on aina perheiden koossa pitäminen, mutta jokaisessa järjestelmässä lapsia sijoitetaan myös kodin ulkopuolelle. Kaikkiin järjestelmiin kuuluu lainsäädännöstä oikeutuksensa saavaa viranomaisvallankäyttöä, joka nousee esille erityisesti vastentahtoisten toimien yhteydessä. Lastensuojelun ammattilaisten vastuulla on esimerkiksi ohjauksen, neuvonnan ja palvelujen tarjoaminen, lapsen, perheen, yhteisöjen ja yhteiskunnan välisten suhteiden vahvistaminen, lapsen hyvinvointiin liittyvien tarpeiden ja riskien arvioiminen sekä tarvittaessa lapsen sijoittaminen. Kaikkien maiden järjestelmissä käsitellään samanlaisia teemoja ja haasteita sekä painitaan samankaltaisten kehittyminen- tai muutosvaatimusten kanssa. Eri maiden lastensuojelujärjestelmillä on siis paljon yhteistä, mutta ne kuitenkin myös eroavat toisistaan, osin merkittävästikin. (Burns, Pösö & Skivenes 2016a, 7–8; Gilbert ym. 2011, 251; Cameron & Fraymond 2006, 6, 21; Fraymond & Cameron 2006, 303, 306).

Lastensuojelujärjestelmiä on perinteisesti jaoteltu niiden orientaation mukaisesti suojelupainotteisiin (child protection orientation), joissa lastensuojelutyön painopiste on lasten suojelemisessa kaltoin kohtelulta sekä hyvinvointi- tai perhepalvelupainotteisiin (welfare-/family service orientation), joissa tavoitteena on lasten hyvinvoinnin lisääminen perheitä tukemalla. (Welbourne & Dixon 2013, 15; Gilbert ym. 2011, 3; Cameron & Fraymond 2006, 4). Myös valtioita on jaoteltu niissä toteutettavan lastensuojelun orientaation mukaisesti esimerkiksi siten, että anglo-amerikkalaisissa maissa lastensuojelutyön on nähty olevan enemmän suojelupainotteista ja Manner-Euroopassa sekä Pohjoismaissa enemmän perhepalvelupainotteista (Gilbert ym. 2011, 4; Stafford, Smith & Connie 2011, 32).

Suojelupainotteisessa, usein legalistiseksi kuvatussa lähestymistavassa keskitytään pieneen joukkoon suurimmat riskit omaavia lapsia ja puuttumiskynnys on korkea. Työskentelyn painopiste on yksilöllisessä lapsessa ja hänen oikeuksissaan ja valtion sekä vanhempien välinen suhde on usein vastakkain asetteluun perustuva. Hyvinvointia ja perhepalveluita painottavassa, tyypillisesti perheiden tarpeisiin monipuolisesti panostavassa lähestymistavassa, keskitytään puolestaan suureen joukkoon lapsiperheitä ja korostetaan vanhempien sekä yhteiskunnan eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja kasvatuskumppanuutta, ennaltaehkäisyä sekä varhaista puuttumista. Sen piirteisiin kuuluvat usein lastenhoidon järjestämiseen liittyvä tuki, erilaiset taloudellisen tuen muodot sekä

ohjausta ja neuvontaa perheille tarjoavat matalan kynnyksen palvelut. (Welbourne & Dixon 2013, 15–16; Stafford ym. 2011, 44–46.)

Monet, politiikkaan, lainsäädäntöön ja ammatillisiin käytäntöihin sekä ajattelutapoihin ja asenteisiin liittyvät muutokset ovat vaikuttaneet eri maiden lastensuojelutyöhön viimeisten vuosikymmenten aikana. Esimerkiksi uusliberalistinen, vapaita markkinoita ja yksilön vastuuta korostava ajatusmaailma on vahvistunut ja jättänyt jälkensä lastensuojelun järjestämiseen. Lapset nähdään entistä vahvemmin omina, erilliset oikeudet omaavina yksilöinä ja lapsikeskeinen ajattelumaailma on lisääntynyt. Useissa maissa palvelutarjonta on laajentunut ja lastensuojelun piiriin kuuluvien lapsien ja perheiden määrä kasvanut. Perhepalveluorientaatiota painottavissa yhteiskunnissa, esimerkiksi lähes kaikissa Pohjois-Euroopan maissa, yhä useamman lapsen on alettu nähdä tarvitsevan lastensuojelun palveluita. Lastensuojeluorientoituneissa maissa, esimerkiksi Australiassa, Englannissa ja Yhdysvalloissa, on puolestaan alettu panostaa varhaiseen puuttumiseen ja perheiden tukemiseen. (Burns ym. 2016a, 2, 11; Gilbert ym. 2011, 244–246, 248, 251–252; Freymond & Cameron 2006, 312.)

Lastensuojelun sääntely ja ohjaus on lisääntynyt ja työhön kuuluu entistä useammin työn sisältöön ja sen tekemiseen kohdistuvia selontekovelvollisuuksia sekä vaatimuksia erilaisten näyttöön perustuvien menetelmien käytöstä. Myös lastensuojeluun ja työntekijöiden ammattitaitoon liittyvä kriittisyys ja julkinen arvostelu on yleistynyt. Lisäksi eri maiden järjestelmissä kohdataan ja käsitellään yhä useammin rotuun ja etnisyyteen liittyviä moninaisia kysymyksiä. Edellä mainitut muutokset ja vaatimukset sekä iso työmäärä, aikarajoitteet ja resurssipula, haastavat lastensuojelun työntekijöitä monissa maissa. (Berrick, Dickens, Pösö & Skivenes 2016, 452; Burns ym. 2016a, 11; Gilbert ym. 2011, 249–251; Freymond & Cameron 2006, 311.)

Gilbert, Parton, ja Skivenes (2011, 251) toteavat kymmenen valtion lastensuojelujärjestelmän vertailun perusteella, että lähestymistavat lastensuojelun järjestämiseen ovat paljon kompleksisempia kuin ennen ja eri järjestelmät ovat monella tapaa myös lähentyneet toisiaan. Siksi perinteinen jaottelu suojelu- ja perhepalvelupainotteisiin orientaatioihin ei kuvaa enää riittävällä tavalla lastensuojelun järjestämisen nykytilaa. He ehdottavat uutta lähestymistapaa lastensuojelujärjestelmien kuvaamiseen ja nimeävät sen lapsikeskeiseksi orientaatioksi (child-focused orientation). Sen keskiössä on yksilöllinen ja itsenäinen lapsi sekä lapsen kokonaisvaltainen kehitys ja hyvinvointi. Lapsen oikeudet asetetaan etusijalle ja huoltajille kuuluvia tehtäviä ja vastuuta painotetaan. Lapsikeskeisessä orientaatioissa yhdistyvät yhteiskunnan vastuu ja yksilöllisyys. Yh-

teiskunnan tehtävä on tuottaa kattavat, varhaiseen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän työskente-
lyn mahdollistavat palvelut, joita vastaan se vaatii tuloksia ja lapsen parhaaksi olevaa muutosta.
Kaikkia tilanteita tarkastellaan kuitenkin aina lapsen itsensä näkökulmasta käsin ja tätä kautta
asiat järjestetään lapsen tarpeiden, kykyjen ja kehityksen mukaisiksi. (Emt. 2011, 252–255.)

Suomessa lastensuojelun järjestämisen pohjana ovat kansainväliset perus- ja ihmisoikeudet,
YK:n lapsen oikeuksien sopimus, perustuslaki (731/1999), lastensuojelulaki (417/2007) ja muu
kansallinen lainsäädäntö. Lapsia koskevien säännösten tarkoitus on suojella lasta hänen hyvin-
voinnilleen ja kehitykselleen haitallisilta tekijöiltä sekä vahvistaa lapsen osallisuutta. YK:n lap-
sen oikeuksien sopimuksella on iso painoarvo ja sen keskeiset periaatteet ja määräykset, esimer-
kiksi syrjinnän kieltä, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen näkemysten kunnioitus, oikeus elämään
ja kehitykseen sekä oikeus erityisen suojeluun ja huolenpitoon, löytyvät myös Suomen lasten-
suojelulaista. (Saastamoinen 2016, 1–3.)

Suomi on perinteisesti luettu hyvinvointi- ja perhepalveluorientaation mukaista lastensuojelua
toteuttaviin maihin (Pösö 2011, 112). Vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijassa vanhemmilla
(huoltajilla) ja viimesijassa lastensuojelun viranomaisilla. Julkisella vallalla on velvollisuus tu-
kea lapsen huolenpidosta vastuussa olevia henkilöitä siten, että heillä on mahdollisuuksia turvata
lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perheen yksityisyyteen ja autonomiaan saa puuttua
vain, jos lapsen oikeuksien turvaaminen ei muuten ole mahdollista. (Räty 2015, 2–3.) Lasten
suojaus ja lasten sekä heidän perheidensä tukeminen ei ole kuitenkaan vain lastensuojelun vi-
ranhaltijoiden tehtävä, vaan se kuuluu kaikille lasten ja perheiden parissa toimiville ja heitä
arjessa kohtaaville tahoille. (Saastamoinen 2016, 40–41).

Suomen lastensuojelujärjestelmässä painotetaan ennaltaehkäisyä, varhaista puuttumista, viran-
omaisten välistä yhteistyötä ja yleispalveluiden ensisijaisuutta. Ehkäisevän lastensuojelun tarkoi-
tuksena on lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen ja edistäminen sekä van-
hemmuuden tukeminen. Sitä toteutetaan erityisesti peruspalveluissa, kuten neuvoloissa, päivä-
hoidossa, opetuksessa, nuorisotyössä ja muissa sosiaali- ja terveystieteiden palveluissa. Tavoitteena on
lapsen elämään liittyvien riskitekijöiden mahdollisimman varhainen havaitseminen ja lapsen
tarpeen mukaisten palveluiden ja tuen tarjoaminen. Jos kuitenkin peruspalvelujen kautta saatavil-
la olevat tukitoimet ovat riittämättömiä, on lapsi ja hänen perheensä ohjattava lisäksi lapsi- ja
perhekohtaisen lastensuojelun piiriin. Lasten ja perheiden on ollut mahdollista saada vuodesta
2015 lähtien myös sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia palveluita, joista osa oli ennen laki-

uudistusta tarjolla vain lastensuojelun asiakkuuden kautta. (Räty 2015, 2, 4, 23; Saastamoinen 2016, 42–44.) Vuonna 2018 sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön piirissä oli 3,1 % ja kotipalvelun piirissä 2,3 % kaikista Suomen lapsiperheistä (THL 2019).

Lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa tekemäänsä palvelutarpeen arviointiin perustuen, että lapsi tarvitsee lastensuojelun palveluita ja tukitoimia joko siksi, että *lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai koska lapsi itse vaarantaa omalla käyttäytymisellään terveyttä ja kehitystään*. Asiakkuus voi alkaa myös lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tehdyn kiireellisen toimenpiteen seurauksena, tai jos lapsi tai hänen perheensä tarvitsevat lastensuojelulain mukaisia palveluja tai tukea ennen kuin palvelutarpeen arviointi on valmistunut. (LsL 27 §.) Suomen lastensuojelulain 3 §:ssä olevan määritelmän mukaisesti *lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsi ja perhekohtaista lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto*.

Suomen lastensuojelun keskeinen periaate on lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen. Siihen pyritään lapsen kasvatuksesta vastuussa olevia henkilöitä tukemalla, perheen ongelmia ehkäisemällä ja riittävän varhaisella puuttumisella. Lastensuojelun toteuttamisen tulisi lähtökohtaisesti perustua vapaaehtoisuuteen ja yhteistyöhön ja kaikessa toiminnassa on aina ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Tärkeä periaate on myös lapsen osallisuus, joka tarkoittaa ennen kaikkea lapsen mahdollisuutta vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Lapsen toivomukset ja mielipide tulee aina selvittää ja huomioida hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lastensuojelun viranomaisella on kuitenkin lainsäädäntöön perustuva viimesijainen mahdollisuus, ja myös velvollisuus, puuttua lapsen hyvinvointia uhkaaviin tekijöihin.

Suomessa avohuollon tukitoimet (ks. LsL 36 §, 37 §) ovat ensisijaisia ja käytettävistä keinoista tulisi valita parhaiten ongelmien ratkaisua edistävä ja vähiten perheen yksityisyyteen sekä autonomiaan puuttuva vaihtoehto. Kuitenkin lapsen edun sitä vaatiessa, on esimerkiksi huostaanoton ja sijaishuollon järjestämiseen ryhdyttävä viipymättä. (Saastamoinen 2016, 51–53, 65; Räty 2015, 8–9). Vuonna 2018 lastensuojelun avohuollon asiakkaita oli kaikkiaan 54 883, eli 4,2 % Suomen 0–20 vuotiaista lapsista ja nuorista. Eniten asiakkaina oli 16–17-vuotiaita, 6,5 % väestön samanikäisistä ja vähiten 0–2-vuotiaita, 2,9 % samanikäisistä. (THL 2019.)

Myös Suomen lastensuojelujärjestelmä on muuttunut muutaman vuosikymmenen takaisesta tilanteesta. Lasten kaltoin kohtelun ja pahoinvoinnin erilaiset muodot ovat saaneet enemmän

huomiota kuin koskaan aikaisemmin ja lapsuuteen liittyvä sääntely sekä ”huolipuhe” ovat lisääntyneet. Suomi on siirtynyt perhepalvelupainotteisuudesta kohti lapsikeskeistä, lapsen hyvinvointia vahvasti painottavaa järjestelmää, jossa korostetaan lasten ja nuorten elämään liittyvien riskien hallintaa ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemistä. Painopisteen muutos on tuonut mukanaan monia uusia aloitteita, hankkeita, palveluita ja lapsuuden seurantaan liittyviä toimenpiteitä, joita toteuttaa laaja määrä eri alojen ammattilaisia. Vaikka työskentelyyn sisällytetään myös perheet, ovat keskiössä kuitenkin lapset, joihin sijoittaminen nähdään kannattavaksi ajatellen koko yhteiskunnan tulevaisuutta. (Pösö 2011, 126–127.)

Lasten ja nuorten hyvinvointia kohtaan osoitettu merkittävä kiinnostus ja yhteiskunnan asettamat viralliset tavoitteet eivät kuitenkaan aina ole linjassa käytännön toteutuksen kanssa. Tästä esimerkkinä toimii yksittäisten lasten pahoinvointiin ja kaltoin kohteluun liittyvien kysymysten parissa käytännön tasolla työskentelevän kunnallisen lastensuojelun resurssipula. (Pösö 2011, 127.) Alhanen (2014, 67) toteaa Suomen lastensuojelujärjestelmän ongelmien johtuvan osin muiden palveluiden heikentymisestä ja pirstaloitumisesta. Hajanaisessa ja sekavassa peruspalvelujärjestelmässä tapahtuva asiakkaiden paikasta toiseen siirtely, oikeanlaisen avun löytämisen vaikeus ja tukitoimien riittämättömyys johtavat usein siihen, että lastensuojelu joutuu viimesijaisena toimijana paikkamaan muiden palvelujen puutteita. Lastensuojelun kuormitusta lisäävät myös sen sisällä vallitsevat toimimattomat asetelmat, joita ovat esimerkiksi työntekijöiden vähyys asiakasmääriin ja työtehtäviin nähden, puutteellinen johtajuus, työntekijöiden vaihtuvuus, yhteistyökäytäntöihin liittyvät haasteet ja eri ammattiryhmien väliset jännitteet. (Emt. 67–68.)

Tässä luvussa esille tuodut lastensuojelun järjestämistä kuvaavat orientaatiot eivät ole toisistaan täysin erotettavissa olevia malleja, eikä yhdenkään valtion lastensuojelujärjestelmä ole puhtaasti mikään niistä. Tarkoituksenmukaisempaa onkin puhua painotuseroista ja miettiä sitä, kuinka lähelle tai kauas kunkin orientaation eri ominaisuuksista maiden lastensuojelujärjestelmät asettuvat. Orientaatioita voi käyttää eräänlaisina laajoina viitekehyksinä eri järjestelmiä vertailtaessa. Vertailua tehdessä keskeistä on pohtia sitä, millaisia oikeuksia ja vastuita lapsilla, vanhemmilla ja yhteiskunnalla kussakin järjestelmässä on ja millainen on näiden oikeuksien sekä vastuiden välinen keskinäinen suhde ja tasapaino. (Gilbert ym. 2011, 256; Stafford ym. 2011, 50.)

Globaalisti ajatellen on tärkeä huomioida se, että olen edellä käsitellyt pääasiassa vain moderneissa länsimaaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa vallalla olevia tapoja järjestää lastensuojelua. Monissa maissa valtion resurssit ovat erittäin rajalliset ja samanaikaisesti valtava määrä ihmisiä

elää köyhyydessä. Lisäksi esimerkiksi voimassa olevat lait ja koko elämän tapa saattavat olla hyvin erilaisia länsimaihin verrattuna. Näissä maissa suojelupainotteisen, hyvinvointipainotteisen tai lapsikeskeisen lastensuojelun toteuttaminen edellä kuvatulla tavalla olisi hyvin ongelmallista ja jopa mahdotonta. (Welbourne & Dixon 2013, 16, 21.) Oma ryhmänsä ovat myös alkupe-
räiskansat, esimerkiksi aboriginaalit ja maorit, joiden lähestymistapaa lastensuojeluun liittyviin kysymyksiin voisi luonnehtia yhteisöpainotteiseksi. Siinä lapsen tai kenen tahansa yksilön hyvä rakentuu koko yhteisön hyvinvoinnin kautta. Lasten hoivaa ja suojelua koskevissa kysymyksissä käännetään omien vanhempien, hyvin laajasti ymmärretyn perheen sekä koko paikallisyhteisön puoleen ja kaikkien lapsien pitämistä oman perheen ja yhteisön sisällä painotetaan erittäin vah-
vasti. (Cameron & Freymond 2006, 6.)

2.3 Kodin ulkopuolinen sijoitus ja sijaishuolto

Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen on yksi merkittävimmistä ja sensitiivisimmistä yhteis-
kunnassa tehtävistä päätöksistä. Erityisesti vastentahtoisten sijoitusten kohdalla keskiöön nouse-
vat yksilön vapauteen, sekä perhe-elämän yksityisyyteen ja autonomiaan liittyvä kysymykset. Sijoituspäätöksen tulee aina perustua lakiin ja siihen, ettei lapsen hyvinvointia voida kyseisenä
hetkenä taata muilla lievemmillä keinoilla. (Burns ym. 2016a, 1–2; Hoikkala & Lavikainen 2015, 7.) Sijoitusta suunniteltaessa etusijalle asetetaan aina lapsen edun toteutuminen, mutta
minkään maan lainsäädäntö tai olemassa olevat teoriat ja tutkimustieto eivät kuitenkaan anna
selvää vastausta siihen, mitä lapsen edulla yleisesti tarkoitetaan. Vielä haasteellisempaa on arvi-
oida yksittäisen lapsen etua. Selkeää vastausta ei ole saatavilla siihenkään, missä tilanteissa tai
miten pitkäksi kodin ulkopuolinen sijoitus pitäisi tehdä. Lastensuojelun päätöksentekijälle onkin
useissa maissa annettu merkittävä harkintavalta. (Burns ym. 2016b, 237.)

Kodin ulkopuoliseen sijoitukseen liittyvän päätöksen tulisi aina pohjautua tapausta ja siihen kuu-
luvien tilannetta koskevaan monipuoliseen tietoon sekä eri vaihtoehtojen ja niistä mahdollisesti
aiheutuvien seurausten huolelliseen arviointiin ja punnintaan. Useissa maissa, esimerkiksi Suo-
messä, korostetaan asianosaisten, tavallisesti lasten ja vanhempien, mukaan ottamista sekä eri
toimijoiden välistä yhteistyötä päätösten valmistelussa. Toisissa maissa, esimerkiksi Yhdysval-
loissa, suuri painoarvo annetaan näyttöön perustuvien riskinarviointimenetelmien käytölle. Sijoi-
tusta koskevan päätöksen kohdalla keskeinen kysymys on se, milloin sen kriteerit täyttyvät. Se,
millaisia nämä kriteerit ovat, minkälaista on niiden arviointiin liittyvä työskentely, milloin kodin

ulkopuolisen sijoituksen kynnys ylittyy, ketkä osallistuva päätöksen valmisteluun ja mikä tahlo lopullisen päätöksen tekee, vaihtelee maittain ja toisinaan myös yksittäisen valtion sisällä. Kunkin maan lainsäädäntö, lastensuojelujärjestelmälle ominaiset piirteet ja käytännöt sekä lasten ja vanhempien oikeuksiin ja lapsen etuun liittyvät käsitykset välittyvät kodin ulkopuoliseen sijoitukseen liittyvään päätöksentekoprosessiin. (Berrick ym. 2016, 460–461; Burns ym. 2016a, 8–10; Burns ym. 2016b, 226.) Sijoitukseen liittyvät ratkaisut ovat aina myös yksilöllisiä. Tästä seuraa, että lasten ja perheiden kokemukset kodin ulkopuolisista sijoituksista ovat hyvin moninaisia. Jonkun kokemukset voivat liittyä lyhytaikaiseen ja tilapäiseen sijoitukseen, toisen puolestaan vauva-ajasta aikuisuuteen asti kestäneeseen sijaishuoltoon. Jokainen sijoitus merkitsee kuitenkin aina isoa muutosta lapsen ja myös hänen perheensä elämässä. (Känkäinen 2009, 233.)

Useassa perhepalvelu- ja hyvinvointiorientaatiota viime vuosikymmenet painottaneessa massa, kodin ulkopuolisten sijoitusten määrä on kasvanut tai pysynyt ainakin ennallaan 1990-luvulle verrattuna ja esimerkiksi Suomessa ja Tanskassa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten prosentuaalinen määrä (myös lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen määrä) on ollut suurempi, kuin suojelupainotteista lastensuojelua toteuttaneissa Englannissa ja Yhdysvalloissa. Suomessa kodin ulkopuolisten sijoitusten kokonaismäärä on jatkanut kasvuaan pitkään. Vuonna 1995 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli Suomessa 10 739 ja vuonna 2005 heidän määränsä oli 15 254. Vuoden 2018 lopussa kodin ulkopuolelle oli sijoitettu 18 544 lasta ja nuorta. Varhaista puuttumista sekä lasten ja perheen tukemista heidän kodeissaan painottava ideologia ei siis näyttäisi vähentävän kodin ulkopuolisten sijoitusten tarvetta ja määrää. (THL 2019; Gilbert ym. 2011, 247; Kuronen & Lahtinen 2011, 73).

Lastensuojelutilastoihin liittyen on kuitenkin huomioitava, että jostain maista luotettavien ja tarkkojen tilastojen saaminen on hankalaa, ja että saatavilla olevienkin suora vertailu on erilaisen kansallisten ja paikallisten käytäntöjen vuoksi haasteellista. Esimerkiksi USA:ssa lastensuojelun järjestäminen vaihtelee osavaltioittain ja toisinaan myös yksittäisen osavaltion sisällä. Joissain maissa sijoituksista kertoviin tilastoihin sisältyvät vain huostaan otetut lapset ja vaihtelua on myös siinä, sisällytetäänkö tilastoon adoptoidut lapset tai rikoksia tehneet alaikäiset. Lisäksi esimerkiksi Pohjoismaissa kynnys puuttua asioihin ja ottaa perheitä palvelujen piiriin on matalampi kuin monessa muussa maassa. Laitossijoitusten määrän kohdalla on huomioitava se, että esimerkiksi Pohjoismaissa sijoitettujen lasten ikä on keskimäärin korkeampi, kuin Pohjois-Amerikassa ja Englannissa, joissa lastensuojelutyön painopiste on selkeämmin pienemmissä, eri

tavoin kaltoin kohdelluksi tulleissa ja suuret riskit omaavissa lapsissa. (Burns ym. 2016b, 228, 237; Berrick 2011, 17; Gilbert ym. 2011, 247–248; Heino & Pösö 2003, 585.)

Kodin ulkopuoliset sijoitukset voidaan jakaa kiireellisiin sekä vapaaehtoiisiin ja vastentahtoiisiin. Kiireellinen sijoitus on vanhempien ja/tai lapsen tahdosta riippumaton, yleensä lyhytaikainen sijoitusmuoto ja sillä pyritään turvaamaan välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen tarpeessa olevan lapsen tilanne. Sen perusteet voivat liittyä esimerkiksi lapsen hoidosta vastaavien henkilöiden toimintaan, lapsen kasvuolosuhteiden ongelmiin tai lapsen omaan käytökseen, esimerkiksi päihteiden käyttöön, rikollisuuteen tai itsetuhoisuuteen. Kiireellinen sijoitus tai sijoitukset edeltävät usein lapsen huostaanottoa, mutta eivät kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä. (Burns ym. 2016b, 225; Saastamoinen 2010, 39–40.)

Suomessa kiireellisen sijoituksen kesto on lähtökohtaisesti korkeintaan 30 päivää. Tiettyjen edellytysten täytyttyä, kiireellinen sijoitusta voi kuitenkin jatkua ilman erillistä päätöstä yli 30 päivää tai sitä voidaan jatkaa erillisellä päätöksellä enintään 30 päivällä (ks. LsL 38 §, 38 a §). Ennen päätöksen tekoa on selvitettävä asiaan osallisten, eli lapsen, hänen huoltajiensa tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevien mielipide ja käsitys asiasta. Päätös tulee antaa tiedoksi kaikille asiaan osallisille ja heillä on halutessaan oikeus valittaa siitä hallinto-oikeuteen. (Saastamoinen 2010, 41–42.) Kiireellisen sijoituksen ajaksi monet huoltajille normaalisti kuuluvat oikeudet ja vastuut siirtyvät sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. (Räty 2015, 347).

Vapaaehtoinen sijoitus on perheille tarjottava lastensuojelun tukimuoto, jota vanhemmat itsekin joskus toivovat. Niihin voidaan kuitenkin toisinaan nähdä sisältyvän myös ”pehmeää” pakottamista, sillä sijoituksesta kieltäytyminen saatetaan tulkita haluttomuudeksi sitoutua lapsen hyvinvointia edistävään muutostyöskentelyyn ja tätä kautta yhdeksi mahdollisen huostaanoton perusteeksi. (Burns ym. 2016b, 225–226.) Vapaaehtoiseen sijoitukseen tarvitaan huoltajien ja usein myös tietyn ikäisen lapsen suostumus. Periaatteessa suostumuksellinen sijoitus tulisi voida myös päättää huoltajien ja/tai lapsen taholta milloin tahansa, mutta käytännössä monessa maassa vapaaehtoisia sijoituksia voidaan jatkaa vastentahtoisina lapsen tilanteen siitä vaatiessa, esimerkiksi oikeuteen tehtävällä hakemuksella. (Emt. 2016b, 229.)

Suomessa avohuollon sijoitus on yksi lastensuojelun vapaaehtoisista tukitoimista ja se perustuu vanhempien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumukseen. Se on melko lyhytaikainen ja suunnitelmallinen, perheen ja lapsen tuen tarpeiden arvioimiseen ja kuntoutukseen perustuva jakso, jonka aikana lapsen huolto ja oikeus lapsen asioista päättämiseen säilyy kokonaan huoltajalla.

Vaikka lapsi tulisi aina ensisijaisesti sijoittaa yhdessä vanhemman tai perheen kanssa, voidaan hänet sijoittaa myös yksin, jos se on tarpeen lapsen kuntoutuksen, hänen tuen tarpeidensa arvioinnin tai lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastuussa olevan henkilön sairastumisen, kuntouttamisen tai muun vastaavanlaisen syyn vuoksi. Avohuollon sijoitus ei saa olla pitkäaikainen ratkaisu tilanteessa, jossa lapsi ei voi vanhemmistaan johtuvista syistä palata kotiinsa. Lisäksi tulee huomioda, ettei avohuollon sijoituksia saa tehdä toistuvasti, ellei se ole lapsen edun kannalta välttämätöntä. (Räty 2015, 325–326, 331–333.)

Vastentahtoisiksi luokiteltuihin sijoituksiin liittyvä vastustus voi olla eri asteista. Joissain maissa sijoitus luokitellaan suostumuksesta huolimatta vastentahtoiseksi, jos mahdollisella vastustuksellaan ei olisi suoraa vaikutusta päätöksen toteutumiseen. Esimerkiksi huostaanotto voi toteutua, vaikka asianosaiset sitä vastustaisivatkin. Vastentahtoisten sijoituksien kohdalla päätösvalta on yleensä erilaisilla tuomioistuimilla ja päätöksen pohjana on lastensuojelun järjestämisestä vastaavan tahon tekemä hakemus. Tuomioistuimissa päätöksentekoon osallistuu maasta riippuen vaihteleva määrä ja kokoonpano tuomareita, lastensuojelutyön asiantuntijoita ja maallikkojäseniä. Suojelupainotteisten lastensuojelujärjestelmien maissa oikeusistuinten päätöksenteko perustuu yleisemmin pelkkään juridiseen tietoon, perhepalvelupainotteisissa maissa myös asiantuntija- ja maallikotietoon. (Burns ym. 2016b, 225, 232, 234.) Suomalaisen lastensuojelujärjestelmän erityispiirre tai erityisnimike on suostumukseen perustuva huostaanotto (LsL 43 §), jonka lakauttamiseksi tarvitaan kuitenkin lastensuojelun viranhaltijan tekemä päätös. Vapaaehtoisuus muuttuu siis heti päätöksen teon jälkeen vastentahtoisuudeksi siinä mielessä, ettei huostaanottoa voida lopettaa pelkästään siihen suostumuksensa antaneiden pyynnöstä. (Burns ym. 2016b, 229.)

Suomen lastensuojelulain 40 §:n mukaan lapsi on otettava huostaan ja hänelle on järjestettävä sijaishuoltoa jos *lapsen terveys ja kehitys uhkaa vakavasti vaarantua lapsen huolenpidossa olevien puutteiden tai muiden kasvuolosuhteiden vuoksi, tai jos lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään*. Lisäksi edellytyksenä on se, että *avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi mahdollisia tai sopivia, tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja että sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukainen ratkaisu*. Lapsen huostaanotto on aina viimesijainen toimenpide, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei lasta voi ottaa välittömästi huostaan edellytysten täytyessä. Avohuollon tukitoimien ei myöskään tulisi olla keinoja, joita ”kokeillaan” lapsen edun kustannuksella. (Räty 2015, 359–360.)

Suomessa huostaanotto valmistellaan parityöskentelynä, hyödyntäen eri tahoilta saatuja, lasta ja hänen perhettään koskevia tietoja ja lausuntoja. Päävastuu valmistelusta on kuitenkin aina lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Alle 12-vuotiaan lapsen mielipide tulee selvittää ja 12 vuotta täyttänyttä, sekä muita asiaan osallisia kuullaan hallintolain (434/2003) 34 §:n mukaisesti. Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi ja huoltajat suostuvat huostaanottoon ja hyväksyvät myös lapselle suunnitellun sijaishuoltopaikan, päätöksen huostaanotosta tekee lastensuojelun johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä viranhaltija. Muussa tapauksessa päätöksen tekee hallinto-oikeus ja tällöin kyseessä on niin sanottu tahdonvastainen huostaanotto. Päätös annetaan tiedoksi kaikille asianosaisille ja siitä voi valittaa hallinto-oikeuteen. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi, mutta se on lopetettava heti, kun perusteita sen jatkamiselle ja sijaishuollolle ei enää ole. Huostaanoton perusteita tulee arvioida säännöllisesti lapsen sijaishuollon aikana. Huostaanotto päättyy viimeistään, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (Saastamoinen 2010, 24–28, 32, 39.) Vaikka suuri osa huoltajille kuuluvista vastuista, tehtävistä ja lapsen asioihin liittyvästä päätäntävällästä siirtyy sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle lapsen huostaanoton jälkeen, säilyy lapsen huolto kuitenkin edelleen hänen huoltajillaan (Emt. 141).

Siinä, miten todennäköisesti lapsen huostaanotto johtaa lapsen ja hänen syntymäperheensä pysyvään eroon, on paljon vaihtelua. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Englannissa adoptiota (myös vastentahtoista) käytetään paljon ja se nähdään lapsen kannalta parhaaksi vaihtoehdoksi, ellei perheen jälleen yhdistäminen ole lähitulevaisuudessa mahdollista. Yhdysvalloissa lastensuojelun työntekijän on lain mukaan alettava etsimään lapselle uutta, pysyvää asumisratkaisua, elleivät vanhemmat kykene muuttamaan lapsen hyvinvointiin kielteisesti vaikuttaneita tekijöitä tietyssä ajassa, yleensä 12–18 kuukaudessa. Toisissa maissa, esimerkiksi Suomessa, perheen jälleen yhdistäminen on keskeinen tavoite ja käytännön työssä huomioitava asia myös kauan huostassa olleen lapsen kohdalla. Pohjoismaiden lastensuojelussa adoption käyttö on ainakin vielä toistaiseksi harvinaista. (Burns ym. 2016b, 226; Hoikkala & Lavikainen 2015, 7; Berrick 2011, 25, 27; Gilbert ym. 2011, 248–249.)

Suomessa sijoitettiin vuonna 2018 kiireellisesti 4390 lasta. Saman ikäisten väestömäärään suhteutettuna, eniten kiireellisiä sijoituksia tehtiin 16-vuotiaille nuorille. Huostassa oli vuoden 2018 lopussa 9533 lasta, joka on noin 1 % väestön 0–17-vuotiaista. Eniten huostassa oli 16–17-vuotiaita, 2,2 % väestön samanikäisistä. (THL 2019.) Suomessa 16–17-vuotiaat nuoret nousevat korostetusti esille kodin ulkopuolisiin sijoituksiin liittyviä tilastoja tarkasteltaessa. Heidän prosentuaalinen osuutensa kiireellisesti sijoitetuista ja huostaan otetuista lapsista on selvästi muita

ikäryhmiä suurempi. Erityisesti nuoren käytöksen vuoksi tehdyt sijoitukset ovat suuri haaste niin lastensuojelulle, sijaishuoltopaikalle kuin nuorelle itselleenkin. Nuorella voi olla vahva oma sosiaalinen verkosto ja elämäntapaan saattaa kuulua esimerkiksi koulunkäymättömyyttä, erilaisten päihteiden käyttöä ja rikollisuutta. Koska totutusta irrottautuminen ja sijaishuoltopaikan arkeen kiinnittyminen ja rauhoittuminen vaatii nuorelta paljon, voi kaverien ja tuttujen toimintatapojen piiriin karkaaminen tuntua toisinaan houkuttelevalta ratkaisulta (Lehtonen & Telén 2013, 7).

Viime vuosikymmeninä kodin ulkopuolisten sijoitusten painopistettä on monessa maassa pyritty yhä enenevässä määrin siirtämään laitoshoidosta perhehoitoon. Myös sukulaisperheisiin tehdyt sijoitukset ovat lisääntyneet, erityisesti Yhdysvalloissa, missä noin neljäsosa kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista asui sukulaistensa luona vuonna 2007. (Berrick 2011, 25; Gilbert ym. 2011, 248.) Muutoksia on tapahtunut myös sijaishuoltopalvelujen tuottamisessa. Palveluita tarjoavien tahojen määrä on kasvanut ja palvelutuotannon yksityistäminen sekä kilpailutus ovat lisääntyneet. Suomessa suurimman osan palveluista tuottavat nykyään erilaiset yksityiset toimijat ja tuotanto on myös alkanut keskittymään muutamille isoille palveluntuottajille. Palvelut ovat lisäksi alkaneet erikoistumaan esimerkiksi siten, että ne tarjoavat osaamista päihde- tai mielenterveysongelmallisille nuorille tai koulunkäyntimahdollisuuden lastensuojelulaitoksen omassa koulussa. (Laakso 2019a, 16; Hoikkala & Lavikainen 2016, 8; Gilbert ym. 2011, 248; Pösö 2011, 126.)

Suomessa lapsia sijoitetaan pääasiassa perhehoitoon, eli sijaisperheisiin ja ammatillisiin perhekoteihin sekä erilaisiin lastensuojelulaitoksiin. Lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon myös sukulaistai läheisverkostoon kuuluvien henkilöiden luokse. Tällöin puhutaan sukulais- tai läheissijaisvanhemmuudesta (THL 2017a.) Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon muoto ja lapsi tulisi sijoittaa laitoshoidon vain, jos lapsen edun mukaista sijaishuoltoa ei ole mahdollista tukitoimien avulla järjestää muualla. Lastensuojelulaki ei kuitenkaan tarkemmin määrittele sitä, mikä sijaishuollon muoto kulloinkin tulee valita. Valinnan keskeiset periaatteet liittyvät lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, sijoituksen tarkoitukseen ja lapsen edun toteutumiseen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen ja mahdollisuuksien mukaan myös uskonnollisen, kielellisen ja kulttuurisen taustan huomioimiseen. (Räty 2015, 467–468.) Vuoden 2018 lopussa kaikista Suomessa kodin ulkopuolisista sijoituksista 41,6 % oli tehty sijaisperheisiin, 10,5 % ammatillisiin perhekoteihin ja 38,7 % lastensuojelulaitoksiin. Huostassa olleista lapsista sijaisperheisiin oli sijoitettu 55 % (josta sukulais- ja läheisperheiden osuus 13,1 %), perhekoteihin 12,1 % ja laitoksiin 27,7 %. (THL 2019.)

Lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen ja sijaishuollon käsitteisiin liittyen on huomioitava, etteivät ne Suomessa aina tarkoita samaa asiaa. Sijaishuollolla tarkoitetaan lastensuojelulain 49 §:n mukaisesti *huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella*. Kuten edellä olen tuonut esille, lapsi voidaan sijoittaa myös avohuollon tukitoimena. Lisäksi lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle yksityisesti. Yksityisellä sijoituksella tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi sijoitetaan huoltajansa päätöksellä jonkun lähisukulaisen tai muun lapselle läheisen henkilön kasvatettavaksi. (Saastamoinen 2010, 63.) Avohuollon sijoitus ja yksityinen sijoitus eivät siis ole lastensuojelulain tarkoittamaa sijaishuoltoa. Toinen huomioitava asia on se, ettei sijaishuolto tarkoita aina kodin ulkopuolista sijoitusta, sillä lapsi voidaan *sijoittaa enintään kuudeksi kuukaudeksi myös vanhempiensa tai muun huoltajansa luo silloin, kun valmistellaan lapsen kotiin palaamista, tai kun se on lapsen edun kannalta muutoin perustelua* (LsL 49 §). Tyypillisimmin lapsi sijoitetaan kotiin silloin, kun valmistellaan huostaanoton purkua. Tarkoituksena on seurata lapsen ja koko perheen tilannetta jonkin aikaa ennen huostaanoton lopettamista koskevan päätöksen tekemistä (Räty 2015, 463–464.)

Sijaishuollossa olevat lapset ovat *erityisen suojelun* ja tuen sekä *erityisten oikeuksien* piirissä. Lapsen oikeuksien ja edun sekä hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaisen sijaishuollon toteutumiseen on siksi kiinnitettävä erityistä huomiota. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 7.) Sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon, hyvään kohteluun sekä hänen tarpeitansa vastaavaan sijaishuoltopaikkaan, tukitoimiin ja palveluihin. Lisäksi hänellä on oikeus esimerkiksi läheisten ihmisten ja sosiaalityöntekijän tapaamiseen, oikeus saada tietoja omasta tilanteestaan sekä oikeus saada käyttövaroja (THL 2017b). Lisäksi usein muodostuu oikeus jälkihuoltoon (LsL 75 §). Vastuu lapsen oikeuksien toteutumisesta on sijoittajakunnan sosiaaliviranomaisilla, sijaishuoltopaikalla ja lapsen vanhemmilla. (LsL 52 §). Sijaishuollossa olevan lapsen oikeuksien toteutumiseen liittyy myös valvontaa, jota toteutetaan ennakkollisesti tai mahdollisesti epäkohdasta saatuun tietoon reagoiden. Vastuu valvonnasta kuuluu sijoittajakunnan ja sijaishuoltopaikan kunnan viranomaisille, sijaishuoltoa toteuttavalle taholle, aluehallintovirastoille sekä sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle (Valvira). Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä ja sijaishuoltopaikalla on keskeinen rooli lapsikohtaisen valvonnan toteuttamisessa. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 9.)

Sijaishuollon yhteiskunnallinen tehtävä on vaativa, sillä sen tulee järjestää ympärivuorokautista hoivaa ja huolenpitoa tuhansille lapsille. Sijaishuollolla on paljon velvollisuuksia ja siihen koh-

distetaan suuria odotuksia. Siltä odotetaan lapsen edun mukaisia, yksilöllisiä, laadukkaita ja nopeita ratkaisuja lasten ja perheiden yhä moninaisempiin tarpeisiin liittyen. Käytännön työn tosiasialliset vastaamismahdollisuudet eivät kuitenkaan ole tasapainossa edellä mainittujen odotusten kanssa. Iso kysymys on se, miten paljon niukkenevien resurssien kanssa painivat kunnat ovat valmiita laadukkaan sijaishuollon toteuttamiseen satsaamaan. Turvallinen ja toimiva, sille asetettuja odotuksia täyttämään kykenevä ja ennen kaikkea lapsen edun mukainen sijaishuolto ei toteudu minivaatimukset juuri ja juuri täyttämällä. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 5, 7, 46.)

2.4 Sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyvät käytännöt Suomessa

Lapsen karkaaminen sijaishuoltopaikasta on usein monia toimijoita, esimerkiksi sijaishuoltopaikkaa, lastensuojeluviranomaisia ja poliisia koskettava, ja heidän välisensä yhteistyön käynnistävä tapahtuma. Kun lapsi karkaa, ilmoittaa lapsen sijaishuoltopaikka asiasta sosiaalihuollon viranomaiselle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että sijaishuoltopaikasta otetaan yhteyttä lapsen sijoittaneen kunnan lastensuojeluun tai virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystykseen. Tämän jälkeen sosiaalityöntekijä arvioi tilannetta ja pyytää tarvittaessa poliisilta virka-apua karanteen lapsen löytämiseksi. Sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevan lain (812/2000) 22 §:n mukaisesti sosiaalihuollon viranomaisella *on oikeus saada virka-apua muilta viranomaisilta*. Virka-avun saaminen perustuu myös siihen, että sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä *on oikeus päättää sijaishuollossa olevan lapsen olinpaikasta* (Räty 2015, 388).

Virka-apua saadakseen sosiaalityöntekijän pitää perustella avun tarve, yksilöidä avun kohde ja lähettää virka-apupyyntö poliisin tilannekeskukseen. Välittömiä toimenpiteitä vaativassa tilanteessa virka-apua voi pyytää myös suullisesti. Niitä saatetaan tarvita esimerkiksi silloin, kun karannut lapsi on hyvin nuori, vahvasti psyykkisesti oireileva tai muiden olosuhteiden takia vaarassa oleva. Suullisesti tehty pyyntö vahvistetaan myöhemmin kirjallisesti. Lapsen löydyttyä tai palattua, virka-apupyyntö perutaan. Avohuollon tukitoimena sijoitetun lapsen karkamisesta ilmoitetaan välittömästi huoltajille, jotka tekevät lapsesta poliisille katoamisilmoituksen. Tarvittaessa ilmoituksen voi huoltajien puolesta tehdä myös lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai sijaishuoltopaikka. (Räty 2015, 388–389; Lehtonen & Telén 2013, 12.) Käytännössä poliisi etsii sijaishuoltopaikasta karannutta lasta aktiivisesti vain harvoin ja esimerkiksi lapsen puheliimeen liittyvää paikantamista rajoittavat sille laissa määritellyt edellytykset. Yksityisasuntoon poliisi voi tehdä etsinnän vain, jos lapsen tiedetään varmasti siellä olevan. Lapsen tavattuun

poliisi ottaa kuitenkin lapsen kiinni ja ilmoittaa hänen löytymisestään. Lapsen kuljetuksesta ja välittömästä noudosta vastaavat lähtökohtaisesti sijaishuoltopaikka ja lapsen sijoittaneen kunnan sosiaalihuolto. Poliisi kuljettaa lasta tai pitää häntä pidemmän aikaa hallussaan vain poikkeuksellisissa tapauksissa. (Isoniemi 2019, 74, 76–77, 207; Rätty 2015, 389–340.)

Viranomaisten välistä yhteistyötä hankaloittaa yhteisen karkaamistapauksiin liittyvän ohjeistuksen puuttuminen ja avun saamisen käytäntöihin kohdistuva paikkakunta-kohtainen vaihtelu. Jokin tahon arvioi asiaa ennen kaikkea omasta näkökulmastaan ja viranomaisyhteistyön vahvistamiseksi tarvittaisiinkin yhteisiä ohjeistuksia lasten sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyen. Tärkeää olisi myös löytää yhteinen ymmärrys siitä, missä tilanteissa karannut lapsi on välittömässä vaarassa ja mikä on lapsen edun mukaista toimintaa näissä tilanteissa. (Lehtonen & Telén 2013, 11.) Poliisi käsittelee sijaishuoltopaikasta karkaamisia ensisijaisesti lastensuojelutehtävänä, ei poliisitehtävänä. Poliisin karkaamistapauksiin tekemät linjaukset ohjaavat poliisia passiiviseen rooliin karanneen lapsen etsimiseen liittyen, vaikka kadonneen etsimistä määrittelevät tekijät täytyisivät usein myös sijaishuoltopaikasta karanneiden lasten kohdalla, ja vaikka karkureissuihin saattaa liittyä rikollista toimintaa tai häiriökäyttäytymistä. Kehittämistä vaatisivat myös karkaamistapauksiin liittyvät kirjaamiskäytännöt ja tiedonkulku. Lisäksi virka-apupyynnöiden tekemiseen, kirjaamiseen ja peruuttamiseen vaadittaisiin lisää huolellisuutta ja tarkkuutta kaikilta niiltä tekevilta ja niiltä vastaanottavilta osapuolilta. (Isoniemi 2019, 207, 213–216.)

Karannutta lasta etsii ensisijaisesti sijaishuoltopaikan henkilökunta. Lasta etsivät toisinaan myös hänen vanhempansa tai muut sukulaiset ja joissain tapauksissa poliisi. Lapsen pidetään eri tahojen toimesta yhteyttä puhelimitse säännöllisesti silloinkin, kun lapsi itse ei puheluihin tai hänelle lähetettyihin viesteihin vastaa. Vuoden 2020 alusta lastensuojelulakiin lisättävän 69a §:n myötä, lastensuojelulaitoksille tulee myös lakiin kirjattu velvollisuus etsiä karannutta lasta viipymättä ja aktiivisesti. Lisäksi sijaishuoltopaikasta karanneiden lasten etsintää tai takaisinkuljetusta sijaishuoltopaikkaan ei saa enää toteuttaa ostopalveluna, vaan kuljetuksen saa toteuttaa vain tietyt kelpoisuusehdot omaava lastensuojelulaitoksen työntekijä, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu toimivaltainen viranomainen.

Tavallisesti lapsi palaa sijaishuoltopaikkaansa laitoksen henkilökunnan, jonkun perheenjäsenenä tai poliisin takaisin tuomana. Joskus lapsi palaa vapaaehtoisesti itse, joskus paluu tapahtuu sen jälkeen, kun lasta etsineet tahot ovat hänet löytäneet. Takaisin palattuaan lapsi voi olla monella tapaa hyvin herkässä mielentilassa ja olennaista onkin lapsen lämmin, empaattinen ja huolehtiva

vastaan otto sekä keskeisimmistä perustarpeista huolehtiminen (Lehtonen & Telén 2013, 34). Tilanteen hieman tasaannuttua on aika alkaa käymään läpi tapahtunutta sekä pohtia mahdollisia karkumatkasta seuraavia asioita. Tähän työskentelyvaiheeseen osallistuvat keskeisesti myös lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja lapsen vanhemmat. Karanneen lapsen kanssa on keskusteltava rauhassa ja ajan kanssa. Tärkeitä läpikäytäviä asioita ovat esimerkiksi karkaamiseen johtaneet syyt, missä ja kenen kanssa lapsi on ollut, mitä karkureissun aikana on tapahtunut ja millä keinoilla tai muutoksilla uusia karkaamisia voitaisiin mahdollisesti ehkäistä. Ennen kaikkea tulee kuunnella lasta, kysyä mitä hänelle kuuluu ja mitä hän itse ajattelee, toivoo ja tuntee.

Toisinaan sijaishuoltopaikasta karkaaminen johtaa tilanteeseen, jossa joudutaan harkitsemaan lapsen oikeuksien rajoittamista. Joskus rajoitukset ovat lasta vastassa heti hänen takaisin palamisensa jälkeen. Lapsen tavarat ja vaatteet saatetaan tarkastaa, osa hänen tavaroistaan, esimerkiksi puhelin, voidaan ottaa laitoksen haltuun, häneltä voidaan ottaa huumeseula tai hänen liikumistaan laitoksen ulkopuolella rajoitetaan. (Lehtonen & Telén 2013, 5, 35.) Lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoittaminen, lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättäminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus ja –katsastus, omaisuuden tai tilojen tarkistaminen, lähetyksen tarkastaminen ja luovuttamatta jättäminen, kiinnipittäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito (Räty 2015, 515). Pääsääntöisesti rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten kohdalla. Yhteydenpidon rajoittamista sekä lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättämistä voidaan käyttää myös muissa sijaishuollon muodoissa edellyttäen, että lapsi on sijaishuollossa lastensuojelulain 49 §:n tarkoittamalla tavalla. Avohuollon sijoituksen aikana lastensuojelulain mukaista rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää. (Saastamoinen 2010, 155–157.)

Rajoitustoimenpiteillä varmistetaan sijoituksen tarkoituksen toteutumisesta tai suojataan lasta, toista henkilöä tai omaisuutta. Jokainen rajoitustoimenpide puuttuu johonkin lapsen perusoikeuksista ja siksi niitä käytettäessä on aina tarkkaan punnittava sitä, kuinka välttämätöntä rajoittaminen on tavoitellun päämäärään saavuttamiseksi. Ensisijaisesti asiat tulisi ratkaista aina jollakin lievemmillä toimenpiteellä eikä rajoitustoimenpide saa koskaan olla rangaistus. (Räty 2015, 517; Saastamoinen 2010, 152). Toisinaan kasvatukseen kuuluvan rajoittamisen ja rajoitustoimenpiteiden raja on häilyvä. Jos rajoitukselle laissa asetetut tunnusmerkit täyttyvät, on aina tehtävä toimenpiteen edellyttämät päätökset ja kirjaukset, eikä velvoitetta voi kiertää vetoamalla kasvatukselliseen toimenpiteeseen. Lisäksi jokainen rajoitustoimenpide harkitaan aina tapauskohtaisesti ja yksilöllisesti erikseen. Sijaishuoltopaikassa ei voi esimerkiksi olla sääntöä tai yleistä käytän-

töä, jossa jokaisen sijoitetun lapsen liikkumisvapautta rajoitetaan sijoituksen ensimmäisen viikon ajan tai jossa kaikkien lasten tavarat tarkastetaan säännöllisesti . (Isoniemi 2019, 202–203; Saastamoinen 2010, 152–154, 160.) Kaikkien rajoitusten käyttöä säädellään ja rajataan tarkasti. Lastensuojelulain 11. luvussa on määritelty erikseen jokainen rajoitustoimenpide sekä säädetty sen soveltamisalasta, käytöstä, käytännön toteutuksesta ja siihen liittyvästä päätöksenteosta.

Joskus karkaaminen, erityisesti useat peräkkäiset karkaamiset ja karkureissujen aikana tapahtuneet asiat saattavat johtaa siihen, että lapsen sijaishuoltopaikkaa muutetaan. Lähtökohtaisesti lasten toistuvia sijoituksia tulisi välttää, sillä ne eivät ole lapsen edun mukainen ratkaisu ja voivat vahingoittaa lapsen kehitystä sekä aiheuttaa turvattomuutta ja juurettomuutta. Toisinaan olosuhteet kuitenkin edellyttävät sijaishuoltopaikan muuttamista. (Saastamoinen 2010, 114.) Aloite sijaishuoltopaikan muutokselle voi tulla sen hetkiseltä sijaishuoltopaikalta, sosiaalityöntekijältä, lapsen vanhemmilta tai lapselta itseltään. Muutoksen perusteena voi olla esimerkiksi näkemys siitä, ettei nykyinen sijaishuoltopaikka kykene riittävällä tavalla turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä tai vastaamaan lapsen sen hetkisiin tarpeisiin. (Lehtonen & Telén 2013, 37.) Karkaamiskäyttäytymiseen ainakin osittain liittyvät sijaishuoltopaikan muutokset ovat useimmiten siirtymiä kohti tuetumpaa tai erikoistuneempaa laitoshoidoa. Joskus voidaan päätyä myös erityisen huolenpidon jaksoon (LsL 71 §), jolla tarkoitetaan 12 vuotta täyttäneelle lapselle järjestettävää moniammatillista ja kokonaisvaltaista, erityisesti psyykkisen hoidon tarpeen huomioivaa jaksoa, jonka aikana lapsen arki on melko rajoitettua (Räty 2015, 590).

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävä

Tutkielmani tarkoitus on lasten sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyvän tiedon tuottaminen. Tavoitteenani on lisätä vielä melko vähäisesti saatavilla olevaa suomenkielistä tietoa sijaishuoltopaikasta karkaamisesta, analysoimalla aiheeseen liittyvää kansainvälistä tutkimustietoa. Olen kiinnostunut erityisesti siitä, millaisia syitä kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen karkaamisen taustalla tutkimuksen mukaan on, millaisten tekijöiden katsotaan nostavat karkaamisriskiä ja millaista kuvaa tutkimukset rakentavat sijaishuoltopaikasta karkaavasta lapsesta. Lisäksi tavoitteenani on tuottaa tietoa siitä, mistä näkökulmista ja millaisia tutkimusasetelmia käyttäen lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista on kansainvälisesti tutkittu.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisilla syy- ja riskitekijöillä lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista selitetään kansainvälisessä tutkimuksessa?
2. Millainen kuva sijaishuoltopaikasta karkaavista lapsista piirtyy kansainvälisessä tutkimuksessa?

Tutkielmani on kansainväliseen tutkimustietoon kohdistuva kirjallisuuskatsaus ja olen toteuttanut sen soveltaen integroidun kirjallisuuskatsauksen menetelmää sekä systemaattista lähestymistapaa. Tutkielmani aineisto on kerätty neljästä elektronisesta tietokannasta ja se koostuu 21 vertaisarvioidusta tutkimusartikkelista. Aineistoni olen analysoinut laadullisen temaattisen analyysin menetelmää hyödyntäen.

3.2 Integroitu kirjallisuuskatsaus ja systemaattinen lähestymistapa

Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä jolla voidaan yhdistää ja arvioida jo olemassa olevaa tietoa. Siinä kootaan yhteen alkuperäisten, usein korkealaatuisten tutkimusten tuloksia ja luodaan näin perusta uusille tutkimustuloksille. Kirjallisuuskatsaus on siis olemassa olevien tutkimusten tutkimista. Päämääränä on tehdä eräänlainen yhteenveto tiettyyn aiheeseen liittyvien aiempien tutkimusten olennaisesta sisällöstä ja tuottaa näin tietoa tutkimusaiheeseen liittyvän tiedon nykytilasta (Efron & Ravid ym. 2019, 14; Salminen 2011, 4.; Kallio 2006, 19.) Hyvä kirjallisuuskatsaus ei ole kuitenkaan vain pelkkä kuvaileva yhteenveto, vaan se sisältää myös aineiston analyysia ja tulkintaa. Kirjallisuuskatsauksessa tehdyn analyysin tulee olla selkeä ja välttää tutkijaan vetoavien tutkimusten tai tutkimustulosten ylikorostamista sekä toisten, esimerkiksi ristiriitaisen tai tutkijan omien oletusten vastaisten tulosten sivuun jättämistä. Aineiston analysoinnin kautta muodostuvan synteesin, eli kirjallisuuskatsauksen tulosten, tulisi esittää olemassa oleva tieto tuoreista sekä luovista näkökulmista ja vaikuttaa näin tutkimuksen kohteena olevaan aiheeseen liittyvään ajatteluun ja ymmärrykseen. Lisäksi katsauksessa tulisi arvioida saatavilla olevan tiedon vahvuuksia ja puutteita sekä tutkimusten luotettavuutta. (Efron ym. 2019, 3-4; Coughlan & Cronin 2017, 2; Shaw & Holland 2014, 78; Leach, Neale & Kemp 2009, 56.)

Kirjallisuuskatsaukset ovat tärkeitä, sillä ne yhdistävät ja analysoivat tietystä aihealueesta usein hyvin runsaastikin tarjolla olevaa tieteellistä tutkimustietoa sekä mahdollistavat yksittäisen tutkimuksen tarkastelun laajemmassa kontekstissa. Näin yksittäisen henkilön ei tarvitse etsiä ja käydä erikseen läpi monia olemassa olevia tutkimuksia. Lisäksi monien samasta aihealueesta tehdyn tutkimuksen samanaikainen analysointi voi tuottaa uusia oivalluksia, antaa kokonaisvaltaisemman kuvan kiinnostuksen kohteena olevasta aiheesta sekä johtaa vakuuttavampiin tai paremmin hyödynnettävissä oleviin tuloksiin. Kirjallisuuskatsauksen avulla voi myös tuoda esille olemassa olevan tutkimuksen aukkokohtia ja jatkotutkimuksen tarpeita. (Coughlan & Cronin 2017, 2; Hopia, Latvala, & Liimatainen 2016, 662; Aveyard 2014, 4–8; Booth ym. 2012, 3.) Kirjallisuuskatsausten merkitys olemassa olevaa tietoa yhdistävänä tutkimusmenetelmänä on kasvanut paitsi julkaistujen tutkimusten määrän merkittävän kasvun seurauksena, myös vaikuttavuus-tematiikkaan liittyvien keskustelujen lisääntymisen myötä (Coughlan & Cronin 2017, 7–8; Kallio 2006, 18; Koivisto & Haverinen 2006, 108).

Kirjallisuuskatsauksia jaotellaan hyvin monella tavalla. Esimerkiksi Stolt, Axelin ja Suhonen (2016, 8) jakavat katsaukset metatutkimuksiin, kuvaileviin ja systemaattisiin, Whittemore (2007,

151) systemaattisiin, meta-analyyttisiin, integroituihin ja kvalitatiivisiin, ja Efron sekä Ravid (2019, 18) puolestaan systemaattisiin, traditionaalis-narratiivisiin ja hermeneuttis-fenomenologisiin. Myös erilaisia yksittäisiä kirjallisuuskatsaustyyppjä on olemassa runsaasti. Ne eroavat toisistaan usein vain vähän ja nämä pienet erot yhdistettynä kirjallisuudessa käytettyyn vaihtelevaan terminologiaan, saattavat aiheuttaa eri katsaustyyppien sekoittumisen toisiinsa, vaikeuttaa katsausten laadun arvioimista tai johtaa lukijan epätotuudenmukaiseen ajatukseen siitä, että kaikki julkaistut kirjallisuuskatsaukset perustuvat samoihin yhtenäisiin ja täsmällisiin toteuttamistapoihin (Stolt ym. 2016, 8-9; Hopia ym. 2015, 662; Evans 2007, 137). Grant ja Booth (2009, 106) toteavatkin 14 eri kirjallisuuskatsaustyyppin analysoimisen perusteella, että yhdessä kansainvälisesti sovituille, erillisille, johdonmukaisille ja toisensa poissulkeville kirjallisuuskatsaustyypeille on olemassa selkeä tarve.

Sosiaalityössä kuten muuallakin sosiaali- ja terveydenhuollossa on viime aikoina siirrytty niin sanotuista traditionaalisista, vähemmän systemaattisista katsauksista, kohti systemaattisempia kirjallisuus- ja tutkimuskatsauksia (Shaw & Holland 2014, 63). Yhä yleisemmin myös ajatellaan, että kaikissa kirjallisuuskatsauksissa tulisi noudattaa ainakin jonkinasteista systemaattisuutta ja systemaattista lähestymistapaa (Aveyard 2014, 15; Booth, Papaioannou & Sutton 2012, 14, 17.) Systemaattista lähestymistapaa hyödyntämällä on mahdollista lisätä kirjallisuuskatsauksen selkeyttä, luotettavuutta ja varmuutta. Tiivistettynä systemaattisella lähestymistapa on tutkimusprosessin eri vaiheisiin liittyvää suunnitelmallisuutta, täsmällisyyttä, läpinäkyvyyttä ja toistettavuutta sekä eri tutkimusvaiheiden huolellista ja tarkkaa dokumentointia (Booth ym. 2012, 28–31; Jesson, Matheson & Lacey 2011, 12; Pope, Mays & Popay 2007, 6). Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi selkeästi fokusoituja tutkimuskysymyksiä, tarkkoja sisäänotto- ja poissulkukriteereitä, hakuprosessin ja myös muiden tutkimuksen vaiheiden huolellista dokumentointia sekä aineiston monipuolista kuvausta ja kriittistä arviointia (Booth ym. 2012, 31).

Tämä kirjallisuuskatsaus on tehty soveltaen integroidun kirjallisuuskatsauksen menetelmää. Integroitu kirjallisuuskatsaus on yksi laajimmista kirjallisuuskatsausten muodoista, sillä sen aineistoon voidaan valita niin kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia, kuin teoreettisiakin tutkimuksia. Erilaisin metodein tehdyn tutkimuksen sisällyttäminen aineistoon mahdollistaa laajan ja kokonaisvaltaisen kuvan saamisen tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä tai ongelmasta. Integroidussa katsauksessa tutkimuskysymykset ovatkin usein laajoja ja tavoitteena on tutkimuksen kohteen monipuolinen kuvaaminen. (Evans 2007, 137–138; Whitemore & Knalf 2005, 546–547). Integroitu kirjallisuuskatsaus voidaan sijoittaa osaksi kirjallisuuskatsausten systemaattista kokonai-

suutta. Vaikka integroivassa katsauksessa aineistoa ei valikoida ja seulota niin tarkasti kuin perinteisessä systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa, on sillä kuitenkin monia yhteisiä metodologisia piirteitä sen kanssa. Esimerkiksi vaiheittain kuvattuna ne eivät juuri eroa toisistaan. Toinen yhteinen piirre on systemaattinen, rajattu, tarkasti raportoitu ja toistettavissa oleva tiedonhaku. (Salminen 2011, 8; Whitemore 2007, 151–152.) Integroidun kirjallisuuskatsauksen vaiheet ovat tutkimusongelman asettaminen, aineistonkeruu, aineiston arviointi, aineiston analyysi ja tulkinta sekä tulosten esittäminen (Whitemore & Knalf 2005, 549).

3.3 Aineiston keruu ja kriteerit

Whitemoren ja Knalfin (2005, 549) mukaan integroivan kirjallisuuskatsauksen menetelmäosiossa tulisi raportoida selkeästi hakuprosessi ja sen aikana käytetyt hakutermiit, tietokannat, muut hakustrategiat sekä tutkimusten sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Monipuolinen ja kattava hakustrategia antaa lukijalle varmuuden hakujen tarkkuudesta ja näin myös aineiston edustavuudesta. Lisäksi kokonaisvaltainen hakustrategia auttaa tutkijaa varmistumaan siitä, että aineisto sisältää mahdollisimman paljon relevanttia kirjallisuutta tutkijan aika ja taloudelliset rajoitteet huomioon ottaen. (Aveyard 2014, 74; Booth ym. 2012, 70.)

Aloitin systemaattisen tiedonhaun tekemällä kartoittavia koehakuja elektronisiin tietokantoihin syyskuussa 2018. Ensimmäisenä tavoitteenani oli selvittää, missä määrin aiheeseen liittyvää tutkimusta on olemassa ja mistä tietokannoista sitä parhaiten löytyy. Kokeilin erilaisia hakusanoja ja niiden yhdistelmiä sekä tein alustavia muistiinpanoja niiden tuottamista tuloksista. Kävin myös läpi muutaman aiheeseeni liittyvän artikkelin lähdeluettelot, kartoittaakseni alustavasti olemassa olevaa tutkimusta sekä sitä, millaisia hakusanoja tiedonhaussa kannattaisi käyttää. Huomasin, että englanninkielistä tutkimusta aiheeseeni liittyen oli saatavissa melko hyvin, sen sijaan suomenkielisiä tutkimusartikkeleja en löytänyt, useisiin kotimaisiin tietokantoihin erilaisilla hakusanoilla tehdyistä hauista huolimatta. Havaitsin lisäksi, että tutkimuksissa käytetään monia erilaisia, sijaishuoltoa ja karkaamista tarkoittavia englanninkieliset termejä.

Tässä vaiheessa aloin vähitellen muodostamaan myös tutkimuksien sisäänotto- ja poissulkukriteereitä. Ne helpottavat aineiston muodostamista ja auttavat tutkijaa löytämään relevanteimmat tutkimukset omaan aineistoonsa. Niiden avulla voi myös antaa selkeän kuvan siitä mitä tutkii, sekä asettaa rajat omalle aineistolle. (Aveyard 2014, 75–80; Booth ym. 2012, 98–99.) Kar-

toittavien hakujen perusteella päädyin käyttämään varsinaisissa koehauissa Academic Search Premier, Applied Social Sciences Index and Abstracts, Sage Journal Online, Scopus, Science Direct, Social Science Premium Collection, Social Services Abstracts, Sociological Abstracts, Taylor & Francis Online ja Wiley Online Library -tietokantoja.

Varsinaiset koehaut tein lokakuun 2018 aikana. Käytin hauissa useita erilaisia aiheeseeni liittyviä hakusanoja ja -lausekkeita sekä rajauksia saadakseni kuvan siitä, miten rajatun tai kattavan tuloksen mikäkin yhdistelmä tuottaa. Hakutermien tulee olla loogisia, relevantteja ja omasta tutkimuskysymyksestä johdettuja (Aveyard 2014, 74). Käyttämäni hakusanat olivat: *running away*, *runaway*, *going missing*, *elopement*, *abscond*, *residential care*, *substitute care*, *out of home care*, *foster care* ja *institutional care*. Tässä vaiheessa tein päätöksen rajata haut koskemaan vain vertaisarvioituja ja englanninkielisiä artikkeleita, mutta julkaisuvuoden suhteen kokeilin edelleen useita vaihtoehtoja. Käytin hakulausekkeissa myös erilaisia Boolean operaattoreita (AND, OR, NOT), katkaisin hakusanoja tähdellä (*), sekä kirjoitin hakusanoja erilaisiin kenttiin (Title, All Text, Subject Terms, Abstract). Jokaisen haun jälkeen kirjasin ylös haun tiedot ja tulokset sekä mietin, miksi mukana oli liikaa epärelevantteja tuloksia, tai miksi joitain relevantteja tuloksia oli jäänyt pois. Tässä vaiheessa tarkensin myös tutkimusten sisäänotto- ja poissulkukriteereitä.

Monien koehakujen jälkeen päädyin lopulta siihen, että käytän varsinaisessa aineistonhaussa abstraktihakua (AB), koska se jätti hakutuloksista pois satoja ja joissain tietokannoissa jopa tuhansia epärelevantteja viitteitä, mutta piti mukana oman tutkielmani kannalta olennaisimmat artikkelit. Lopulliseksi hakulausekkeeksi muodostui *running away or runaway or going missing or elopement or abscond and care*. Tekemieni koehakujen perusteella päätin myös sen, että teen varsinaisen aineistohaun Academic Search Premier (EBSCOhost), Social Science Premium Collection (ProQuest), Wiley Online Library sekä Sage Journals Online -tietokannoista. Valitsin nämä neljä tietokantaa siksi, että muista tietokannoista en saanut valitsemillani hakusanoilla tulokseksi sellaisia oman tutkielmani kannalta olennaisia artikkeleja, joita ei olisi tullut tulokseksi näistä neljästä edellä mainitusta tietokannasta. Koska abstraktihaun merkintätapa vaihteli tietokannasta riippuen oli hakulauseke Academic Search Premier- ja Social Science Premium Collection -tietokantojen kohdalla muodossa:

Ab(running away OR runaway OR going missing OR elopement OR abscond) AND Ab(care),

ja Wiley Online Library sekä Sage Journals Online -tietokantojen kohdalla muodossa:

((Abstract: runaway) OR (Abstract: running)) AND ((Abstract: away) OR (Abstract: going)) AND ((Abstract: missing) OR (Abstract: elopement) OR ((Abstract: abscond) AND (Abstract: care)))

Ennen varsinaisen aineistohaun aloittamista muodostin lopulliset tutkimusten sisäänotto- ja poissulkukriteerit (Taulukko 1). Kriteereihin vaikuttivat ennen kaikkea tutkimuskysymykset, mutta myös se, että tavoitteenani oli sisällyttää aineistooni mahdollisimman edustava joukko luotettavia, vertaisarvioituja alkuperäistutkimuksia siten, ettei aineiston määrä kasva liian suureksi opin-
nätetyön vaatimukset sekä omat käytössä olevat ajalliset resurssini huomioiden.

Taulukko 1. Tutkimusten sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
+ Vastaa asetettuihin tutkimuskysymyksiin	– Ei vastaa asetettuihin tutkimuskysymyksiin
+ Vertaisarvioitu tutkimusartikkeli	– Ei vertaisarvioitu tutkimusartikkeli
+ Tutkimuksen kohteena sijoitettujen lasten karkaaminen sijaishuoltopaikasta	– Tutkimuksen kohteena jokin muu kuin sijoitettujen lasten karkaaminen sijaishuoltopaikasta
+ Julkaistu vuonna 2000 tai sen jälkeen	– Julkaistu ennen vuotta 2000
+ Englanninkielinen	– Muu kuin englanninkielinen
+ Koko teksti saatavilla maksuttomasti	– Maksullinen artikkeli
+ Kvalitatiivinen tai kvantitatiivinen empiirinen tutkimus	– Kirjallisuuskatsaus

Koska suomenkielisiä tutkimuksia ei ollut saatavilla, päätin sisällyttää aineistooni vain englanninkielisiä tutkimuksia. Muilla kielillä julkaistujen tutkimuksien mukaan ottamiseen olisi liittynyt liian suuri väärin ymmärtämisen vaara johtuen omasta kielitaidostani. Artikkelin maksuttomuuteen liittyvällä kriteerillä pyrin välttämään ylimääraisten taloudellisten kustannusten synty-
misen. Kirjallisuuskatsaukset suljin ulos siksi, että halusin sisällyttää aineistooni vain alkuperäis-
tutkimuksia. Vain vertaisarvioitujen tutkimusten mukaan ottamisella halusin varmistaa aineistoni
laadukkuutta. Päädyin rajaamaan tutkimuksien julkaisuvuotta, sillä halusin aineistoni koostuvan
uusimmasta saatavilla olevasta tutkimustiedosta. Julkaisuvuoteen liittyvällä kriteerillä pyrin li-
säksi rajaamaan aineistoni määrää kohtuullisempaan suuntaan. Aineistomäärän rajaamiseen liit-
tyvä valinta oli myös se, että päätin käyttää vain yhtä hakumenetelmää, enkä esimerkiksi täyden-
tänyt hakuprosessia tekemällä yksittäisiä manuaalisia hakuja.

Toteutin varsinaisen aineistohaun valitsemassani neljässä tietokannassa 17.–18.11.2018. Haku-
prosessi ja tutkimusaineiston muodostuminen on kuvattu tarkemmin kuviossa 1 (liite 1). Hakutu-
lostien määrä oli aluksi 951 viitettä. Kun rajasin haun koskemaan vuosina 2000–2018 tieteellis-
issä lehdissä julkaistuja vertaisarvioituja englanninkielisiä tutkimusartikkeleja, tippui tulosten
määrä 268 artikkeliin. Seuraavaksi kävin läpi jokaisen tietokannan antamat tulokset viite viitel-
tä ja poistin ne, joissa tutkimuksen kohteena oli selkeästi jokin muu, kuin sijaishuoltopaikasta
karkaaminen. Joidenkin artikkelien kohdalla tästä kertoi jo otsikko, osan kohdalla asia varmistui
abstraktin lukemisen jälkeen. Suurin osa abstraktitason tarkasteluun edenneistä, mutta sen jäl-
keen hylätyksi tulleista artikkeleista käsitteli lasten ja nuorten kotoa karkaamista, psykiatrisesta
sairaalahoidosta luvatta poistumista tai kodittomuutta. Säästin toisen vaiheen tarkempaan tarkas-
teluun kaikki ne artikkelit, jotka arvioni mukaan saattoivat liittyä tutkielmani aiheeseen tai joiden
sisällöstä en päässyt varmuuteen abstraktin lukemisen jälkeen. Tällaisia artikkeleja oli yhteensä
46 kappaletta. Jotkin artikkelit tulivat tulokseksi useammasta tietokannasta. Näiden duplikaattien
huomioimisen jälkeen lopullinen jatkotarkasteluun otettujen artikkelien määrä oli 28 kappaletta.
Yksikään tähän vaiheeseen edenneistä artikkeleista ei ollut maksullinen.

Toisen vaiheen tarkastelussa luin artikkelit läpi osio osiolta, keskittyen erityisesti tutkimuksen
tarkoituksesta ja toteutuksesta sekä tuloksista kertoviin kappaleisiin ja pitäen mielessä niin omat
tutkimuskysymykseni kuin aiemmin muodostamani sisäänotto- ja poissulkukriteeritkin. Suljin
pois yhden karkaamista vähentävän työmenetelmän kehittämiseen ja testaamiseen liittyvän tut-
kimuksen, sillä en kokenut saavani sen kautta vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin. Li-
säksi suljin pois aineistostani kaksi kirjallisuuskatsausta sekä tutkimuksen, jonka kohteena oli

ainoastaan lasten kotoa karkaaminen. Viisi tutkimusta kohdistui sekä kotoa että sijaishuoltopaikasta karkaaviin lapsiin ja nuoriin. Päädyin sulkemaan aineistoni ulkopuolelle kolme tutkimusta, joissa näitä edellä mainittuja ryhmiä ei ollut eroteltu. Sen sijaan otin aineistooni mukaan kaksi tutkimusta, joissa sijoitettuja nuoria koskevat tulokset tuotiin esille selkeästi eriteltynä. Näin jäljelle jäi 21 tutkimusartikkelia, jotka muodostivat myös lopullisen tutkimusaineistoni. Kuvaan ja arvioin aineistoani tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

3.4 Tutkimusaineiston kuvaus ja arviointi

Kirjallisuuskatsauksissa on tärkeää arvioida aineistoa ja sen laatua niin yksittäisten tutkimusten kuin aineiston kokonaisuudenkin osalta. Arvioinnin laajuus ja syvyys voi vaihdella katsauksen tyypistä ja tarkoituksesta riippuen, tulosten pohjalla olevan aineiston lyhyestä kuvailusta, jokaisen tutkimuksen tarkkaan ja yksityiskohtaiseen kriittiseen arviointiin. Keskeisiä arvioitavia asioita ovat esimerkiksi mistä, miten ja kuinka systemaattisesti katsauksen aineisto on kerätty, miten relevantti aineisto on suhteessa katsauksen tutkimuskysymyksiin, millaisia ja keiden tekemiä tutkimuksia aineistoon sisältyy, milloin ja mitä varten tutkimukset on tehty ja miten tutkimusten vaiheet on toteutettu ja raportoitu. Yksittäisten tutkimusten arvioimista varten on olemassa monenlaisia valmiita tarkastuslistoja, joita tutkija voi hyödyntää arviointia tehdessään. Tutkimusten arviointi edellyttää erilaisiin tutkimusmenetelmiin liittyvää perusosaamista ja -tietoa sekä huolellista perehtymistä omassa aineistossa mukana olevien tutkimusten sisältöön (Aveyard 2014, 104, 108–109, 111; Booth ym. 2012, 117.)

Arvioin tutkimusten laatua analyysiprosessin ensimmäisessä vaiheessa. Tarkastelin jokaista tutkimusta ja sen vaiheita yksitellen, hyödyntäen tutkimusten arvioimiseksi suunniteltuja tarkistuslistoja (Efron & Ravid 2019, 100, 105–106, 111–112, 114–115). En hylännyt tutkimuksia tekemäni arvioinnin perusteella. Pidin jokaista aineistoni tutkimusta tarpeeksi korkeatasoisena, vaikka useamman tutkimuksen kohdalla kaikki laatukriteerit eivät aivan täyttyneetkään. Tähän päätökseen ja käsitykseeni vaikutti erityisesti se, että kaikki aineistoni artikkelit ovat vertaisarvioituja ja julkaistu tieteellisissä lehdissä. Kuvaan ja arvioin seuraavaksi 21 vertaisarvioidusta tutkimusartikkelista koostuvaa aineistoani. Tarkoituksenani on tuottaa tietoa siitä, miten lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista on kansainvälisesti tutkittu sekä avata lukijalle sitä, minkä tyyppisen aineistoon tutkielmani tulokset perustuvat ja mitkä ovat aineistoni mahdollisia puutteita ja vah-

vuuksia. Aineistosta tekemäni taulukko on liitteenä tutkielmani lopussa (liite 2). Tutkimusaineistoon kuuluvat artikkelit on merkitty lähdeluetteloon tähdellä (*).

Tutkimusten julkaisumaat ja -vuodet. Tutkimusaineistoni artikkeleista kymmenen on julkaistu Yhdysvalloissa ja neljä Isossa-Britanniassa. Kaksi tutkimuksista on tehty kahdessa eri maassa (Kanada/Yhdysvallat, Korea/Yhdysvallat). Lisäksi aineistossa on mukana yksi tutkimus Australiasta, Israelista, Suomesta, Uudesta-Seelannista ja Venäjältä. Englanninkielisten maiden vahva esillä olo aineistossani saattaa johtua siitä, että käytin kyseistä kieltä hakuja tehdessäni, mutta voi toisaalta viitata myös siihen, että sijoitettujen lasten karkaamista tutkitaan selvästi eniten juuri näissä maissa. Aineiston anglosaksispainotteisuuden lisäksi selkeä puute aineistossani on mielestäni se, ettei mukana ole yhtään Keski- tai Etelä-Euroopassa julkaistua tutkimusta. Kaikki aineiston tutkimukset on julkaistu sisäänottokriteerin mukaisesti 2000-luvulla. Tutkimukset painottuvat kuitenkin 2010-luvulle siten, että viisi tutkimusta on julkaistu vuosina 2010-2014 ja kahdeksan vuonna 2015 tai sen jälkeen.

Tutkimusten julkaisukanavat ja tieteenalat. Kaikki aineistossani mukana olevat tutkimusartikkelit on julkaistu tieteellisissä lehdissä. Kuusi niistä on julkaistu lehdessä *Children and Youth Services Review* ja viisi lehdessä *Residential Treatment for Children & Youth*. Loput julkaisukanavat ovat *British Journal of Social Work*, *Children & Society*, *The Howard Journal*, *Psychology in Russia*, *Journal of Child, Youth and Family Studies*, *Child and Family Social Work*, *Child Welfare* ja *Child Abuse Review*, jossa kussakin on julkaistu yksi aineistoni artikkeleista. Julkaisujen tieteenalat määrittelin kirjoittajien oman oppialan mukaan. Yhdeksän artikkelin tieteenala oli sosiaalityö, viiden psykologia ja yhden sosiologia. Loput kuusi artikkelia olivat monitieteisiä. Näistä kahdessa tieteenaloina olivat psykologia ja psykiatria. Loput artikkeleista olivat sosiaalityön ja sosiologian, lääketieteen ja sosiaalitieteiden, oikeustieteen ja psykologian sekä kasvatus-tieteiden ja sosiaalitieteiden aloilta.

Tutkimusten metodiset valinnat, kohteet ja pääteemat. Kaikki aineistossani mukana olevat tutkimukset ovat empiirisiä tutkimuksia, mutta niissä käytetyt menetelmät vaihtelevat. Tutkimuksista kaksitoista on kvantitatiivisia ja viisi kvalitatiivisia. Neljä tutkimuksista on niin sanottuja monimenetelmä tutkimuksia, eli niissä on käytetty niin määrällisiä kuin laadullisiakin menetelmiä. Jokaisessa aineistoni artikkelissa on tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä raportoitu selkeästi. Käytetty analyysimenetelmä jää epäselväksi kahden tutkimuksen osalta (Eritsyan & Kolpakova, 2017; Mitchell, 2003). Kuudessa artikkelissa (Biehal & Wade 2000; Colvin, McFarlane & Mc-

Garth 2018; Crosland, Joseph, Slattery, Hodges & Dunlap 2007; Eritsyana & Kolpakova 2017; Hoikkala & Kemppainen; Mitchell 2003; Sarri, Stoffregen & Ryan 2016) tutkimuksen rajoitteita ja luotettavuutta ei ole erikseen pohdittu. Aineistoni kahdeksan kvantitatiivisen tutkimuksen ja kahden monimenetelmätutkimuksen määrällinen aineisto koostuu erilaisista tietojärjestelmistä kerätyistä, sijoitettuja lapsia koskevista tiedoista. Kyselyä käytettiin aineistonkeruumenetelmänä kolmessa kvantitatiivisessa, kahdessa monimenetelmätutkimuksessa ja yhdessä kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Haastattelu oli aineistoni kvalitatiivisten tutkimusten tyypillisin menetelmä. Haastattelua käytettiin yhtenä aineistonkeruumenetelmänä viiden laadullisen tutkimuksen lisäksi myös kahdessa monimenetelmätutkimuksessa. Kahdessa tutkimuksessa hyödynnettiin lapsia ja nuoria arvioivien mittareiden vastauksia ja tuloksia.

Sijoitetuttuna olevat tai olleet lapset ja nuoret ovat informanteina seitsemässä tutkimuksessa ja kolmessa niistä aineisto koostuu yksinomaan heiltä itseltään kerätyistä tiedoista. Muiden neljän tutkimuksen kohdalla aineistoa on kerätty lisäksi sijoitettujen lasten kanssa jollain tapaa tekemisissä olevilta aikuisilta ja/tai tietojärjestelmistä. Edellisten lisäksi yhden tutkimuksen fokusryhmähaastatteluihin osallistuneet ovat sijoitustaustan omaavia nuoria aikuisia. Tutkimuksiin itse osallistuneiden lasten ja nuorten ikähaitari on 11–29 vuotta tutkimuksesta riippuen. Erilaisten tietojärjestelmien kautta tai mittareita hyödyntäen kerätyt tiedot koskevat puolestaan 0–23-vuotiaita lapsia ja nuoria kuitenkin siten, että vain kahdessa tutkimuksessa on mukana alle 7-vuotiaiden tietoja ja vain yhdessä yli 20-vuotiaiden tietoja. Yhden tutkimuksen kohdalla (Taylor ym. 2014) tutkimukseen osallistuneiden nuorten ikä jää epäselväksi.

Suurin osa aineistoni tutkimuksista ($n = 10$) käsittelee erilaisiin lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten karkaamista. Seitsemässä tutkimuksessa huomioidaan kaikki sijaishuollon muodot. Yksi tutkimus kohdistuu karkaamiseen perhehoidosta ja yksi karkaamiseen erikoistuneesta perhehoidosta. Kahdesta tutkimusartikkelista (McIntosh, Lyons, Weiner, & Jordan 2007; Taylor ym. 2014) ei käy ilmi, minkä tyyppisistä sijaishuoltopaikoista karkaamiseen tutkimus kohdistuu. Tutkimusten painottuminen yli kymmenen vuotiaisiin lapsiin ja laitoksiin saattaa ainakin osittain selittyä sillä, että aivan pienten lasten karkaaminen sijaishuoltopaikasta on oletettavasti melko vähäistä suhteessa vanhempiin lapsiin, niin kuin on myös heidän sijoittamisensa laitoksiin.

Lähes jokaisessa aineistossani mukava olevassa tutkimuksessa yhdeksi tutkimuksen tarkoituksiksi ja tavoitteeksi asetetaan sijaishuoltopaikasta karkaamista mahdollisesti ennustavien tai selittävien tekijöiden tutkiminen. Näitä tekijöitä nimitetään tutkimuksissa esimerkiksi syy-, riski- ja

motivaatiotekijöiksi ja niillä viitataan usein lapseen itseensä tai hänen ympäristöönsä liittyviin ominaisuuksiin. Tavoitteena on lisätä tietoa siitä, miksi lapsi karkaa ja miten karkaamista voisi mahdollisesti ennustaa tai ehkäistä. Karkaamiseen liittyvien kokemusten tutkiminen mainitaan selkeästi omaksi tavoitteekseen vain yhdessä tutkimuksessa (Taylor ym. 2014). Muita aineistoni tutkimusten tavoitteita ovat esimerkiksi karkaamismäärien, karkaamisten ajankohdan ja karkumatkojen keston tutkiminen, sijaishuoltopaikasta karkaaviin nuoriin kohdistettujen toimien ja lasten oikeuksien toteutumisen selvittäminen, karkaamisilmiön ominaisuuksien määrittäminen ja karkaamista ennustavan mallin kehittäminen.

Kaiken kaikkiaan pidän aineistoni vahvuutena sitä, että sen keruu on toteutettu systemaattisesti neljästä elektronisesta tietokannasta, ja että kaikki tutkimusartikkelit ovat käyneet läpi refereekäytännön. Hakuprosessin suunnittelu oli huolellinen ja sisälsi esimerkiksi monia eri koehakuja ja erilaisten hakusanojen ja niiden yhdistelmien testaamista. Lisäksi sisäänotto- ja ulossulkukriteerit määriteltiin tarkasti. Myönteinen asia on myös se, että kaikki tutkimukset ovat melko tuoreita ja ne on tehty eri aineistojen pohjalta. Koska halusin pitää aineistomäärään ja tutkimusprosessin laajuuden kohtuullisena tein monia tiedonhakuun ja aineistotyyppiin liittyviä rajauksia, jotka ovat varmasti jollain tapaa vaikuttaneet aineistoni sisältöön ja kattavuuteen.

3.5 Aineiston analyysi

Kirjallisuuskatsauksessa analyysivaiheen tavoite on alkuperäislähteiden puolueeton ja kokonaisvaltainen tulkinta sekä tulosten innovatiivinen synteesi, joka ei ole vain aiempien tutkimustulosten raportointia, vaan yksittäisten tutkimustulosten yhdistämistä ja uuden, enemmän kuin osiensa summa olevan kokonaisuuden muodostamista (Shaw & Holland 2014, 78; Pope, Mays & Popay 2007, 15; Whitemore & Knalf 2005, 550). Analyysin ja sen pohjalle rakentuvan synteessin tulisi olla uutta tietoa tuottava ja tuoreita sekä luovia näkökulmia sisältävä koherentti kokonaisuus ja pyrkiä vaikuttamaan olemassa olevaan, tutkimuksen kohteena olevaa aihetta koskevaan ajatteluun ja ymmärrykseen (Efron & Ravid 2019, 4, 177; Torraco 2005, 363).

Kirjallisuuskatsauksen aineiston analysoinnin ja syntetisoinnin apuvälineenä voi käyttää hyvin monia eri menetelmiä. Osa niistä on kirjallisuuskatsauksiin erityisesti tarkoitettuja (esimerkiksi meta-analyysi), toiset puolestaan samoja kuin alkuperäistutkimuksissa käytettävät menetelmät (esimerkiksi sisällönanalyysi). Menetelmien käyttöön liittyvä jaottelu perustuu usein siihen, mil-

laisia alkuperäistutkimuksia katsauksen aineistoon sisältyy. Esimerkiksi Booth ym. (2012, 127) jakavat kirjallisuuskatsausten aineiston analyysimenetelmät kvantitatiivisiin, kvalitatiivisiin ja integratiivisiin ja Pope ym. (2007, 47) puolestaan kvantitatiivisiin, interpretiivisiin ja moninaisiin (mixed). Menetelmästä riippumatta tutkijan on tärkeä huolehtia siitä, että analyysi ja synteesi on tehty mahdollisimman systemaattisesti, tarkasti ja läpinäkyvästi (Emt., 19).

Whittemoren ja Knalfin (2005, 550) mukaan integroidun kirjallisuuskatsauksen analyysivaiheen tavoite on tarkka ja puolueeton alkuperäistutkimusten tulosten tulkinta sekä innovatiivinen synteesi. Kun kirjallisuuskatsauksen aineistoon sisältyy sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia ja/tai monimenetelmätutkimuksia, voidaan määrällinen ja laadullinen aineisto analysoida joko erikseen tai yhtenevästi, kuten itse olen tehnyt. Efron & Ravid (2019, 198) kutsuvat tällaista yhte näistä aineiston analysointitapaa kovergentiksi synteesiksi (covergent synthesis). Kovergentin synteesin lähtökohtana on ajatus siitä, että eri menetelmillä tehtyjen tutkimusten tulosten yhdistämisen kautta on mahdollista vastata samoihin tutkimuskysymyksiin ja erillisiä analyysimenetelmiä ei näin tarvita. Konvergentti synteesi voi olla joko kvantitatiivinen, jolloin laadulliset tulokset muunnetaan muuttujiksi tai kvalitatiivinen, kuten tässä tutkielmassa, jolloin määrälliset tulokset muunnetaan laadullisiksi. (Emt. 199.)

Tämän tutkielman aineiston olen analysoinut aineistolähtöisesti, hyödyntäen laadullisen temaat tisen analyysin menetelmää . Aineistolähtöisessä analyysissa ihanteena on lähteä liikkeelle ilman ennakko-oletuksia ja toteuttaa tutkimus siten, etteivät aiemmat tiedot tai teoriat vaikuta millään tavalla analyysin tekoon tai tutkimuksen lopputulokseen. Analyysiyksiköitä ei pohdita ennalta, vaan ne valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymysten mukaisesti. Täysin puhtaan aineistolähtöisyyden toteuttaminen on kuitenkin erittäin haastavaa siksi, että tutkijan tekemät valinnat ja sitoumukset ovat aina jollain tapaa osa tehtyä analyysia ja myös siksi, että kukaan ei voi olla täysin vapaa omista ennakkokäsityksistään ja tiedoistaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–109; Braun & Clarke 2006, 83–84, 221.)

Braunin ja Clarcken (2006, 78) mukaan temaat tinen analyysi voidaan nähdä omana tutkimusmetodinaan, vaikka se usein käsitetäänkin erilliseksi työkaluksi tai muiden menetelmien apuvälineeksi. Se on menetelmä, jonka tavoitteena on tunnistaa, kuvata, analysoida ja raportoida oman tutkimuskysymyksen kannalta olennaiset teemat. Temaat tisen analyysin yhdeksi eduksi voidaan nähdä sen joustavuus. Sitä voidaan hyödyntää monenlaisiin aineistoihin, sen avulla tehtävä analyysi voi olla niin aineisto- kuin teorialähtöistäkin, eikä se ole sidottu mihinkään tiettyyn teoreet-

tiseen viitekehykseen, tieteenteoriaan, epistemologiaan tai paradigmaan. (Emt. 78–81.) Temaattista analyysia soveltaen on myös mahdollista järjestää ja vetää yhteen suuri määrä eri tyyppisiä tutkimustuloksia. Sitä hyödynnetäänkin usein analyyttisenä välineenä sellaisissa kirjallisuuskatsauksissa, joiden aineisto koostuu monilla eri menetelmillä tehdyistä tutkimuksista. (Pope ym. 2007, 95, 97.) Temaattisen analyysin vaiheet, joita pitkin myös oman tutkielmani analyysiprosessi on edennyt, ovat aineistoon tutustuminen, alustavien koodien luominen, teemojen etsiminen, teemojen arviointi ja jalostus, teemojen määrittely ja nimeäminen sekä raportin kirjoittaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 142; Braun & Clarke, 2006, 87.)

Temaattisen analyysin ensimmäinen vaihe sisältää aineiston toistuvaa läpilukemista, keskeisten sisältöjen etsimistä ja niihin liittyvien muistiinpanojen tekemistä. Toisessa vaiheessa aineisto koodataan, eli siitä etsitään ja merkitään tutkijan valitsemalla tavalla yksittäisiä analyysiyksiköitä. Aineistoa käydään läpi systemaattisesti, koko sisältö tasapuolisesti huomioiden. Analyysiin kolmas vaihe alkaa, kun koko aineisto on alustavasti koodattu. Koodeista voi muodostaa esimerkiksi taulukon tai temaattisen kartaston, jonka avulla voi pohtia eri koodien ja niiden kautta mahdollisesti muodostuvien teemojen välistä yhteyttä. Jotkut koodit voivat muodostaa niin kutsutun yläteeman, toiset alateeman ja jotkut koodit voivat tulla kokonaan hylätyiksi. Neljäs vaihe alkaa alustavien teemojen luomisen jälkeen. Tässä vaiheessa alustavia teemoja arvioidaan ja jalostetaan uuteen muotoon. Jotkut teemat saattavat tulla hylätyiksi, toiset puolestaan yhdistetyiksi ja joitakin teemoja saattaa olla tarve jakaa useaksi kokonaisuudeksi. Muodostuneita teemoja tulee myös arvioida suhteessa koko aineistoon ja siihen, miten hyvin ne tuovat esille tutkimuskysymysten kannalta olennaisen sisällön. Temaattisen analyysin viidennessä vaiheessa määritellään ja nimetään erilliset, mahdollisimman koherentit lopulliset teemat ja niiden keskeinen sisältö. Analyysin viimeisessä vaiheessa teemojen kautta muodostuneet tutkimuksen tulokset raportoidaan lukijalle yhtenä yhtenäisenä analyyttisenä kokonaisuutena. (Braun & Clarke, 2006, 87–93.)

Aloitin analyysini lukemalla huolellisesti läpi kaikki artikkelit. Tämä vaihe kesti kauan, sillä tein samalla taulukon, johon tiivistin tutkimusten olennaisimmat tiedot (liite 2) sekä arvioin tutkimusten laatua (luku 4.3). Seuraavassa vaiheessa luin useasti läpi tutkimusten tulos- ja yhteenveto-osiot samalla alleviivaten niistä tutkimuskysymykseni kannalta olennaisia asioita. Tein lisäksi muistiinpanoja aineiston keskeisimmistä ja yleisimmistä tuloksista ja käsitteistä. Analyysiprosessin toisessa vaiheessa koodasin aineiston, etsimällä aineistostani yksittäisiä, tutkimuskysymykseeni vastaavia sisältöjä. Kirjoitin muodostamani sanalliset koodit muistiin paperille ja merkkasin samalla jokaisen koodin perään, mistä artikkelista tai artikkeleista kyseinen koodi löytyy. Yksit-

täisiä koodeja oli kaiken kaikkiaan 65 kappaletta. Kolmannessa vaiheessa yhdistelin koodeja erilaisiksi ryhmiksi. Mietin samalla alustavasti miten ryhmien muodostamia suurempia kokonaisuuksia voisi nimetä, eli millaisia pää- ja alateemoja ne voisivat keskenään muodostaa. Tämän vaiheen lopussa kasassa oli 13 erilaista teemavaihtoehtoa. Tässä vaiheessa minulle alkoi hahmottua myös käsitys siitä, että voin vastata samoilla teemoilla molempiin tutkimuskysymyksiini.

Analyysini neljännessä vaiheessa kävin läpi edellisessä vaiheessa muodostamani teemavaihtoehdot, pohdin jälleen niiden yhdistämismahdollisuuksia sekä luin läpi aineistoani miettien, miten hyvin mikäkin teema aineistoni sisältöä kuvaa ja/tai vastaa tutkimuskysymyksiini. Tavoitteenani oli muodostaa teemat, jotka sisältävät mahdollisimman vähän päällekkäisyyksiä. Tämän vaiheen lopussa minulla oli jäljellä oli kahdeksan teemaa jotka yhdistin neljäksi kokonaisuudeksi. Viidennessä vaiheessa tarkensin vielä lopullisten teemojeni sisällön sekä nimesin ne. Muodostamani neljä pääteemaa muodostavat oman tulkintani mukaan kokonaisuuden, joka kertoo lasten sijaishuoltapaikasta karkaamisesta kertovista syy- ja riskitekijöistä sekä sijaishuoltapaikasta karkavista lapsista tutkimusten perusteella piirtyvästä kokonaiskuvasta. Vaikka tavoitteena oli muodostaa toisistaan selkeästi erilliset teemat, kietoutuvat ne silti osin toisiinsa. Ajattelen tämän kuitenkin olevan luonnollista, sillä ihmisen elämä on moninainen kokonaisuus, jonka eri alueita on tuskin mahdollista erottaa täysin selkeä-rajaisiksi ja itsenäisiksi osa-alueikseen.

4 LAPSEN SIJAISHUOLTOPAIKASTA KARKAAMINEN KANSAINVÄLISESSÄ TUTKIMUKSESSA

4.1 Yksilölliset taustatekijät – Moninaisia haasteita omaava lapsi

Demografiset tekijät. Hyvin monen tutkimuksen tulokset osoittavat lapsen iän olevan merkittävä karkaamista ennustava tai selittävä tekijä. Yli 12-vuotiaat lapset karkaavat nuorempia todennäköisemmin, karkaavien lasten keski-ikä on noin 16 vuotta ja karkaamisriski sekä karkaamismäärät kasvavat ikävuosien lisääntymisen myötä noin 15–16-vuoden ikään asti. Alle 12-vuotiaiden lasten sijaishuoltopaikasta karkaaminen on melko harvinaista. (Milette-Winfree ym. 2017; Kim ym. 2015; Attar-Schwartz 2013; Lin 2012; Eisengart ym. 2008; Sunseri 2003; Fasulo ym. 2002; Biehal & Wade 2000.) Courtney ja Zinnin (2009), lähes 15 000 sijaishuoltopaikasta karanneen lapsen tietoihin perustuvan tutkimuksen tulosten mukaan, 90 % ensimmäistä kertaa karkaavista lapsista on 12-vuotiaita tai vanhempia ja lähes puolet 16-vuotiaita tai vanhempia. Nesmithin (2006) tutkimus osoittaa karkaamisriskin kasvavan 18 % jokaisen uuden ikävuoden myötä 11-vuotiaasta eteenpäin, aina 18 vuoden ikään asti. Connell ym. (2006) toteavat puolestaan, että alle 10-vuotaiden lasten karkaaminen sijaishuoltopaikasta on lähes olematonta.

Sukupuoli määrittyy tuloksissa karkaamista ennustavaksi tekijäksi siten, että tytöt karkaavat poikia todennäköisemmin. Esimerkiksi Linin (2012) tutkimuksessa tyttöjen osuus kaikista karanneista lapsista oli noin 54 %. Eisengartin ym. (2008) mukaan tyttöjen karkaamisennuste on 1.49-kertainen ja Fasulon ym. (2002) mukaan jopa yli kolminkertainen poikiin verrattuna. Toisaalta Attar-Schwarzin (2013) sekä Biehalin ja Waden (2000) tutkimuksissa sukupuolella ei havaittu olevan merkittävää yhteyttä sijaishuoltopaikasta karkaamiseen. Tyttöjen suurempaa karkaamisriskiä selitetään tutkimuksissa esimerkiksi tarpeella pitää huolta läheisistä ihmisistä sekä sillä, että tytöt tuntevat poikia vahvempaa, sijaishuoltopaikan ulkopuolisiin suhteisiin liittyvää kiintymystä ja kaipuuta (Bowden ym. 2018; Lin 2012; Fasulo ym. 2002). Iän ja sukupuolen lisäksi vähemmistöön kuuluva rodullinen tai etninen tausta osoittautui karkaamista ennustavaksi riskitekijäksi neljässä tutkimuksessa (Lin 2012; Courtney & Zinn 2009; Connell ym. 2006; Nesmith 2006).

Aiemmat sijoitukset ja karkaamishistoria. Sijaishuoltopaikasta karkaavilla lapsilla on usein taustallaan monia sijoituksia ja sijaishuoltopaikan muutoksia. Sijoitustaustan epävakaus on monen tutkimuksen tulosten mukaan merkittävä karkaamiskäyttäytymiseen yhteydessä oleva riskitekijä.

Esimerkiksi Bowden ym. (2018), Kim ym. (2015) ja Lin (2012) havaitsivat, että karkaamisen todennäköisyys lisääntyy niin kodin ulkopuolisten sijoitusten kuin sijaishuoltopaikan muutostenkin määrän kasvun myötä. Courtney ja Zinnin (2009) tutkimuksen tulokset osoittivat erityisesti ensimmäisen sijaishuoltopaikan muutoksen olevan yhteydessä kasvaneeseen karkaamisriskiin, kun taas Connellin ym. (2006) mukaan kahdella tai useammalla aiemmalla sijoituksella on tilastollisesti merkittävä yhteys karkaamiskäyttäytymisen kasvuun. Myös Eritsyen ja Kolpakova (2017) toteavat karkaamisen olevan todella yleistä sellaisten lasten kohdalla, joiden sijaishuoltopaikat vaihtuvat usein. Karkaamiskäyttäytyminen voi olla eräänlainen selviytymiskeino, jonka lapsi kehittää jatkuvien muutosten aiheuttaman stressin kanssa pärjätäkseen. Lisäksi uuden (laitos)sijoituksen alkuvaihe kasvattaa karkaamisriskiä. Esimerkiksi Milette-Winfreen ym. (2017), Guestin ym. (2008) ja Fasulon ym. (2002) tutkimusten tulosten mukaan karkaamisriski on suurimmillaan uuden sijoituksen ensimmäisien kuukausien aikana. Myös Mitchellin (2003) tutkimuksen tuloksista käy ilmi sijoituksen alkuvaiheeseen liittyvien sopeutumisvaikeuksien ja pahan olon yhteys sijaishuoltopaikasta karkaamiseen.

Joidenkin aineistoni tutkimusten tulokset osoittavat, että sijaishuoltopaikasta karkaava lapsi ei ole vain iältään vanhempia, vaan hänet on myös sijoitettu vanhemmalla iällä. Esimerkiksi Courtney & Zinnin (2009) tutkimuksessa ensimmäisellä kodin ulkopuolisella sijoituksella 12-vuotiaana tai sitä vanhempana ja Linin (2012) tutkimuksessa 11-vuotiaana tai sitä vanhempana, on tilastollisesti merkittävä yhteys karkaamiskäyttäytymiseen. Myös aiempi karkaamishistoria on merkittävä uusia karkaamisia ennustava tekijä. Esimerkiksi Sunserin (2003) tutkimuksen tulokset osoittivat lapsen karkaamisriskin kasvavan jokaisen uuden karkaamisen myötä. Nesmith (2006) havaitsi puolestaan sijaisperheestä karkaamista ennustavia riskitekijöitä analysoineessa tutkimuksessaan, että karkaamistaustaa omaavien lasten riski karata on jopa 92 % suurempi kuin niillä lapsilla, jotka eivät ole aiemmin sijaisperheestään luvatta poistuneet. Yli viikon kestävä edellinen karkumatka sekä ensimmäinen karkaaminen alle 12-vuotiaana saattavat nostaa karkaamisriskiä entisestään (Courtney & Zinn, 2009; Biehal & Wade, 2000).

Yksilölliset haasteet. Päihteiden käyttö on tutkimusten tulosten perusteella yksi keskeisistä, karkaamiseen yhteydessä olevista riskitekijöistä. Ongelmallisen päihteidenkäytön ja kohonneen karkaamisriskiin välinen merkittävä yhteys todetaan esimerkiksi Courtney ja Zinnin (2009) sekä Eisengartin ym. (2008) tutkimuksissa. Guestin ym. (2008) tutkimuksen tulokset osoittavat, että haitallista päihteidenkäyttötaustaa omaavat lapset karkaavat noin kaksi kertaa muita sijoitettuja lapsia todennäköisemmin. McIntoshin ym. (2010) mukaan päihteiden käytön lisääntyminen

lisää myös karkaamiseen liittyvää riskiä aina siihen asti, kunnes päihteidenkäytöstä tulee liian ongelmallista tai vaarallista ja tätä kautta lasta jollain tavoin 'rampauttavaa'. Päihteiden lisäksi kuvaa sijaishuoltopaikasta karkaavista lapsista rakentaa usein myös rikollisuus. Usean aineistossani mukana olevan tutkimuksen tulokset osoittavat rikollisuuden ja sijaishuoltopaikasta karkaamisen välisen yhteyden. Lapsen taustalla oleva rikollisuus lisää karkaamisen todennäköisyyttä ja karkaaminen puolestaan rikosten tekemisen todennäköisyyttä. (Sarri ym. 2016; Sunseri 2003). Biehalin ja Waden (2000) mukaan toistuvasti karkaavilla lapsilla on toisia sijoitettuja lapsia selvästi useammin taustallaan niin päihteiden käyttöä kuin rikollisuuttakin.

Sijaishuoltopaikasta karkaava lapsi näyttäytyy tutkimusten tuloksissa usein käytösongelmaisena ja/tai erilaisia tunne-elämään liittyviä haasteita omaavana. Nesmithin (2006) ja Sunserin (2003) mukaan erityisesti ulospäin suuntautuvat käytösongelmat ovat merkittävä karkaamisen riskitekijä. Tunne-elämän häiriöiden sekä karkaamiskäyttäytymisen välinen tilastollisesti merkittävä yhteys havaittiin puolestaan Kimin ym. (2015) tutkimuksessa. Milette-Winfreen ym. (2017) toteavat minkä tahansa häiriökäyttäytymiseen liittyvän diagnoosin omaavan lapsen karkaamisennusteen olevan 1.35 kertainen muihin, muutoin samassa tilanteessa oleviin lapsiin verrattuna. Lisäksi Courtney ja Zinnin (2009) tutkimuksen tulokset osoittavat, että lapsen diagnosoidulla mielen terveyteen tai käytökseen liittyvällä häiriöllä on vahva yhteys erityisesti ensimmäiseen sijaishuoltopaikasta karkaamiseen. Karkaamisen taustalla voi olla myös sopeutumisongelmia. Esimerkiksi Attar-Schwartzin (2013) tutkimuksessa sopeutumisvaikeuksien havaittiin olevan merkittävin, nuorten karkaamismäärien vaihtelua selittävä tekijä. Huomionarvoinen asia on se, että sijaishuoltopaikkojen erikoistumisen myötä, samoihin sijaishuoltopaikkoihin sijoitetaan yhä useammin entistä samankaltaisemmat yksilölliset haasteet omaavia lapsia. Sunserin (2003) mukaan hänen tutkimuksensa tulokset viittaavat siihen, että karkaamisen todennäköisyys kasvaa, kun samassa sijaishuoltopaikassa on liian monta, liian samanlaiset taustat ja riskit omaavaa lasta.

Perhetausta. Lapsen synnyinperheeseen liittyvien asioiden mahdollinen vaikutus karkaamiskäyttäytymiseen ja karkaavasta lapsesta piirtyvään kuvaan, nousee esille vain muutaman aineistossa mukana olevan tutkimuksen tuloksissa. Yksi niistä on Biehalin ja Waden (2000) tutkimus, jossa tutkimuksen kohteena on sijaishuoltopaikan olosuhteiden ja lapsen elämäkerran vaikutus lapsen tekemään karkaamispäätökseen. Heidän mukaansa karkaamisen taustalla olevien motivaatiotekijöiden syntyyn vaikuttavat välittömien tekijöiden lisäksi usein myös taustalla oleva epävakaa perhe-elämä, heikosti kehittyneet kiintymyssuhteet sekä hylkäämiseen, torjuntaan tai erilaiseen hyväksikäyttöön liittyvät kokemukset. Fasulo ym. (2002) toteavat kliinisen työn kautta muodos-

tuneeseen ymmärrykseensä nojaten, että esimerkiksi lapsen hyväksikäyttöön liittyvällä historialla ja muilla traumaattisilla kokemuksilla on todennäköisesti merkittävämpi yhteys lapsen karkaamiskäyttäytymiseen, kuin mitä heidän tutkimuksensa tulokset osoittavat. Lapsen synnyinperheen rakenteeseen liittyen Kim ym. (2015) havaitsivat taustalla olevan yksinhuoltaja isyyden ja Lin (2012) puolestaan taustalla olevan yksinhuoltaja äitiyden, nostavan sijaishuoltopaikasta karkamiseen liittyvä riskiä.

4.2 Sijaishuoltopaikan sisäiset tekijät – Jotain pakeneva lapsi

Rajat, säännöt ja seuraamukset. Monen tutkimuksen tuloksista kävi ilmi sijaishuoltopaikan sääntöihin ja rajoihin liittyvien tekijöiden vaikutus lasten karkamiseen. Liian tiukat rajat ja säännöt sekä auktoriteeteista irtautumisen halu ovat usein merkittävä, erityisesti lasten itsensä kertoma syy karkamiselle. (Bowden ym. 2018; Crosland ym. 2018; Hoikkala & Kemppainen 2015; Taylor ym. 2014; Mitchell 2003). Croslandin (2018) ym. tutkimukseen osallistuneet nuoret nostivat esille omasta mielestään tarpeettoman tiukkojen tai perusteettomien rajojen yhteyden karkamiseensa. Nämä rajat liittyivät esimerkiksi sijaishuoltopaikan ulkopuolella liikkumiseen, puhelimen käyttöön, kaverien tapaamiseen ja laitoksen ulkopuolisiin aktiviteetteihin osallistumiseen. Osa Bowdenin ym. (2018) tutkimukseen osallistuneista nuorista kertoi karanneensa, koska sijaishuoltopaikka tuntui välillä kuin vankilalta heille asetettujen lukuisten sääntöjen vuoksi. Taylorin ym. (2014) tutkimukseen osallistuneet nuoret toivoivat puolestaan yksilöllisempiä ja oman iän mukaisia sääntöjä ja tutkimuksen tuloksissa tuotiin esille nuorille asetettujen odotusten ja aikuisten määrittelemien sääntöjen välillä toisinaan vallitseva ristiriita. Nuorelta saatetaan odottaa aikuismaista käytöstä ja vastuunottoa, mutta samaan aikaan häntä kohdellaan kuin lasta ja hänelle asetetut säännöt, esimerkiksi 'kotiintuloaika', ovat samoja kuin pienemmillä lapsilla.

Joskus karkaaminen saattaa osaltaan johtua sijaishuoltopaikan sääntöjen rikkomisesta johtuvan seuraamuksen välttelemisestä (Milette-Winfrey ym. 2017; Eritsyana & Kolpakova 2017). Pelko rajoituksista ja rangaistuksista voi myös pitkittää karkumatkojen kestoja. Esimerkiksi Taylorin ym. (2014) tutkimukseen osallistunut nuori toivoi, että karkumatkalta palaamiseen jälkeen keskiössä olisivat erilaisten seuraamusten sijasta keskustelut ja aikuisen osoittama mielenkiinto karkamisen syitä ja lapsen mahdollisia ongelmia kohtaan. Monen aineistoni tutkimuksen tuloksissa todetaankin, että karkamisen ehkäiseminen tai vähentäminen onnistuu hyvin epätodennäköisesti rankaisemiseen pohjautuvia lähestymistapoja käyttämällä. Karkamiseen puuttuvien ja sitä vähentämään pyrkivien toimien tulisi olla ennen kaikkea tukevia, asioita mahdollistavia sekä lasta

ymmärtämään pyrkiviä ja vähemmässä määrin lasta rajoittavia tai rankaisevia. (Bowden ym. 2018; Sarri ym. 2016; Hoikkala & Kempainen 2015; Taylor ym. 2014).

Tärkeää on muistaa se, että vastustuksesta huolimatta, sijoitetut lapset kuitenkin usein ymmärtävät sääntöjen ja rajojen olemassa olon merkityksen ja toisinaan liian löysiä rajoja pidetään jopa yhtenä karkaamisen syynä. Esimerkiksi moni Taylorin ym. (2014) tutkimukseen osallistuneista nuorista koki rajat ja säännöt sekä selkeän arjen struktuurin hyvänä ja tärkeänä asiana ja myös karkaamista estävänä tekijänä. Nuoret kuitenkin toivoivat, että rajojen ja sääntöjen muodostamiseen ja valvontaan liittyvä toiminta perustuisi valtaa ja käskemistä enemmän empatiaan, tukeen, kunnioitukseen ja lasten itsensä kuulemiseen. Kaiken kaikkiaan sijaishuoltopaikassa lapselle asetetut rajat, säännöt ja niiden rikkomisesta johtuvat seuraamukset piirtävät kuvaa liian tiukasti ja toisinaan epäreilusti kohdellusta, riittämättömät vaikutusmahdollisuudet omaavasta lapsesta.

Tekemisen puute. Monen tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että sijoitetut lapset kärsivät usein tekemisen puutteesta, ja että tylsyys yhdistettynä itselle mielekkään tekemisen vähyyteen ajaa lapsia karkaamaan. Esimerkiksi usea Bowdenin ym. (2018) ja Croslandin ym. (2018) tutkimuksiin osallistuneista nuorista kertoi karkaamisensa syyksi päivittäisen tylsyyden ja mielekkään tekemisen vähyyden. Myös Eritsyänin ja Kolpakovan (2017) tutkimukseen osallistuneet nuoret yhdistivät karkaamiseen sijaishuoltopaikassa elämiseen liittyvän yksitoikkoisuuden, tylsyyden ja tekemisen vaihtoehtojen puutteen. Päivästä toiseen saman kaltaisina toistuvat rutiinit ja ajan tappaminen suuntaavat ajatukset herkästi sijaishuoltopaikan ulkopuoliseen toimintaan ja tätä kautta myös karkaamiseen. Crosland ym. (2018) toteavat nuorten kokevan heille sijaishuoltopaikassa tarjolla olevan toiminnan usein enemmän tylsänä kuin hauskana ja Taylorin ym. (2014) mukaan karkaamista voitaisiin ehkäistä nuorille mielekkäämmällä aktiviteettitarjonnalla. Bowdenin ym. (2018) ja Croslandin ym. tutkimukseen osallistuneiden nuorten mielestä karkaamista voitaisiin vähentää tarjoamalla sijoitetulle lapsille enemmän mahdollisuuksia osallistua erilaiseen sijaishuoltopaikan ulkopuoliseen, lapselle itselle mieluiseseen toimintaan.

Ihmissuhteet ja ilmapiiri. Sijaishuoltopaikan sisäiset ihmissuhteet ja yleinen ilmapiiri, ovat useiden tutkimusten tulosten mukaan monin tavoin yhteydessä lasten karkaamiskäyttäytymiseen ja karkaavista lapsista piirtyvään kuvaan. Karkaamispäätökseen voivat vaikuttaa esimerkiksi lapsen erimielisyydet sijaishuoltopaikan henkilökunnan, sijaisvanhempien tai vertaisten kanssa. Lasta voi ajaa karkaamaan myös hänen sijaishuoltopaikan sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa kokemansa aliarvostus, vähättely, huono kohtelu tai rakkaudettomuus, sekä sanallisella - tai tunneta-

solla tapahtuneet loukkaukset. (Crosland ym. 2018; Sarri ym. 2016; Hoikkala & Kemppainen 2015.) Sijaishuoltopaikan ilmapiirillä voi lisäksi vaikuttaa siihen, miten usein lapsi rohkaistuu pyytämään apua, jakamaan omia ajatuksiaan ja tunteitaan sekä pohtimaan hyväksyttäviä selviytymiskeinoja kompleksisten ja kipeiden kokemusten kanssa pärjäämiseen (Attar-Schwartz 2013).

Croslandin ym. (2018) tutkimuksen fokusryhmiin osallistuneiden nuorien ja heidän parissaan työskentelevien henkilöiden mukaan sijaishuoltopaikan sisäiset huonot suhteet, negatiivinen vuorovaikutus, riidat ja huono ilmapiiri ovat nuorten karkaamisen ydinsyitä. Myös Bowdenin ym. (2018) tutkimukseen osallistuneet nuoret kertoivat keskinäisen vihamielisen ilmapiiriin sekä yhdessä elämiseen liittyvien hankaluuksien lisäävän sijaishuoltopaikasta karkaamista. He painottivat lisäksi nuoria tukevan ja heidän ongelmiaan ymmärtämään pyrkivän henkilökunnan merkitystä karkaamista estävänä tekijänä. Tämä käy ilmi myös Attar-Schwartzin (2013) tutkimuksen tuloksista, joiden mukaan karkaaminen on yleisempää niiden nuorten kohdalla, jotka eivät koe saavansa henkilökunnalta riittävästi tukea ja ymmärrystä. Sijoitetun lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja tätä kautta myös karkaamisen ehkäisemisen kannalta olisikin tärkeää, että lapsella on sijaishuoltopaikassaan ainakin yksi ihminen, jolle voi puhua, joka kuuntelee ja jolta lapsi saa tukea sekä empaattista ymmärrystä (Bowden ym. 2018; Taylor ym. 2014). Sijaishuoltopaikan sisäisiin ihmissuhteisiin liittyvät lisäksi niin sanotut ryhmäkarkaamiset. Niihin osallistuva lapsi voidaan nähdä vertaisten taholta tulevalle painostukselle alttiina, joukkoon kuulumista toivovana ja toisten lasten hyväksyntää kaipaavana. (Taylor ym. 2014; Biehal & Wade 2000.) Millette-Winfreen ym. (2017) tutkimuksen tulokset osoittavat ryhmäkarkaamisiin liittyvän negatiivisen vertaisvaikutuksen olevan vahvaa erityisesti nuorempien lasten ja tyttöjen kohdalla.

Kiusaaminen ja väkivalta. Toisinaan karkaamisen taustalla saattaa olla lapsen sijaishuoltopaikassaan kokemaa henkistä ja/tai fyysistä kiusaamista tai väkivaltaa, joka on esimerkiksi Attar-Schwartzin (2013) tutkimuksen tulosten mukaan merkittävä, sijoitettujen nuorten karkaamismäärien vaihtelua selittävä tekijä. Mitchellin (2003) mukaan noin puolet sijaishuoltopaikasta karanneista ja auttavaan puhelimeen soittaneista nuorista, kertoi karanneensa kiusaamisen vuoksi. Myös Bowdenin ym. (2018) sekä Biehalin ja Waden (2000) tutkimukseen osallistuneet nuoret kertoivat vertaisten taholta tapahtuvasta kiusaamisesta ja siitä johtuvasta karkaamisesta. Eritsyanin ja Kolpakovan (2017) tutkimukseen osallistuneet sijoitustaustan omaavat nuoret toivat puolestaan esille kokemuksiaan sijoitettujen lasten keskinäisestä fyysisestä väkivallasta sekä laitoksen henkilökunnan joihinkin lapsiin kohdistamasta henkisestä väkivallasta.

Moninaiset tunteet. Aineistoni tutkimusten mukaan karkaamiskäyttäytymiseen vaikuttavat monet sijoitetun lapsen kokemat tunteet. Usean tutkimuksen tulokset piirtävät kuvaa lapsesta, jonka karkaamisen taustalla on monia, lapsen sijaishuoltopaikan sisällä kokemia kielteisiä tunteita. Esimerkiksi Milette-Winfreen ym. (2017) tutkimuksessa todettiin sijaishuoltopaikassa tapahtuneisiin asioihin liittyvien suuttumuksen tai turhautumisen tunteiden olevan merkittäviä, lasta karkaamaan motivoivia tekijöitä. Bowdenin ym. (2018) ja Taylorin ym. (2014) tutkimukseen osallistuneet nuoret taas kertoivat, että sijaishuoltopaikassa asumiseen liittyvä tunne eristettynä olemisesta aiheuttaa lapsille monenlaista pahaa oloa ja saattaa johtaa karkaamiseen. Jokainen Taylorin ym. (2014) tutkimuksen fokusryhmiin osallistunut nuori painotti puolestaan tuetuksi, kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen tunteiden merkitystä karkaamista vähentävinä tekijöinä.

Autonomian, itsenäisyyden ja vapauden menettämiseen liittyvien tunteiden yhteyttä sijaishuoltopaikasta karkaamiseen käsiteltiin monen tutkimuksen tuloksissa (Bowden ym. 2018; Crosland ym. 2018; Hoikkala & Kemppainen 2015; Taylor ym. 2014). Lisäksi karkaamista voidaan aineistoni tutkimusten perusteella selittää lapsen kokemilla, sijaishuoltopaikassa asumiseen liittyvillä epäreilouden ja epänormaaliuden tunteilla. Esimerkiksi Bowdenin ym. (2018) tutkimukseen osallistuneet kertoivat, että nuoret karkaavat saadakseen takaisin menettämänsä vapauden ja autonomian tunteen ja Sarrin ym. (2016) tutkimusten tulosten mukaan karkaamisen taustalla saat-
taa olla nuoren kokema tunne siitä, ettei institutionaalinen asuminen ole normaalia ja että hän on asumismuotonsa vuoksi epäreilussa asemassa muihin samanikäisiin nuoriin nähden. Croslandin ym. (2018) tutkimukseen osallistuneet nuoret kertovat karkaamisen olevan yleisintä sellaisista sijaishuoltopaikoista, jossa elämä tuntuu liian rajoitetulta ja jossa nuorella on heikot mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin päätöksiin. Nuoret ovat valmiita kärsimään karkaamisesta mahdollisesti aiheutuvat seuraamukset tunteakseen vapautta ja normaaliutta sekä ottaakseen hetkeksi aikaa omaan elämäänsä liittyvän kontrollin kokonaan itselleen.

4.3 Sijaishuoltopaikan ulkopuoliset tekijät – Kohti jotain pyrkivä lapsi

Sosiaaliset suhteet ja yhteydenpito. Sijaishuoltopaikan ulkopuoliset sosiaaliset suhteet ja halu pitää yhteyttä itselle läheisiin ja merkityksellisiin henkilöihin, ovat vahvoja sijoitettujen lasten karkaamiseen liittyviä tekijöitä. Esimerkiksi Croslandin ym. (2018) tutkimukseen osallistunut, kauas kotipaikkakunnaltaan sijoitettu nuori kertoi vieraiden ihmisten kanssa elämiseen liittyvästä epämukavuuden tunteesta ja siitä, että hänen karkumatkansa ovat liittyneet suurelta osin haluun

viettää aikaa itselle tuttujen henkilöiden kanssa. Aineistoni tutkimusten tulosten perustella monen karkaamisen taustalla voidaan nähdä kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi, joka kaipaa itselleen tuttuja ja turvallisia ihmisiä, heiltä saamaansa ymmärrystä, läheisyyttä, välittämistä ja rakkautta sekä oman tärkeän sosiaalisen verkoston tuottamaa johonkin kuulumisen tunnetta (Bowden ym. 2018; Colvin ym 2018; Crosland 2017; Biehal & Wade 2000). Sijoitetun lapsen näkökulmasta katsoen karkaamisessa voikin usein olla kapinointia enemmän kysymys kiintymyksestä itselle läheisiä ihmisiä kohtaan sekä palaamisesta takaisin sinne, minne lapsi itse ajattelee kuuluvansa. (Taylor ym. 2013; Fasulo ym. 2002).

Croslandin ym. (2017) ja Taylorin ym. (2014) tutkimuksiin osallistuneet nuoret kertoivat karanneensa, koska he ikävöivät perhettään ja kokivat, etteivät saa tavata tarpeeksi usein vanhempiaan, sisarusiaan tai muita sukulaisiaan ja viettää aikaa heidän kanssaan. Eritsyneen ja Kolpakovan (2017) mukaan perheen tai sukulaisten luokse karkaamisen taustalla saattaa olla koti-ikävä lisäksi jonkun läheisen ihmisen hyvinvointiin liittyvä huoli. Sijaisperheessä asuvien lasten kohdalla karkaamispäätökseen voi puolestaan vaikuttaa lapsen kokema, biologisiin vanhempiin ja sijaisvanhempiin liittyvä lojaliteettiristiriita (Biehal & Wade 2000). Läheisten ihmissuhteiden ja sijaishuoltopaikasta karkaamisen välisestä yhteydestä kertoo osaltaan myös se, että yhden tai useamman sisaruksen samaan paikkaan sijoittaminen on tutkimusten tulosten mukaan yhteydessä alentuneeseen karkaamisriskiin. (Crosland ym. 2018; Lin 2012; Courtney & Zinn 2009).

Lapsen halu nähdä kavereita ja viettää heidän kanssaan aikaa on yksi merkittävä, sijaishuoltopaikasta karkaamisen taustalla oleva syy. Lisäksi vanhempien lasten kohdalla, karkaamisen vahva motivaatiotekijä voi olla sijaishuoltopaikan ulkopuolella odottava romanttinen ja/tai seksuaalinen suhde (Crosland ym. 2018; Eritsyne & Kolpakova, 2017; Taylor ym. 2014; Mitchell 2003.) Hoikkalan ja Kemppaisen (2015) sekä Biehalin ja Waden (2000) tutkimusten tulosten mukaan kaveri- ja vertaissuhteet ja niiden ylläpitäminen ovat keskeisiä, lasta sijaishuoltopaikan ulkopuolelle vetäviä tekijöitä. Karkaamispäätökseen saattaa vaikuttaa myös pelko itselle merkityksellisten vertaissuhteiden heikentymisestä tai katkeamisesta. Esimerkiksi Bowdenin ym. (2018) tutkimukseen osallistunut sijoitettu nuori kertoi karanneensa, koska ei saanut tavata ystäviään tai jutella heille ja koska hän pelkäsi puuttuvan yhteydenpidon johtavan siihen, että ystävät unohtavat hänet eikä hän voi enää olla osa heidän elämäänsä.

Osallistuminen, toiminta ja tekeminen. Karkaavasta lapsesta tutkimusten tulosten perusteella piirtyvää kuvaa rakentavat omalta osaltaan myös lapsen omat toiveet ja halut sijaishuoltopaikan

ulkopuoliseen tekemiseen liittyen. Sijoitetut lapset voivat esimerkiksi kokea jäävänsä liian usein paitsi oman ikäistensä normaaliin elämään kuuluvista asioista ja karkaamisen taustalla saattaakin olla halu osallistua johonkin oman ikäiselle tyypilliseen, sinänsä harmittomaan toimintaan, joka voi olla esimerkiksi kaupungilla kuljeskelua, ostoksilla käymistä, erilaisiin tapahtumiin osallistumista tai juhlamista yhdessä kavereiden kanssa. Melko usein sijoitettuja lapsia karkaaman vetävä toiminta ja tekeminen ei kuitenkaan ole täysin harmitonta, vaan lapselle itselleen ainakin osittain haitallista tai jopa vaarallista. (Colvin ym. 2018; Crosland ym. 2018; Eritsyen & Kolpakova 2017; Hoikkala & Kempainen 2015; Taylor ym. 2013).

Halu käyttää päihteitä on yksi tyypillisimmistä, lasta sijaishuoltopaikan ulkopuolelle houkuttelevista haitallisista tekijöistä. Joskus lapsi on myös saattanut ajautua tilanteeseen, jossa hän joutuu karkaamaan, koska on (jostain syystä) pakotettu tekemään rikoksia tai myymään itseään (Crosland ym. 2018; Hoikkala & Kempainen 2015; Taylor ym. 2013 Biehal & Wade 2000.) Toisinaan lapsen riskialtis toiminta on jatkunut pitkään ennen kodin ulkopuolista sijoitusta. Totutuista tavoista ja verkostoista on vaikea irtautua ja karkaaminen saattaa olla yksinkertaisesti halua päästä takaisin itselle normaaliksi, tutuksi ja eräällä tapaa myös turvalliseksi muodostuneeseen elämäntapaan. (Crosland ym. 2018; Biehal & Wade 2000.) Jos lapselle on kerinnyt muodostumaan jonkinasteinen riippuvuus päihteisiin, kasvaa toistuvien karkaamisten todennäköisyys merkittävästi (Eritsyen & Kolpakova, 2017). Joissain tapauksissa luvattoman sijaishuoltopaikasta poistumisen taustalla saattaa olla pelkkä uteliaisuus karkaamista ja karkumatkan aikana tapahtuvia asioita kohtaan. Esimerkiksi Eritsyenin ja Kolpakovan (2017) tutkimukseen osallistunut sijoitustaustan omaava nuori aikuinen kertoi karanneensa toisten sijoitettujen lasten mukana vain siksi, että halusi nähdä millaista elämää karkumatojen aikana vietetään.

4.4 Sijoitukseen ja järjestelmään liittyvät tekijät – Jotain vaille jäävä lapsi

Sijoituksiin liittyvät yleiset tekijät. Monen aineistoni tutkimuksen tulokset osoittavat, että sijaishuoltopaikan tyypillä on yhteys karkaamiseen liittyvään riskiin. Esimerkiksi Connellin ym. (2006) mukaan laitoksiin sijoitettujen lasten karkaamisriski on merkittävästi suurempi sijaisperheisiin sijoitettuihin lapsiin verrattuna. Linin (2012) sekä Courtneyen ja Zinnin (2009) tutkimusten tulokset osoittavat karkaamisen todennäköisyyden olevan suurin laitoksiin sijoitettujen lasten kohdalla ja pienin sukulaissijaisperheissä asuvien lasten kohdalla. Perhehoitoon sijoitettujen lasten matalampaa karkaamisriskiä voidaan selittää esimerkiksi sillä, että kodinomaiset olosuhteet

edistävät lapsen ja hänestä huolta pitävien aikuisten välisen yhteyden sekä kiintymyksen syntymistä ja säilymistä (Courtney & Zinn 2009; Biehal & Wade 2000). Tärkeä on kuitenkin huomioida se, että perhehoitoon sijoitettuihin lapsiin verrattuna, laitoksiin sijoitetulla lapsilla on usein jo valmiiksi taustallaan monia karkaamisen riskiä nostavia tekijöitä, esimerkiksi korkeampi ikä, riskialtis käyttäytyminen sekä aiempi sijaishuoltopaikan muutos. (Biehal & Wade 2000.)

Karkaamismäärät eivät vaihtelevat vain eri sijaishuollon muotojen vaan myös samanlaisten sijaishuoltopaikkojen välillä. Esimerkiksi Biehalin ja Waden (2000) tutkimuksessa samalla alueella sijaitsevien ja samantyyppisten lastenkotien karkaamismäärät vaihtelivat merkittävästi. Tämä viittaa heidän mukaansa siihen, että lapsen yksilöllisistä haasteista ja sijoituksen syistä riippumatta, yksittäisen sijaishuoltopaikan sisäisellä kulttuurilla ja toimintatavoilla on vaikutusta lasten karkaamiskäyttäytymiseen. Heidän mukaansa alhaisten karkaamismäärien lastensuojelulaitoksille on yhteistä vahva johtajuus, selkeiden tavoitteiden asettaminen sekä henkilökunnan halu neuvotella rajoista yhdessä sijoitettujen lasten kanssa. Korkeiden karkaamismäärien laitoksissa toimintaan liittyy puolestaan voimattomuutta tai epäuskoa sitä kohtaan, että lasten karkaamiseen on mahdollista vaikuttaa. Samankaltaisten sijaishuoltopaikkojen karkaamismäärien vaihtelua voidaan selittää myös henkilökunnan osaamis- ja koulutustasoon sekä laitoksen hoito-ohjelmiin ja resursseihin liittyvillä eroilla. Ylityöllistetty ja väsynyt, lasten kanssa keinottomuutta kokeva henkilökunta ei kykene riittävällä tavalla vastaamaan sijoitettujen lasten moninaisiin tarpeisiin. (Crosland ym. 2018; Bowden ym. 2018; Attar-Schwartz 2013; Eisengart ym. 2008.)

Aineistoni tutkimusten tulosten perusteella sijaishuoltopaikasta karkaamiseen voi vaikuttaa myös lapsen kokema tiedon puute omaan tilanteeseen ja sijoitukseen liittyen. Esimerkiksi Bowdenin ym. (2018) ja Taylorin ym. (2014) tutkimuksiin osallistuneet nuoret kertoivat, etteivät ole saaneet sosiaalityöntekijältään tai muilta aikuisilta tarpeeksi tietoa omasta tilanteestaan ja sijoitukseen liittyvästä suunnitelmasta, tai että heille aikuisten taholta annettu tieto on ollut epäselvää, hämmentävää tai vaikeasti ymmärrettävää. He kokivat, että parempi tiedonsaanti ja selkeämpi kommunikointi sekä esimerkiksi tarkat, nuoren itsensä tiedossa olevat päivämäärät tuleviin muutoksiin liittyen voisivat estää karkaamisia. Myös Kimin ym. (2013) ja Nesmithin (2006) tutkimusten tulosten mukaan selkeällä, lapsen itsensä tiedossa olevalla, sijoitukseen liittyvällä suunnitelmalla voidaan alentaa sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyvää riskiä. Suunnitelmaa on myös tärkeä päivittää säännöllisesti, lapsen muuttuvat tarpeet huomioiden.

Toisinaan karkaamisessa voi osaltaan olla kyse kodin ulkopuolisen sijoituksen vahvasta vastustuksesta ja tehtyjen päätösten sekä niiden tekemisessä mukana olleiden henkilöiden eräänlaisesta haastamisesta. Paitsi lapsen itsensä, myös hänen vanhempansa vastustus sijoitusta tai koko systeemiä kohtaan voi vaikeuttaa lapsen sopeutumista sijaishuoltopaikkaan ja lisätä näin myös karkaamisen todennäköisyyttä. (Bowden ym. 2018; Colvin ym. 2018; Hoikkala & Kemppainen 2015.) Milette-Winfree ym. (2017) toteavat, että perheiden kokonaisvaltaisemmalla mukana otamisella voitaisiin vähentää lapsen karkaamismotivaatiota. Myös Guestin ym. (2008) mukaan vanhempien parempi huomiointi heti sijoituksen alusta alkaen voisi vähentää vanhempien vastustusta ja tätä kautta myös lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista.

Riskien arviointi ja karkaamiseen puuttuminen. Monessa aineistoni tutkimuksessa otetaan esille puutteet karkaamiseen liittyvien riskien tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa. Esimerkiksi Nesmithin (2006) tutkimuksen tulosten mukaan, sijaisvanhemmat ja sosiaalityöntekijät eivät riittävällä tavalla tunnista karkaamisen ennusmerkkejä. Colvin ym. (2018) toteavat puolestaan, ettei sijoitettuja lapsia kohtaavilla eri alojen ammattilaisilla ole tarpeeksi tietoa ilmiöön liittyvistä riskitekijöistä. Karkaaminen yhdistetään herkästi rajojen vastustamiseen tai lapsen yksilöllisiin ominaisuuksiin ja muut taustalla vaikuttavat tekijät jäävät huomioimatta. Attar-Schwartzin (2013) mukaan sijaishuoltopaikkojen henkilökunnan tulisi osata arvioida niin sijaishuoltopaikkaan kuin lapsen ominaisuuksiinkin liittyviä riskitekijöitä. Oikeanlaisten ja toimivien interventioiden suunnittelun ja tätä kautta lasten itsensä hyvinvoinnin kannalta on äärimmäisen tärkeää, että karkaamisen taustalla olevat syyt kyetään tunnistamaan (Crosland ym. 2018; Sunseri 2003). Sijoitettujen lasten kanssa työskentelevien tulisikin saada enemmän koulutusta karkaamiskäyttäytymisestä ja sen riskitekijöistä (Bowden ym. 2018; Lin 2012; Fasulo ym. 2002).

Aineistoni tutkimusten mukaan keskeisiä asioita sijaishuoltopaikasta karkaamista vähentämään pyrkivässä työskentelyssä ovat riskien arviointiin perustuva ennalta ehkäisevä työskentely sekä heti ensimmäisen karkaamisen jälkeen tapahtuva asiaan puuttuminen. (Courtney & Zinn 2009; Nesmith 2006; Sunseri 2003; Biehal & Wade 2000). Erityistä huomiota tulisi kiinnittää suurimman karkaamisriskin omaaviin lapsiin ja heidän tarpeisiinsa vastaamaan kykenevien työmenetelmien ja palvelujen kehittämiseen. (Hoikkala & Kemppainen 2015; Lin 2012; Sunseri 2003). Guestin ym. (2008) mukaan tarvitaan menetelmiä, joilla voidaan kartoittaa nuoren historiaa karkaamisriskiä kasvattavien tekijöiden löytämiseksi. Lisäksi tarvitaan välittömiä toimenpiteitä heti nuoren karkumatkalta paluun jälkeen, esimerkiksi sijaishuoltopaikan sisäisten ihmissuhteiden parantamiseen tai nuoren omien tunteiden ja impulssien hallintaan liittyen. Milette-Winfree ym.

(2017) ja Eisengart ym. (2008) toteavat, että karkaamisen ennalta ehkäisyä ja siihen puuttumista varten tulisi kehittää empiirisesti testattuja ja näyttöön perustuvia, erityisesti suurimman karkaamisriskin omaaville sijoitetuille nuorille suunnattuja työmenetelmiä ja hoito-ohjelmia.

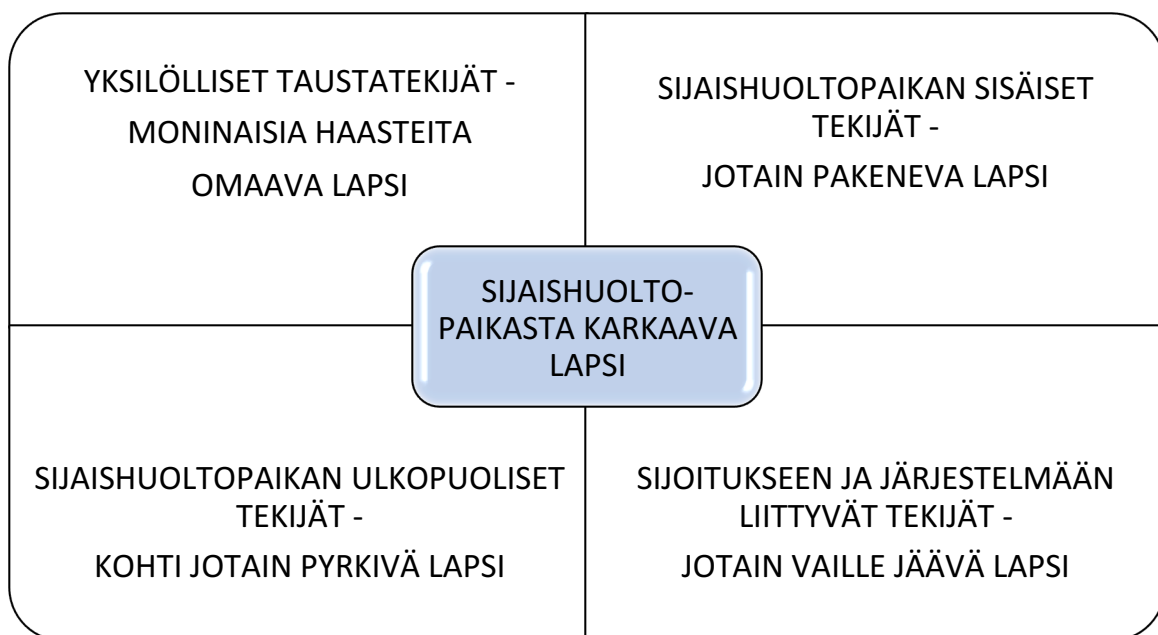
Tilastot, yhteistyö ja resurssit. Aineistoni tutkimusten tulosten mukaan lasten sijaishuoltopaikasta karkaamiseen voitaisiin osaltaan vaikuttaa ilmiöön liittyvää tilastointia kehittämällä. Tällä hetkellä karkaamistapauksista ei pidetä useinkaan minkäänlaista yhtenäistä kansallista tilastoa. Tilastoinnin avulla karkaamisongelmaa ja sen laajuutta olisi helpompi arvioida ja tuoda eri tahojen, esimerkiksi yhteiskunnan päättävissä asemissa olevien henkilöiden tietoon, sekä seurata esimerkiksi sitä, mistä sijaishuoltopaikoista karkaamisia tapahtuu eniten. (Hoikkala & Kemppainen 2015; Biehal & Wade 2000). Keskeistä karkaamista vähentämään pyrkivässä työskentelyssä on myös eri tahojen välinen yhteistyö. (Biehal & Wade 2000). Hyvän yhteistyön ja yhteisen vastuun toteutumisessa on kuitenkin tutkimusten tulosten perusteella puutteita. Esimerkiksi Colvinin ym. (2018) tutkimukseen osallistuneet, sijaishuoltopaikasta karkaavia lapsia työssään kohtaavat eri alojen ammattilaiset, ilmaisivat vahvaa tyytymättömyyttä heidän välisensä yhteistyön toimivuuteen liittyen. Hoikkalan ja Kemppaisen (2015) mukaan eri toimijoiden välisen yhteistyön parantamiseksi ja vastuun jaon selkeyttämiseksi, tarvittaisiin johdonmukaisempia ja yhtenäisempiä kansallisen tason ohjeistuksia lasten karkaamistapauksissa toimimiseen.

Olemassa olevat resurssit vaikuttavat luonnollisesti siihen, millaiset mahdollisuudet sijaishuoltopaikasta karkaavien lasten kanssa työskentelyyn on olemassa. Biehalin ja Waden (2000) mukaan sijaishuoltopaikasta karkaavat lapset tarvitsisivat, mutta jäävät tällä hetkellä vaille, erityisesti heidän haasteisiinsa ja tarpeisiinsa vastaamaan kykeneviä sijaishuoltopaikkoja sekä parempia ja helpommin saatavilla olevia palveluita. Ilman riittäviä resursseja näiden paikkojen tai palveluiden kehittäminen, tuottaminen ja tarjoaminen on kuitenkin jatkossakin hyvin hankalaa. Taylor ym. (2014) toteavat tutkimuksensa tulosten viittaavan siihen, että lapsen edun keskiöön laittamista painottavan poliittisen retoriikan ja käytännön todellisuuden välillä on toisinaan selkeä ristiriita. Heidän mukaansa monista hyvistä virallisista tavoitteista huolimatta, sijoitettujen lasten hyvinvoinnin lisäämiseksi ja tätä kautta myös karkaamiseen liittyvien riskien vähentämiseksi, tarvitaan edelleen merkittäviä parannuksia.

5 SYNTEESI

Integroidun kirjallisuuskatsauksen keskeinen tavoite on uutta tietoa tai uusia näkökulmia tutkimusaiheeseen tuottavan innovatiivisen synteessin muodostaminen olemassa olevaa tutkimustietoa yhdistämällä (Torraco 2005, 356; Whitemore & Knalf 2005, 550). Tässä luvussa integroin ai-neistoni tutkimusten tulokset yhdeksi kokonaisuudeksi sekä tarkastelen niitä aiheeseeni liitty-vään taustakirjallisuuteen nojaten (Tuomi & Sarajärvi 2018, 140). Keskeisimmistä tuloksista muodostamani synteesi on kuvattu alla olevassa kuviossa (kuvio 1.)

Kuvio 1. Syy- ja riskitekijöiden yhteys karkaavasta lapsesta piirtyvään kuvaan

Kuviosta yksi voi nähdä, että lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista voidaan tutkielmani tulosten perusteella selittää neljän erilaisen tulkintakehyksen kautta, ja että valittu kehys on yhteydessä siihen, millainen kuva sijaishuoltopaikasta karkaavasta lapsesta piirtyy. Tuotettuun lapsikuvaan vaikuttaa siis se, millaisilla syy- ja riskitekijöillä karkaamisilmiötä kulloinkin tehdään ymmärrettäväksi. Jos karkaamisen ajatellaan esimerkiksi olevan lapsen yksilöllisistä ominaisuuksis-

ta johtuva tapahtuma, tullaan samalla tuottaneeksi tulkinta moninaisia haasteita omaavasta ja ongelmallisesta lapsesta. Jos karkaamisen nähdään puolestaan liittyvän enemmän koko palvelujärjestelmän puutteisiin, piirretään samalla kuvaa riittäviä tukitoimia ja omien tarpeiden mukaisia palveluita vaille jäävästä ja tätä vaille jäämistä karkailemalla oireilevasta lapsesta. Valitulla tulkintakehyksellä on siten vaikutusta myös siihen, millaisten toimien nähdään olevan parhaita sijaishuoltopaikasta karkaamiseen liittyviin haasteisiin vastaamiseen, eli tulisiko muutosta tavoittelevien toimenpiteiden keskittyä erityisesti esimerkiksi lapsen yksilöllisten riskitekijöiden lieventämiseen, sijaishuoltopaikan toimintatapojen muuttamiseen vai yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttamiseen.

Sijaishuoltopaikasta karkaamista selitetään monessa aineistoni tutkimuksessa lapsen yksilöllisillä ominaisuuksilla ja taustatekijöillä, esimerkiksi ikävuosilla, rikkonaisella sijoitustaustalla, aiemmalla karkaamishistorialla sekä lapsen käytökseen, tunne-elämään tai toimintaan liittyvillä ongelmilla. Myös arjen todellisuudessa karkaavista lapsista piirtyvä kuva on herkästi erilaisten ulospäin selvästi näkyvien haasteiden sävyttämä ja karkaavat lapset saatetaan nähdä läpikotaisin ongelmallisina ja vaikeina. Tämä voi vaikuttaa siihen, miten karkaaviin lapsiin suhtaudutaan ja miten eri tahot heitä kohtelevat. Pohdinnan arvoinen asia on se, miten hyvin eri toimijat ymmärtävät sijoitetun lapsen elämäntilannetta ja kohdataanko lapsi enemmän omana persoonanaan vai hänen saamiensa diagnoosien ja ongelmakategorisointien kautta (Laakso 2013, 102). Päihteiden käyttöön, rikoksiin tai haasteellisen käyttäytymiseen keskittyminen voi peittää alleen pienen ja herkän, pahaa oloa ja vaikeita kokemuksia sisällään kantavan tai päivittäisessä arjessa huonosti kohdelluksi tulevan lapsen.

Aineistoni tutkimusten tulosten mukaan lapsen sijoitustaustan epävakaus on merkittävä karkaamisen riskiä nostava tekijä. Myös uuden sijoituksen alkuvaihe kasvattaa karkaamisen todennäköisyyttä. Sijaishuoltopaikan muutokset ovat tyypillisiä erityisesti toistuvasti karkaavien lasten kohdalla ja karkumatkan aikana tapahtuvat olinpaikan vaihdokset lisäävät näiden lasten asumisen epävakautta entisestään. Jos lapsen taustalla on asumista useissa eri kodeissa tai laitoksissa, on pysyvyyteen ja kuuluvuuteen liittyvä pohdinta ollut merkittävä osa hänen elämänsä. Kiinnittyminen on vaikeaa, jos ei tunne kuuluvansa mihinkään. (Känkäinen 2009, 234.) Vaikka sijaishuollon yhtenä keskeisenä tavoitteena on tarjota lapselle vakaat kasvu- ja elinolosuhteet ja pysyvyyttä pidetään sen keskeisenä laatukriteerinä, ovat toistuvat sijoitukset ja sijaishuoltopaikkojen muutokset kuitenkin lastensuojelussa usein kohdattu ilmiö. Lapselle muutos ei tarkoita vain uutta asuinympäristöä, vaan myös monien tärkeiden ihmissuhteiden katkeamista ja uusiin asioihin

sopeutumista. (Laakso 2019b, 4, 11.) Lisäksi jokainen sijaishuoltopaikan muutos tuo mukanaan aina uuden hylkäämiskokemuksen lapsen elämään. Ennen sijaishuoltopaikan muuttamista pitäisikin pysähtyä miettimään huolellisesti sitä, voisiko asioita tehdä nykyisessä paikassa toisin ja millaista apua tai tukea lapselle voitaisiin sen hetkiseen sijaishuoltopaikkaan hankkia (Hoikkala & Lavikainen 2015, 39). Tulee kuitenkin muistaa, että joskus uusi paikka voi tarkoittaa lapselle parempia kasvuolosuhteita ja hyvinvoinnin tukemista ja muutos voi olla tekijä, joka kääntää lapsen elämänkulun vihdoin myönteisempään suuntaan (Laakso 2019a, 73; Sinko 2016, 56).

Aineistoni tutkimusten tuloksissa käsiteltiin monien sijaishuoltopaikan sisäisten tekijöiden, esimerkiksi rajojen ja sääntöjen, ihmissuhteiden, aktiviteettien sekä lapsen kokemien, sijaishuoltopaikassa asumiseen liittyvien tunteiden yhteyttä karkaamiskäyttäytymiseen. Kun lapsen karkaamista tarkastellaan näistä edellä mainituista tekijöistä muodostuvan tulkintakehyksen kautta, tuotetaan samalla kuvaa jotain pakenevasta lapsesta ja karkaamisen voidaan nähdä johtuvan esimerkiksi lapsen halusta paeta liian tiukoilta tuntuja sääntöjä, vertaisten taholta tapahtuvaa kiusaamista, mielekkään tekemisen puutteen aiheuttamaa tylsyyttä, henkilökunnan taholta koettua välinpitämättömyyttä tai sijaishuoltopaikassa asumiseen liittyvää epänormaaliuden tunnetta.

Tutkielmani tulokset osoittavat miten tärkeää on antaa tilaa ja kunnioitusta sijoitettujen lasten omille näkemyksille ja toiveille. Lasten mahdolltomimpiakaan toiveita ei saisi tyrmentä suoralta kädeltä ja keskustelematta. Monen aineistossani mukana olevan tutkimuksen tulokset välittivät selkeää viestiä siitä, ettei uusilla tai tiukemmilla säännöillä ja seuraamuksilla kyetä todennäköisesti vähentämään sijoitettujen lasten karkaamiskäyttäytymistä. Sen sijaan jo pienillä, sijoitettujen lasten omia valinnan ja vaikuttamisen mahdollisuuksia kasvattavilla muutoksilla, voidaan lisätä lapsen kokemaa itsenäisyyttä, autonomiaa, normaaliutta ja johonkin kuulumisen tunnetta sekä lieventää lapsen kokemusta häntä liikaa rajoittavasta ympäristöstä. Oleellista on, että lapsi voi kokea edes jonkin asteista kontrollia omaan elämäänsä ja siinä tapahtuviin asioihin liittyen. Riitta Laakson (2019b, 10, 12) haastattelemat, sijoitetut nuoret kertoivat vapauden kaipuustaan ja siitä, ettei heidän omilla näkemyksillään ole ollut merkitystä. Laakson mukaan karkaamisen voi-kin tulkita oman toimijuuden palauttamiseen liittyväksi toiminnaksi – haluksi päättää itse omasta asuinpaikastaan ja ihmissuhteistaan tilanteessa, jossa oma päätösvalta koetaan hyvin vähäiseksi.

Tutkielmani tulosten mukaan sijoitetun lapsen hyvinvoinnin toteutuminen ja tätä kautta myös karkaamista ehkäisevän työn onnistuminen on osaltaan riippuvainen siitä, miten sijaishuoltopaikan aikuiset lapseen suhtautuvat, miten he toimivat ja millaisia ovat sijaishuoltopaikan käytän-

nöt. Lapsen sijaishuoltopaikassaan, erityisesti lastensuojelulaitoksissa, kokeman tekemisen puutteen ja tylsyyden yhteys karkaamiseen nousi esille monen aineistossani mukana olevan tutkimuksen tuloksista. Tulokset viittaavat siihen, että ikätasoisien ja lapselle itselleen mielekkään, niin sijaishuoltopaikassa kuin sen ulkopuolellakin tapahtuvan toiminnan ja tekemisen määrää kasvattamalla voitaisiin lisätä lasten hyvinvointia ja ennaltaehkäistä karkaamista. Myös vertaisten taholta koettu kiusaaminen ja erityyppinen väkivalta sekä lasten keskinäinen huono ilmapiiri ovat karkaamiseen liittyviä riskitekijöitä, joihin pitää ja joihin voidaan parhaiten puuttua sijaishuoltopaikan jokapäiväisissä käytännöissä.

Sosiaalityöntekijät pohtivat usein sitä, miten paljon he voivat oikeasti tietää lapsen kohtelusta ja sijaishuoltopaikassa tapahtuvista asioista, sillä he eivät juuri ole läsnä sijaisperheiden tai laitoksen arjessa, eikä lasten tapaamisia ole mahdollista toteuttaa riittävän usein. Monista valvontakäytännöistä huolimatta, sijaishuoltopaikan arkea ei kyetä tällä hetkellä seuraamaan tarpeeksi ja epäselväksi jää se, miten eri paikoissa toimitaan lasten kanssa, millainen kasvuympäristö lapselle tarjoutuu ja miten hyvin toteutuu lapsen elämäntilanteen ongelmallisuuden ymmärtäminen ja siihen vastaaminen. (Laakso 2019a, 77; Sinko 2016, 55; Laakso 2013, 109.) Riitta Laakson (2013, 102) haastattelemat lastensuojelun viranomaiset toivat esille huoltaan liittyen sijaishuoltopaikkojen henkilökunnan ammatillisuuteen. Huoli liittyi koulutustasoa tai tutkintoja enemmän siihen, millaisia asioita henkilökunta on sijoitettujen lasten kanssa valmis jakamaan, minkä tyyppisten haasteiden kanssa ollaan valmiita työskentelemään ja missä määrin lapseen sitoudutaan.

Kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi tarvitsee ympärilleen aikuisia, jotka aidosti kuulevat ja pyrkivät ymmärtämään häntä, joille lapsi uskaltaa puhua ja joilla on taitoja vastata lapsen tarpeisiin. Koska kokemukset sivuun jäämisestä, hylkäämisestä ja loukatuksi tulemisesta ovat tyypillisiä lastensuojelun piirissä oleville lapsille on tärkeää pohtia sitä, miten lasta voitaisiin tukea niin, että hän voi suhtautua omaan elämäänsä ja siinä tapahtuneisiin asioihin levollisemmin. (Känkäinen 2009, 237). Esimerkiksi Lehtosen ja Telénin (2013, 22) haastattelemat, sijoitustausta omaavat nuoret aikuiset kertoivat, että heidän luvattomien poistumistensa taustalla oli paljon vaikeasti määriteltävää pahaa oloa, jota ei otettu riittävän vakavasti ja johon suhtauduttiin laitoksessa ymmärtämättömästi. Sijaishuollossa keskeisiä ovat ihmissuhdetyön taitoihin, esimerkiksi kohtaamiseen, vuorovaikutukseen ja luottamukseen liittyvät kysymykset. Onnistuneeseen ihmissuhdetyöhön tarvitaan puolestaan osaavia ja hyvinvoivia, työhönsä sitoutuneita henkilöitä. Lapseen pitää haluta sitoutua silloinkin, kun hänen käytöksensä on hyvin haasteellista. Sijoitetun lapsen hyvinvoinnin kannalta keskeistä on myös heidän kanssaan päivittäin toimivien aikuisten suhtautumi-

nen omaan työhönsä. Suhtautumistavoista kertoo esimerkiksi se, miten lapsista käytännön arjessa elämässä puhutaan. (Laakso 2019a, 54; Hoikkala & Lavikainen 2015, 28, 35–36.)

Kun karkaamista tarkastellaan lasta sijaishuoltopaikan ulkopuolelle vetävistä tekijöistä muodostuvan tulkintakehyksen kautta, tuotetaan samalla kuvaa jotain kaipaavasta ja sitä kohti pyrkivästä lapsesta. Karkaamisen voidaan ajatella johtuvan esimerkiksi että, lapsi ikävöi sijaishuoltopaikan ulkopuolella olevia läheisiä ihmisiä tai jotain itselleen mieluista tekemistä. Kallisen (2019, 45) haastattelemat perhehoitoon sijoitetut lapset pitivät yhteydenpitoa vanhempiinsa tärkeänä asiana ja toivoivat, että sitä olisi enemmän. Myös Laakson (2019b, 52) tutkimuksessa yhteydenpito läheisten ihmisten kanssa osoittautui sijoitetun lapsen hyvinvoinnin kannalta merkitykselliseksi tekijäksi. Sijaishuollossa olevien lasten yhteydenpito hänelle itselleen tärkeiden ihmisten kanssa on moninaista ja viranomaisilla on merkittävä valta sen määrittelyssä. Joskus yhteydenpitoa rajoitetaan lapsen edun vuoksi, mutta mahdollista on myös se, ettei lapsen suhdetta esimerkiksi biologisiin vanhempiinsa tai lapselle tärkeisiin ystäviin aina tueta riittävästi. (Kallinen 2019, 48; Lehtonen & Telén 2013, 20; Vario ym. 2012, 20.)

Sijaishuoltopaikan ulkopuolelle lasta houkuttelevat usein myös hänelle itselleen haitalliset tekijät. Keskeisin niistä on päihteiden käyttö, joka johtaa valitettavan usein rikollisuuteen. Päihteet eivät koskaan ole täysin ilmaisia ja niitä käyttävä lapsi joutuu rahoittamaan toimintaansa esimerkiksi varkauksilla tai itse päihteitä myymällä. Ruokaa ja asumista vartenkin tarvitaan rahaa. Tyypillistä on myös se, että karkumatkojen aikana muodostuu velkaa, jonka ehdot tai perimisen keinot voivat olla enemmän kuin kohtuuttomia. Lisäksi karkaamiseen ja erityisesti päihdepiireissä liikkumiseen liittyy aina suuri riski joutua rikoksen tai hyväksikäytön uhriksi. Sami Isoniemi (2019, 161) arvioi, että noin joka kolmas sijaishuoltopaikasta luvatta poistunut lapsi tekee karkumatkansa aikana jonkinasteisen rikoksen ja noin joka kymmenes joutuu itse rikoksen uhriksi.

Tutkielmani tulokset osoittavat, että lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista voidaan selittää monilla yleisillä, esimerkiksi sijaishuoltoon, palvelujen järjestämiseen, karkaamisilmiön ymmärtämiseen ja eri tahojen väliseen yhteistyöhön liittyvillä puutteilla. Sijoitukseen ja järjestelmään yhteydessä olevista tekijöistä muodostuvan tulkintakehyksen rakentama lapsikuva on vaille jäämistä korostava. Karkaamisen ymmärretään johtuvan siitä, että sijoitetut lapset jäävät tai ovat jossain vaiheessa jääneet vaille jotain tarvitsemaansa. Tätä tulkintakehystä ja sen muodostamaa lapsikuvaa tarkasteltaessa katseet kääntyvät paitsi lastensuojeluun ja sijaishuoltoon myös koko palvelujärjestelmään ja sitä ympäröivään yhteiskuntaan.

Tutkielmani tulosten perusteella voidaan todeta, lapselle mahdollisimman sopivalla ja hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaamaan kykenevällä sijaishuoltopaikalla on todennäköisesti vahva, karkaamiskäyttäytymistä vähentävä vaikutus. Suomessa lapset kohtaavat alueellista eriarvoisuutta siinä, miten hyvin lapsen tarpeiden mukaisen sijaishuoltopaikan valinta toteutuu. Paikkojen tarjontaan liittyvien alueellisten erojen lisäksi eri kuntien välillä on vaihtelua siinä, missä määrin taloudelliset tekijät, hankintakäytännöt, kilpailutusta varten tehdyt luokittelut tai kunnan omien laitosten käyttöön liittyvä ensisijaisuus-periaate vaikuttavat sijaishuoltopaikan valintaan. Lisäksi talousongelmissa painivissa kunnissa tavoitteeksi asetetaan usein sijaishuollon kustannusten vähentäminen. Sijaishuoltopaikan valintaa voikin kuvata tasapainotteluksi lapsen tarpeiden ja palvelujärjestelmän tarjoamien mahdollisuuksien välillä. (Laakso 2013, 10, 105, 107.) Suomessa perhehoito on ensisijainen sijaishuollon muoto ja aineistoni tutkimusten tulokset osoittivat sen olevan myös yksi karkaamisriskiä pienentävä tekijä. Lapsen perheeseen sijoittamisen edellytyksiä on kuitenkin aina pohdittava huolellisesti, perhehoidon reunaehdot tunnistaen. Perhehoidon ensisijaisuuteen liittyvä periaate ei saa olla este laadukkaan ja lapsen tarpeisiin vastaamaan kykenevän sijaishuollon toteuttamiselle. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 32.)

Vaikka sijaishuollon palvelut ovat viime vuosina monipuolistuneet ja myös erikoistuneet, ei kaikille lapsille ole edelleenkaan saatavilla heidän tarpeisiinsa vastaamaan kykeneviä sijaishuoltopaikkoja. Erityisiä tarpeita omaavan lapsen sijaishuoltopaikan etsiminen on monimutkainen prosessi, jossa lopputulos on usein parhaimmillaankin vain riittävän hyvä. Erityiseen huolenpitoonkaan liittyvät ratkaisut eivät aina ole riittäviä tai tarkoituksenmukaisia erittäin haastavissa tilanteissa olevien, esimerkiksi sijaishuoltopaikasta toistuvasti karkaavien, päihteitä käyttävien ja rikollisuuteen ajautuneiden lasten kohdalla. (Sinko 2016, 57; Hoikkala & Lavikainen 2015, 35; Laakso 2013, 103.) Toistuvat karkaamiset lisäävät myös riskiä yleisen välinpitämättömyyden lisääntymiselle. Yksi esimerkki välinpitämättömyydestä ja eräänlaisesta hiljaisesta hyväksymisestä on se, ettei sijaishuoltopaikasta karannutta lasta usein etsitä samalla intensiteetillä kuin kotiaan kadoksissa olevaa lasta. Huolestuttava ilmiö on lisäksi se, että toiset huostaan otetuista lapsista otetaan mielellään hoidettavaksi, toiset puolestaan käännytetään muualle. Ilmiössä on kyse paitsi palveluntuottajien suorittamasta valikoinnista, myös eri ammattikuntien kesken tapahtuvasta kiistelystä siitä, kenen asiakkuudessa lapsen pitäisi olla. (Laakso 2013, 108.)

Henkilöstön saatavuuteen ja pysyvyyteen liittyvät ongelmat haastavat niin kunnallista lastensuojelua kuin lastensuojelulaitoksiakin. Työ on vaativaa ja toisinaan myös hyvin kuormittavaa. Sijoitettujen lasten kannalta katsottuna sosiaalityöntekijöiden suuret työ- ja asiakasmäärät sekä

vaihtuvuus ovat suuri ongelma esimerkiksi siksi, että lapsen edun ja hyvinvoinnin sekä lapsen sijaishuoltopaikan valvominen kuuluvat sosiaalityöntekijän tehtäviin. Luottamuksellinen suhde omaan sosiaalityöntekijään on edellytys sille, että lapsi uskaltaa kertoa toiveistaan ja tuoda esille havaitsemiaan tai kokemiaan epäkohtia. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen on haasteellista tilanteessa, jossa lasta tavataan harvoin tai jossa lapsen työntekijä vaihtuu tiheästi. (Laakso 2019a, 52; Hoikkala & Lavikainen 2015, 36; Vario ym. 2012, 31.) Lasten tapaamiset ovat tärkeitä myös siksi, että sosiaalityöntekijä oppii tuntemaan ja 'lukemaan' lasta. Esimerkiksi oikeanlaisen lähestymistavan tai lapsen voimien ja siinä mahdollisesti tapahtuneiden myönteisten tai kielteisten muutosten arvioiminen on hankalaa, jos lasta ei tunne juuri lainkaan.

Henkilöstön pysyvyys ja ajan riittävyys ovat yhteydessä myös lapsen osallisuuden toteutumiseen. Osallisuus ei tarkoita oikeutta päättää kaikista omista asioistaan, mutta ei myöskään pelkkää lapsen mielipiteen kuulemistä ja kirjaamista. Osallisuuteen kuuluu esimerkiksi lapsen oikeus osallistua omiin neuvotteluihinsa, kertoa omat tietonsa ja tulla kuulluksi sekä saada selkeää, lapsen itsensä ymmärrettävissä olevaa tietoa ja vastauksia. Lapsen osallisuuden toteuttaminen ja toteutuminen vaatii aikaa sekä kiireetöntä ilmapiiriä. (Sinko 2016, 39.) Aineistoni tutkimusten tuloksista kävi ilmi, että sijoitetun lapsen kokemalla, omaan tilanteeseen ja sijoitukseen liittyvällä tiedon- ja ymmärryksen puutteella tai lapselle itselleen epäselväksi jääneellä suunnitelmalla on yhteys kohonneeseen karkaamisriskiin. Tulokset osoittivat lisäksi, että paitsi lapsen itsensä myös hänen vanhempiansa monipuolisemmalla huomioimisella ja työskentelyyn mukaan ottamisella voitaisiin vähentää sijoitukseen liittyvää vastustusta ja lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista.

Aineistoni tutkimusten tulosten mukaan karkaamiseen liittyvien syy- ja riskitekijöiden tunnistamisessa on puutteita. Lisäksi tarvittaisiin erityisesti karkaaville lapsille suunnattuja työmenetelmiä ja hoito-ohjelmia sekä parempaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Karkaamista vähentämään pyrkivän työskentelyn onnistumisen ja oikeanlaisen puuttumisen kannalta on keskeistä, että lasten kanssa työskentelevät henkilöt ovat tietoisia karkaamiskäyttäytymistä ennustavista ja selittävistä tekijöistä. Tietoisuuden lisäksi tärkeää on näiden tekijöiden tunnistamiseen liittyvä osaaminen ja kokonaisuuden hahmottaminen. Tietoisuus ja tunnistaminenkaan eivät kuitenkaan vielä yksin riitä, tarvitaan myös riski- ja syytekijöihin pureutuvaa muutostyöskentelyä.

Joidenkin sijaishuoltopaikasta karkaamiseen mahdollisesti yhteydessä olevien asioiden muuttaminen saattaa vaatia aikaa ja suuria panostuksia, mutta joihinkin tekijöihin voi pyrkiä vaikuttamaan välittömästi. Esimerkiksi mieluisten aktiviteettien järjestäminen, lapsen omien valinnan-

tai päätöksentekomahdollisuuksien kasvattaminen sekä henkilökohtaisen huomioinnin ja keskustelujen lisääminen, ovat lastensuojelun sijaishuollon jokapäiväisessä arjessa täysin toteutettavissa olevia asioita. Ne ovat aineistoni tutkimusten tulosten perusteella asioita, joita myös sijoitetut lapset itse toivovat. Karkaamiseen liittyviin haasteisiin vastaaminen ja myönteiseen muutokseen tähtäävä toiminta edellyttää myös eri tahojen, esimerkiksi lastensuojelun, terveydenhuollon, kasvatuksen ja koulutuksen, poliisin, tutkijoiden, lainsäätäjien ja lasten vanhempien toimivaa yhteistyötä ja yhteistä tahtotilaa. Vastuu kodin ulkopuolelle sijoitettujen ja myös sijaishuoltopaikastaan karkaavien lasten hyvinvoinnista kuuluu kaikille

Sijaishuoltopaikasta karkaaminen on ongelma, jonka lieventäminen vaatii myös yhteiskunnan huomiota ja resursseja. Sijaishuollosta ja sijoitettujen lasten hyvinvoinnista käytävissä keskusteluissa katseet suunnataan kuitenkin usein ennaltaehkäisevien palveluiden lisäämiseen sekä kodin ulkopuolisten sijoitusten määrän ja viimesijaisena palveluna pidetyn sijaishuollon aiheuttamien kustannusten vähentämiseen. Kukaan tuskin kiistääkään varhaiseen puuttumiseen ja tukeen tai ennalta ehkäiseviin palveluihin panostamisen tärkeyttä. Tällä hetkellä sijaishuollossa olevia lapsia ja nuoria ne eivät kuitenkaan enää auta. Jaan Riitta Laakson (2019a, 78) esittämän näkemyksen siitä, että koska myös kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat vielä elämänsä alkutaipaleella, tulisi heidänkin hyvinvointinsa parantamiseen suunnatut toimet nähdä ennaltaehkäisevinä ja ensisijaisina, yhteiskunnan omalle vastuulleen ottamiensa lasten hyvinvointiin kohdistamana panostuksena. Ajattelen tämän olevan erinomainen lähtökohta myös sijaishuoltopaikasta karkaavien lasten tilanteesta ja karkaamista vähentämään pyrkivistä toimista puhuttaessa.

Tutkielman tuloksista muodostamani synteesi osoittaa, miten kompleksisesta ja haastavasta kokonaisuudesta lasten sijaishuoltopaikasta karkaamisessa on kyse. Se ei ole ilmiönä selitettävissä millään yksittäisellä, lapsen itseensä tai hänen ympäristöönsä liittyvällä tekijällä, eikä sitä pitäisi koskaan tulkita kapeasti vain esimerkiksi lapsen päihteiden käytöstä tai sijaishuoltopaikan olosuhteista johtuvaksi tapahtumaksi. Karkaamisilmiön monitahoisuus vaatii myös moninaisia karkaamista ehkäiseviä ja siihen puuttuvia toimenpiteitä, sekä eri ammattikuntien välistä yhteistyötä. Yhteenvetona voidaan todeta, että sijaishuoltopaikasta karkaamista tulee aina tarkastella monipuolisesti, esimerkiksi kaikkien edellä esittelemieni tulkintakehysten kautta, sillä yksilö- ja ympäristötekijöiden yhtäaikainen huomiointi on keskeistä ilmiötä ymmärtämään ja sitä vähentämään pyrkivässä työskentelyssä. Sijoitettujen lasten parissa toimivien tahojen on myös tärkeää osata tunnistaa se, missä tulkintakehyksessä he kulloinkin itse liikkuvat ja millä tavoin valittu kehys omaan ajatusmaailmaan ja toimintaan mahdollisesti vaikuttaa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielmani tarkoitus oli selvittää, millaisilla syy- ja riskitekijöillä lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista selitetään kansainvälisessä tutkimuksessa ja millaista kuvaa tutkimukset karkaavasta lapsesta piirtävät. Aineistoni tutkimusten tulosten perusteella voidaan todeta, että karkaamiseen yhteydessä oleva syyt ja riskit liittyvät lapsen yksilöllisiin tekijöihin, sijaishuoltopaikan sisällä ja ulkopuolella vaikuttaviin tekijöihin sekä sijoitukseen ja järjestelmään liittyviin tekijöihin. Sijaishuoltopaikasta karkaavat lapset näyttäytyvät kansainvälisessä tutkimuksessa puolestaan monia haasteita omaavina, erilaisia asioita pakenevina, jotain kohti pyrkivinä sekä jotain vaille jäävinä.

Temaattisen analyysin kautta muodostamani synteesi osoittaa, että lasten sijaishuoltopaikasta karkaamista voidaan selittää neljän erilaisen tulkintakehyksen kautta, ja että valittu kehys vaikuttaa karkaavasta lapsesta piirtyvään kuvaan. Tuotettuun lapsikuvaan vaikuttaa siis se, missä tulkintakehyksessä kulloinkin liikutaan ja millaisista syy- ja riskitekijöistä karkaamisen ajatellaan johtuvan. Tietyn tulkintakehyksen valitsemalla otetaan, ehkä huomaamattakin, samalla kantaa siihen, millainen sijaishuoltopaikasta karkaava lapsi on. Sijoitetun lapsen kannalta ei ole yhden tekevää millaisena hänet nähdään ja mistä hänen karkaamisensa ajatellaan johtuvan. Valittu tulkintakehyks on merkityksellinen myös siksi, että se on yhteydessä näkemykseen siitä, millaisilla toimenpiteillä tai muutoksilla karkaamisongelmaan voitaisiin parhaiten puuttua.

Käytännön lastensuojelutyössä sijaishuoltopaikasta karkaavat lapset ovat esillä usein. Niin karkaamisilmiö kokonaisuutena kuin yksittäisten lasten tilanteetkin herättävät monia kysymyksiä sekä nostavat pinnalle keinottomuuden ja riittämättömyyden tunteita. Erityisen suurten haasteiden ja vähäisen keinovalikoiman äärellä ollaan päihdeongelmaisten ja toistuvasti sijaishuoltopaikasta karkaavien 15–17-vuotiaiden nuorten kanssa. Heidän tarpeisiinsa vastaamaan kykeneviä sijaishuoltopaikkoja tai palveluita ei tällä hetkellä juuri ole olemassa. Pohdinnan arvoinen asia on myös se, miten hyvin voimassa oleva lastensuojelulaki ja muu lainsäädäntö soveltuvat näiden nuorten tilanteeseen ja miten paljon yhteiskunnassa halutaan jatkossa painottaa lapsen terveyden ja hyvinvoinnin turvaamista suhteessa lapsen yksilöllisiin oikeuksiin. Esimerkiksi poliisi ei voi tällä hetkellä paikantaa vakavasti päihdeongelmaisen ja potentiaalisessa vaarassa olevan karanneen nuoren puhelinta hänen löytämisekseen, edes lapsen huoltajan sitä pyytäessä.

Tutkielmani tulokset osoittavat, että sijaishuoltopaikasta karkaaminen on ilmiönä monitahoinen ja kompleksinen, eikä se ole kokonaisuutena ratkaistavissa yhdellä tai kahdella yksinkertaisella toimenpiteellä. Lapsen tilannetta tarkasteltaessa tulee osata katsoa niin yksilöllisiä kuin ympäristöönkin liittyviä tekijöitä, sekä etsiä piilossa olevaa. Yksittäiseen asiaan jumiutuminen vaikeuttaa paitsi muiden pienempien tekijöiden huomaamista, myös kokonaisuuden hahmottamista. Pelkkään laajaan kokonaiskuvaan keskittyminen voi puolestaan estää huomaamasta sitä, että jo pienilläkin muutoksilla on kenties mahdollista vaikuttaa yksittäisen lapsen tilanteeseen.

Ajattelen, että jokaisen meistä on hyvä toisinaan pysähtyä miettimään omia ajatuksiaan sekä toisin tekemisen mahdollisuuksiaan. Vaikka suuret, koko järjestelmän tasoiset muutokset eivät ole yhden ihmisen tehtävissä, saavat ne kuitenkin usein alkuvoimansa yksittäisten henkilöiden oman toiminnan ja vaikuttamisen kautta. Tutkielmani tulokset kertovat monista asioista, joita muuttamalla tai joihin vaikuttamalla sijaishuoltopaikasta karkaamista voitaisiin mahdollisesti ehkäistä tai vähentää. Toivon tutkielmani antavan sijoitettujen lasten kanssa toimiville ja heitä kohtaaville tai muulla tavoin heidän hyvinvoinnistaan vastuussa oleville tahoille lisää tietoa ja ymmärrystä sekä uusia ajatuksia karkamisilmiöön, sijaishuoltopaikasta karkaaviin lapsiin, heidän kanssaan toimimiseen ja karkamisongelmaan puuttumiseen liittyen.

Eskolan ja Suorannan (2000, 210) mukaan laadullisen tutkimuksen keskeisin luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja luotettavuuden arviointi koskee näin koko tutkimusprosessia. Toteutin tutkielmani integroidun kirjallisuuskatsauksen menetelmää ja systemaattista lähestymistapaa hyödyntäen. Systemaattisella tutkimusotteella halusin lisätä tutkielmani läpinäkyvyyttä, toistettavuutta ja luotettavuutta ja se on liittynyt ennen kaikkea tutkielmani eri vaiheiden huolelliseen sekä tarkkaan suunnitteluun, toteuttamiseen ja raportointiin. Keräsin tutkielmani aineiston neljästä elektronisesta tietokannasta ja aineistonkeruuta varten määrittelin tarkat hakulausekkeet sekä sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Lopullinen aineistoni koostui 21 vertaisarvioidusta, vuonna 2000 tai sen jälkeen julkaistusta tutkimusartikkelista. Aineistossani oli mukana erilaisten aineistojen pohjalta ja erilaisilla menetelmillä tehtyjä, lasten sijaishuoltopaikasta karkaamiseen kohdistuvia tutkimuksia. Edellä mainittuja asioita pidän aineistoni laatua ja myös tutkielmani tulosten luotettavuutta lisäävinä tekijöinä. Tutkielmani tulosten luotettavuutta pohdittaessa on kuitenkin hyvä muistaa, että aineistoni on kerätty tiettyinä aikana, tietyltä aikaväliltä ja tiettyjä hakusanoja sekä tietokantoja käyttäen. Tutkimusprosessin laajuuden kohtuullistamiseksi tein lisäksi monenlaisia aineistonkeruuseen ja - valintaan liittyviä rajauksia. Esimerkiksi useampia tietokantoja käyttämällä, manuaalisia hakuja tekemällä tai kieleen ja julkaisuvuoteen liittyviä rajauksia laa-

jentamalla, olisi relevanttien tutkimusten määrä voinut kasvaa selvästi. Edellä mainitut valinnat ja rajaukset ovat varmasti jollain tavoin vaikuttaneet aineistoni sisältöön ja kattavuuteen ja mahdollisesti myös tutkielmani tuloksiin.

Analysoin aineistoni aineistolähtöisesti, temaattisen analyysin menetelmää soveltaen. Aineistolähtöisessä analyysissä liikkeelle tulisi lähteä ilman minkäänlaisia ennakkokäsityksiä tai -tietoja. Lastensuojelun sijaishuollon käytännön työtä tekevänä sosiaalityöntekijänä karkaamisilmiö oli itselleni tuttu jo entuudestaan. Lisäksi aineistoon hakemiseen ja valintaan liittyvä prosessi edellytti jonkin asteista tutkimusartikkeleihin tutustumista ennen varsinaisen analyysin aloittamista. Edellä mainituista syistä johtuen aineistolähtöisyyden ideaali ei siis ole tutkielmassani täysin toteutunut. Tavoitteenani oli kuitenkin analysoida aineistoni 'puhtaalta pöydältä', ilman ennakkoletuksia ja ainoastaan tutkimuskysymysteni ohjaamana. Onnistuin tässä tavoitteessa mielestäni hyvin. En silti väitä pystyneeni täydelliseen objektiivisuuteen, sillä huomioni on saattanut tiedostamattakin kiinnittyä joihinkin asioihin toisia enemmän analyysia tehdessäni.

Tutkielmani tulokset perustuvat omiin, aineistoni pohjalta tekemiini tulkintoihin, eikä niiden voit siten ajatella olevan kaiken kattavia ja yleistettävissä olevia, karkaamisilmiötä tai kaikkia sijaishuoltopaikasta karkaavia lapsia koskevia totuuksia. Tärkeää on huomioida myös aineistoni tutkimusten tulosten kontekstisidonnaisuus. Tutkimukset on toteutettu yhdeksässä eri maassa ja esimerkiksi palvelujärjestelmään tai työkäytäntöihin liittyvät erot saattavat heikentää tutkielmani tulosten yleistettävyyttä Suomessa. Tulosten ei voi myöskään suoraan olettaa kertovan kaikkien maiden sijaishuoltopaikkojen tai sijoitettujen lasten todellisuudesta. Eri maissa ja erilaisilla menetelmillä tehtyjen, lasten sijaishuoltopaikasta karkaamisen kohdistuvien tutkimusten tulosten samankaltaisuus antaa kuitenkin viitteitä siitä, että karkaamisilmiöön liittyvät syyt ja riskit ovat ainakin osittain yhteneväisiä maasta riippumatta. Aineistossa mukana olleiden tutkimusten keskeisimpiä tuloksia ja niiden yhteyttä tutkielmani tuloksiin on mahdollista tarkastella tutkimusartikkeleista koostamaani taulukkoon tutustumalla (liite 2).

Aloitin pro gradu -tutkielmani tekemisen noin vuosi sitten ja olen nyt kirjoittamassa sen viimeisiä rivejä. Vaikka perheen, työn ja opiskelun yhdistäminen on ollut toisinaan rankkaa ja tuonut mukanaan monia epätoivonkin sävyttämiä hetkiä, on tutkimusprosessi ollut kokonaisuutena kuitenkin mielenkiintoinen ja innostava. Tähän on varmasti vaikuttanut se, että valitsemani aihe on ollut itseäni kiinnostava ja olen kokenut sen tutkimisen tärkeäksi. Koska aihevalintani liittyy vahvasti käytännön työhöni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, olen tutkielmaani tehdessä tun-

tenut erityistä vastuuta kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia kohtaan ja miettinyt usein esimerkiksi sitä, millaista kuvaa tutkielmani heistä ja heidän elämästään lukijoille välittää.

Toivon, että lasten sijaishuoltopaikasta karkaamiseen kohdistuvaa tutkimusta tehdään Suomessa jatkossa enemmän. Olemassa olevan tutkimustiedon vähyydestä johtuen koen kaiken ilmiöön liittyvän tutkimuksen tarpeelliseksi ja hyödylliseksi. Itseäni kiinnostaa ennen kaikkea karkaamistaustaa omaavien sijoitettujen lasten tai aiemmin sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kokemuksiin liittyvä tutkimus, jota on tutkielmani aineiston perusteella tehty kansainvälisestikin vain vähän. Lapsilta ja nuorilta voitaisiin kysyä esimerkiksi karkaamiseen vaikuttavista ja johtavista syistä, karkumatkojen aikana tapahtuneista asioista ja ennen kaikkea siitä, missä vaiheessa heidän kohdallaan oltaisiin voitu toimia toisin. Tärkeää olisi selvittää lasten ja nuorten omia näkemyksiä myös siitä, millaisilla ennalta ehkäisevillä tai korjaavilla toimilla karkaamiskäyttäytymiseen voitaisiin parhaiten vaikuttaa. Lisäksi sijaishuoltopaikkojen henkilökunnalla ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on paljon karkaamisilmiöön liittyvää hiljaista tietoa, jota voitaisiin tutkimuksen kautta tuoda näkyville.

Lopuksi haluan vielä todeta, että valitsemani aihe ja esittämäni tutkimuskysymykset ohjasivat tarkasteluni enemmän riskeihin, ongelmiin ja puutteisiin kuin kaikkeen siihen hyvään ja toimivaan, mitä sijoitettujen lasten elämä pitää sisällään. Kodin ulkopuoliset sijoitukset tuovat mukanaan onnistumisia sekä myönteisiä muutoksia ja lapsilla on usein hyviä kokemuksia sijoituksistaan ja sijaishuoltopaikoistaan. Lisäksi suurin osa lapsista ei karkaa kertaakaan koko sijoituksensa aikana. Sijaishuoltopaikasta karkaavat lapset ovat kuitenkin erityinen, äärimmäisen haavoittuvassa asemassa oleva sekä erilaisia yksilöitä ja yksilöllisiä tarpeita sisällään pitävä ryhmä, jonka näkyvyyttä ja huomiointia olen halunnut tutkielmani myötä lisätä. Heidän hyvinvointinsa edistäminen ei onnistu karkaamisilmiöön liittyviä ongelmia ja muutostarpeita vähättelemällä. Erityisen tuhoisaa näiden lasten kannalta olisi yhteiskunnan ja sen eri toimijoiden viestittämä luovuttaminen, välinpitämättömyys ja karkaamisilmiön hiljainen hyväksyminen.

LÄHTEET

* = tutkielman aineistossa mukana oleva artikkeli

Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut lastensuojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

*Attar-Schwartz, Shalhevet (2013) Runaway behavior among adolescents in residential care: The role of personal characteristics, victimization experiences while in care, social climate, and institutional factors. *Children and Youth Services Review* 35(2), 258–267.

Aveyard, Helen (2014) *Doing a Literature Review in Health and Social Care: A practical guide* (3rd Edition) Maidenhead: Open University Press.

Berrick, Jill D. (2011) Trends and Issues in the U.S. Child Welfare System. Teoksessa Neil Gilbert & Nigel Parton & Marit Skivenes (2011) (toim.) *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press, 17–35.

Berrick, Jill & Dickens, Jonathan & Pösö Tarja & Skivenes, Marit (2016) Time, Institutional Support, and Quality of Decision Making in Child Protection: A Cross-Country Analysis. *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance* 40(5), 451–468.

*Biehal, Nina & Wade, Jim (2000) Going Missing from Residential and Foster Care: Linking Biographies and Contexts. *British Journal of Social Work* 30(2), 211–225.

Booth, Andrew & Papaioannou, Diana & Sutton, Anthea (2012) *Systematic Approaches to a Successful Literature Review*. Thousand Oaks: Sage.

Bowden, Francesca (2017) *Absconding; An Exploration Into Why Youth Abscond From Out-Of-Home Care*. Auckland: University of Auckland.

*Bowden, Francesca & Lambie, Ian & Willis, Gwen (2018) Road Runners: Why youth abscond from out-of-home care in New Zealand. *Children and Youth Services Review* 94(10), 535–544.

Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77–101.

Burns, Kenneth & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2016a) Child welfare removals by the state—complex and controversial decisions. Teoksessa Kenneth Burns & Tarja Pösö & Marit Skivenes (toim.) *Child Welfare Removals by the State: A Cross-Country Analysis of Decision-Making Systems*. New York: Oxford University Press, 1–16.

Burns, Kenneth & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2016b) Removals of children by the child welfare system—variations and differences across countries. Teoksessa Kenneth Burns & Tarja Pösö & Marit Skivenes (toim.) *Child Welfare Removals by the State: A Cross-Country Analysis of Decision-Making Systems*. New York: Oxford University Press, 224–244.

Cameron, Gary & Fraymond, Nancy (2006) *Understanding International Comparisons of Child Protection, Family Services, and Community Caring Systems of Child and Family Welfare*. Teoksessa Gary Cameron & Nancy Fraymond (toim.) *Towards Positive Systems of Child and Family Welfare: International Comparisons of Child Protection, Family Service, and Community Caring Systems*. Toronto: University of Toronto Press, 3–26.

*Colvin, Emma & McFarlane, Alison Gerard & McGrath, Andrew (2018) 'We don't Measure and Quotes': How Agency Responses Criminalise and Endanger the Safety of Children Missing in Care in New South Wales, Australia. *The Howard Journal* 57(2), 231–249.

*Connel, Christian M. & Katz, Karol H. & Saunders, Leon & Tebes, Kraemer T. (2006) Leaving foster care—the influence of child and case characteristics on foster care exit rates. *Children and Youth Services Review* 28(7), 780–798.

Coughlan, Michael & Cronin, Patricia (2017) *Doing A Literature Review In Nursing, Health And Social Care* (2nd Edition) Thousand Oaks: Sage

*Courtney, Mark E. & Zinn, Andrew (2009) Predictors of running away from out-of-home care. *Children and Youth Services Review* 31(12), 1298–1306.

*Crosland, Kimberly & Joseph, Ruby & Slattery, Lindsey & Hodges, Sharon & Dunlap, Glen (2018) Why youth run: Assessing run function to stabilize foster care placement. *Children and Youth Services Review* 85(1), 35–42.

Efron, Sara E. & Ravid, Ruth (2019) *Writing The Literature Review. A Practical Guide*. New York: The Guilford Press.

*Eisengart, Julie MA & Martinovich, Zoran & Lyons, John S. (2008) Discharge Due to Running Away from Residential Treatment: Youth and Setting Effects. *Residential Treatment for Children & Youth* 24(4), 327–343.

*Eritsyan, Ksenia Yu & Kolpakova, Olga I. (2017) Runaway behavior among children in residential care in St. Petersburg: A qualitative study. *Psychology in Russia: State of Art* 10(4), 124–133.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* (4. Painos) Tampere: Vastapaino

Evans, David (2007) Integrative Reviews of Quantitative and Qualitative Research. Overview of Methods. *Teoksessa Christine Webb & Brenda Row (toim.) Reviewing Research Evidence for Nursing Practice: Systematic Reviews*. Oxford: Blackwell Publishing, 137–147.

*Fasulo, Samuel J. & Cross, Theodore P. & Mosley, Peggy & Leavey, Joseph (2002) Adolescent Runaway Behavior in Specialized Foster Care. *Children and Youth Services Review* 24(8), 623–640.

Flowers, Barri R. (2001) *Runaway Kids and Teenage Prostitution. America's Lost, Abandoned, and Sexually Exploited Children* Westport: Greenwood Press.

Fraymond, Nancy & Cameron, Gary (2006) Learning from International Comparisons of, Child Protection, Family Service and Community Caring Systems of Child and Family Welfare. *Teoksessa Gary Cameron & Nancy Fraymond (toim.) Towards Positive Systems of Child and Family Welfare: International Comparisons of Child Protection, Family Service, and Community Caring Systems*. Toronto: University of Toronto Press, 289–317.

Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skivenes, Marit (2011) (toim.) *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press.

Glowacz, Fabienne & Léonard, Julie & Courtain, Audrey (2017) Pathways of Running Away Among Belgian Youth. *Youth & Society*. Viitattu 15.8.2019.
<https://doi.org/10.1177/0044118X17734233>.

Grant, Maria J. & Booth, Andrew (2009) A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information and Libraries Journal* 26(2), 91–108.

*Guest, Kimberly M. & Baker, Amy J. L. & Storaasli, Ragnar (2008) The Problem of Adolescents AWOL from a Residential Treatment Center. *Residential Treatment for Children & Youth* 25(4), 289–305.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68(6), 584–596.

*Hoikkala, Susanna & Kemppainen, Martti (2015) Running away from children's residential care: The Finnish case. *International Journal of Child, Youth and Family Studies* 6(3), 466–477.

Hoikkala, Susanna & Lavikainen, Ville (2015) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto

Hopia, Hanna & Latvala, Eila & Liimatainen, Leena (2016) Reviewing the methodology of an integrative review. *Scandinavian Journal of Caring Science* 30(4), 662–669.

Isoniemi, Sami (2019) Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaisille antaman virka-apun näkökulmasta. Vaasa: Vaasan yliopisto, *Acta Wasaensia*, 423.

Jesson, Jill K. & Matheson, Lydia & Lacey, Fiona M. (2011) *Doing Your Literature Review. Traditional and Systematic Techniques*. London: Sage.

Kallinen, Kati (2019) Perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteet biologisiin vanhempiinsa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84(1), 41–51.

Kallio, Tomi J. (2006) Laadullinen review-tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon Tutkimus* 25(2), 18–28.

*Kim, Hansung & Chenot, David & Lee, Sokho (2015) Running Away from Out-of-Home Care: A Multilevel Analysis. *Children & Society* 29(2), 109–121.

Kitinoja, Manu (2005) Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes

Koivisto, Juha & Haverinen Riitta (2006) Systemaattiset tutkimuskatsaukset vaikuttavuuden arvioinnin välineenä sosiaalialalla. Hallinnon tutkimus 25(3), 108–126.

Kuronen, Marjo & Lahtinen, Pia (2011) Supporting families: the role of family work in child welfare. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo Kröger (toim.) Social Work and Child Welfare Politics. Through Nordic lenses. Bristol: The Policy Press.

Känkäinen, Päivi (2009) Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaan otetulle lapselle? Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö.

Laakso, Riitta (2019a) ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Laakso, Riitta (2019b) Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Sijoitettujen nuorten näkökulma. Yhteiskuntapolitiikka 84(1), 4–15.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 22.9.2000/812.

Lastensuojelulaki (LsL). 13.4.2007/417.

Leach, Martin & Neale, Joanne & Kemp, Peter A. (2009) Literature Reviews. Teoksessa Joanne Neale (toim.) Research Methods for Health and Social Care. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 49–62.

Lehtonen, Irma & Telén, Janne (2013) Hatkassa. Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

*Lin, Ching-Hsuan (2012) Children who run away from foster care: Who are the children and what are the risk factors? Children and Youth Services Review 34(4), 807–813.

Malloch, Margaret S. & Burgess, Cheryl (2011) Responding to Young Runaways: Problems of Risk and Responsibility. *Youth Justice* 11(1), 61–76.

*McIntosh, Anna & Lyons, John S. & Weiner, Dana A. & Jordan, Neil. (2010) Development of a Model for Predicting Running Away from Residential Treatment Among Children and Adolescents. *Residential Treatment for Children & Youth* 27(4), 264–276.

*Mitchell, Fiona (2003) 'Can I come home?' The experiences of young runaways contacting the *Message Home* helpline. *Child and Family Social Work* 8(1), 3–11.

*Nesmith, Andrea (2006) Predictors of Running Away from Family Foster Care. *Child Welfare* 85(3), 585–609.

Nuorisolaki. 21.12.2016/1285.

Pekkarinen, Elina (2017) Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto

Perustuslaki 11.6.1999/731

Pope, Catherine & Mays, Nicholas & Popay, Jennie (2007) Synthesizing qualitative and quantitative health evidence. A guide to methods. Maidenhead: Open University Press.

Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes

Pösö, Tarja (2011) Combatting Child Abuse in Finland: From Family to Child-Centered Orientation. Teoksessa Neil Gilbert & Nigel Parton & Marit Skivenes (2011) (toim.) *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press, 112–130.

Ravi, Hanna-Maarit (2006) Hatkaan! Etnografinen tapaustutkimus huostaan otettujen nuorten karkailusta lastensuojelun sijaishuoltopaikoistaan. Pro gradu –tutkielma. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.

Räty, Tapio (2015) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. (3. uudistettu painos) Helsinki: Edita

Saari, Erkki (1951) Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistoyhdistys

Saari, Erkki (1961) Laitoskasvatus. Eräs epäsosiaalisten nuorten käsittelymenetelmä. Jyväskylä: Gummerus

Saari, Erkki (1965) Karkailun ongelma. Pieksamäki: Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino

Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita

Saastamoinen, Kati (2016) Lapsen suojele. Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Salminen, Ari (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.

*Sarri, Rosemary C. & Stoffregen, E. & Ryan, Joseph P. (2016) Running away from child welfare placements: Justice system entry risk. *Children and Youth Services Review* 67(8), 191-197.

Shaw, Ian G. & Holland, Sally (2014) *Doing Qualitative Research in Social Work*. London: Sage

Sinko, Päivi (2016) Rajapinnoilla. Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Sosiaalihuoltolaki. 30.12.2014/1301

Stafford, Anne & Smith, Connie & Vincent, Sharon (2011) *Child Protection Systems in the United Kingdom: A Comparative Analysis*. Lontoo: Jessica Kingsley Publisher.

Stolt, Minna & Axelin, Anna & Suhonen, Riitta (toim.) (2016) *Kirjallisuuskatsaus Hoitotieteessä* (2. korjattu painos) Turku: Juvenes Print

*Sunseri, Paul A. (2003) Predicting Treatment Termination Due to Running Away Among Adolescents in Residential Care. *Residential Treatment for Children & Youth* 21(2), 43–60.

*Taylor, Julie & Bradbury-Jones, Caroline & Hunter, Helen & Sanford, Kate & Rahilly, Tom & Ibrahim, Nayla (2014) Young People's Experiences of Going Missing From Care: A Qualitative Investigation using Peer Researchers. *Child Abuse Review* 23(6), 387–401.

THL (2017a) Lastensuojelun käsikirja –verkkopalvelu. Läheissijaisvanhemmuus. Viitattu 27.8.2019. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201703315914>

THL (2017b) Lastensuojelun käsikirja –verkkopalvelu. Lapsen oikeudet sijaishuollossa. Viitattu 28.8.2019. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201703315914>

THL (2019) Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti. Viitattu 26.8.2019. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019060418326>

Torraco, Richard J. (2005) Writing Integrative Literature Reviews: Guidelines and Examples. *Human Resource Development Review* 4(3), 356–367.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (uudistettu laitos) Helsinki: Tammi

Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo, Jaana (2012) ”Suojele unelmia, vaali toivoa”: Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Welbourne, Penelope & Dixon, John (2013) (toim.) Child Protection and Child Welfare. A Global Appraisal of Cultures, Policy and Practice. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers

Whittemore, Robin (2007) Integrative Reviews of Quantitative and Qualitative Research. Rigour in Integrative Reviews. Teoksessa Christine Webb & Brenda Row (toim.) Reviewing Research Evidence for Nursing Practice: Systematic Reviews. Oxford: Blackwell Publishing, 149–155.

Whittemore, Robin & Knalf, Kathleen (2005) The integrative review: updated methodology. *Journal of Advanced Nursing* 52(5), 546–553.

*Winfrey, Matthew M. & Ku, Jarret & Mueller, Charles W. (2017) Predictors and Motivational Taxonomy of Youth Elopement From Residential Mental Health Placement. *Residential Treatment for Children & Youth* 43(2), 135–154.

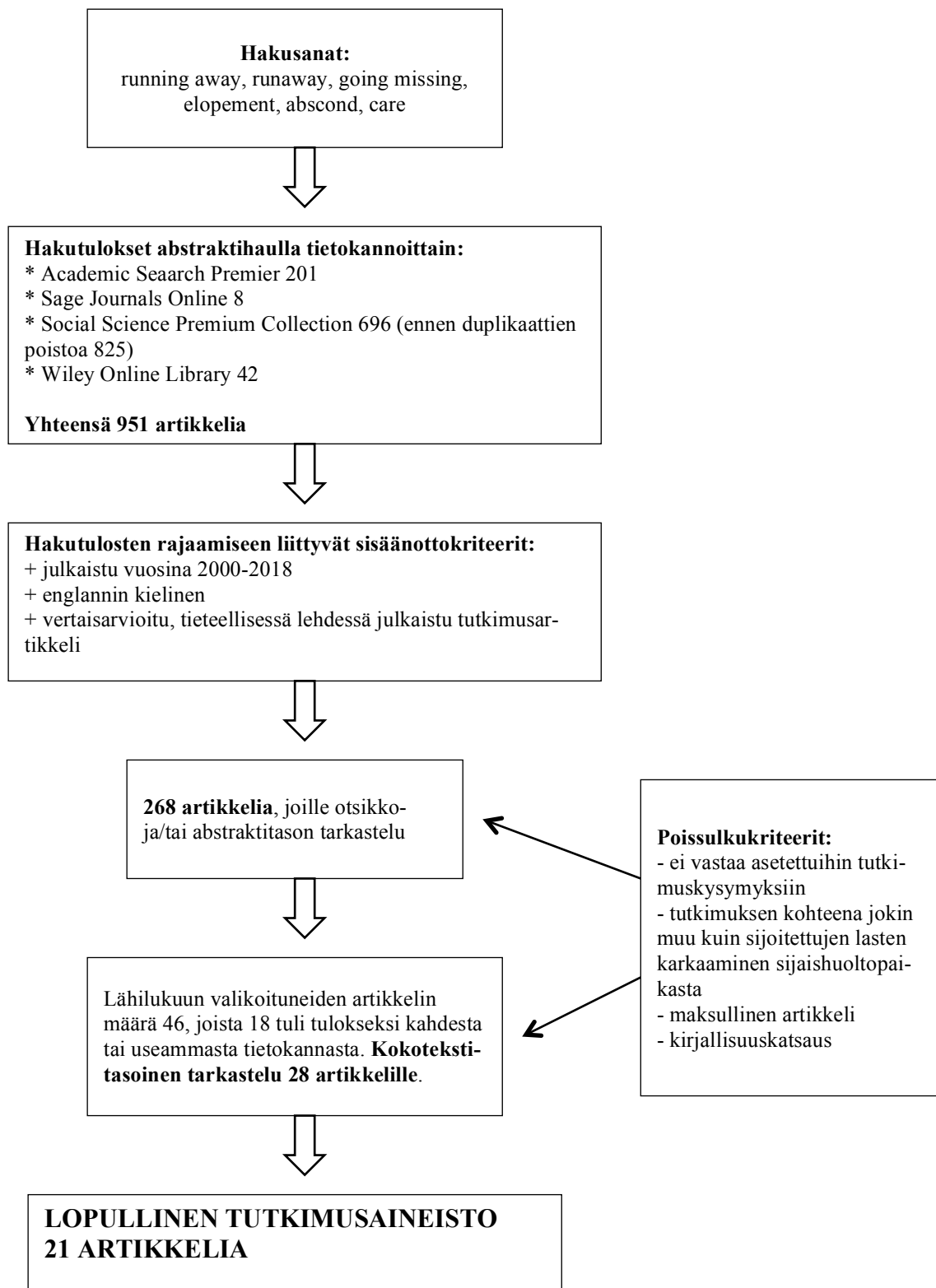
Yhdistyneet Kansakunnat (1989) Yleissopimus lapsen oikeuksista (Viitattu 17.8.2019)

https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

Young, Robert L. & Godfrey, Wayne & Matthews, Barbara & Adams, Gerald R. (1983) Runaways: A Review of Negative Consequences. *Family Relations* 32(2), 275–281.

LIITTEET

Liite 1. Hakuprosessi ja tutkimusaineiston muodostuminen

Liite 2. Tutkimusartikkelit

	Tutkimuksen tekijä(t), nimi ja julkaisutiedot	Tutkimuksen tar- koitus	Menetelmä ja kohderyhmä	Keskeisimmät tutkimustulokset
1.	Attar-Schwartz, S. (2013) Runaway behavior among adolescents in residential care: The role of personal characteristics, victimization experiences while in care, social climate, and institutional factors. <i>Children and Youth Services Review</i> 35(2), 258–267.	Tutkia sijoitettujen nuorten karkaamisen ja karkaamisen yrittämisen esiintyvyyttä sekä henkilökohtaisten ja laitokseen liittyvien ominaisuuksien yhteyttä karkaamiseen.	Kvantitatiivinen tutkimus. Strukturoitu kyselylomake, jonka täytti 1324 laitokseen sijoitettua, 11–19-vuotiasta nuorta.	Karkaamistaipumukseen yhteydessä olevia tekijöitä ovat nuoren korkeampi ikä, pidempiaikainen laitossijoitusjakso, sijoitukseen sopeutumiseen liittyvät haasteet, kaltoin kohtelu toisten nuorten tai laitoksen henkilökunnan taholta sekä kokemus vähäisestä kannustuksesta ja tuesta tai liian tiukasta henkilökunnasta.
2.	Biehal, N. & Wade, J. (2000) Going Missing from Residential and Foster Care: Linking Biographies and Contexts. <i>British Journal of Social Work</i> 30(2), 211–225.	Tutkia sijaishuoltopaikan olosuhteiden ja nuoren henkilökohtaisen elämänkerran vaikutusta sijaishuoltopaikasta karkaamiseen.	Monimenetelmätutkimus. Kyselyt, joilla kerättiin tietoa 210 sijoitetusta, vähintään kerran karanneesta nuoresta (11–16 v.) heidän kanssaan työskenteleviltä ammattilaisilta sekä luvattomista poistumisista laitosten henkilökunnalta. Lisäksi syvähaastattelut 36 nuorelle ja heidän kanssaan työskentelevälle henkilölle.	Karkaamisen taustalla on usein nuoren omaan henkilökohtaiseen historiaan sekä sijoitukseen ja sijaishuoltopaikkaan liittyviä tekijöitä, jotka vahvistavat toisiinsa. Välittömät motivaatiotekijät (esimerkiksi tiukat säännöt, kiusaaminen) kietoutuvat usein yhteen nuoren historiasta nousevien tekijöiden (esimerkiksi hylkääminen, kaltoin kohtelu) kanssa.
3.	Bowden, N. & Lambie, I. & Willis, G. (2018) Road runners: Why youth abscond from out-of-home care in New Zealand. <i>Children and Youth Services Review</i> 94(10), 535–544.	Tutkia karkaamiseen liittyviä riski- ja suojaavia tekijöitä sekä sitä, miksi nuoret karkaavat ja miten he kokevat ympärillään olevan sosiaalisen kontekstin merkityksen.	Monimenetelmätutkimus. Karkaamiseen liittyviä riskitekijöitä tutkittiin retrospektiivisen aineiston avulla, joka koostui aiemmin sijoitettuna olleiden, 12–19-vuotiaiden nuorten tiedoista (n = 241). Lisäksi 40 sijoitetun nuoren haastattelut.	Nuoret karkaavat säilyttääkseen yhteyden heille merkityksellisiin henkilöihin tai välttääkseen hankalia ihmissuhteita sijaishuoltopaikassa. Myös tylsyys tai tunne vapauden ja autonomian puutteen sekä tiedon puute omaan sijoitukseen ja hoitoon liittyen turhauttaa ja motivoi karkaamaan.

4.	Colvin, E. & McFarlane, A.G. & McGrath, A. (2018) 'We Don't Measure and Quotes': How Agency Responses Criminalise and Endanger the Safety of Children Missing in Care in New South Wales, Australia. <i>The Howard Journal</i> 57(2), 231–249.	Tutkia eri toimijoiden käsityksiä lastensuojelulaitoksista karkaavien lasten rikollisuudesta sekä toimia, joita eri tahot näihin lapsiin kohdistavat.	Kvalitatiivinen tutkimus. Puolistrukturoidut puhelinhaastattelut, kasvokkain tehtyt haastattelut ja fokusryhmät 46:lle sosiaali- oikeus- ja turvallisuusalan toimijalle.	Sijaishuoltopaikasta karkaavat jaetaan tiedostamattomasti kategorioihin ("luvottomasti poistuneet", "itse itsensä sijoittavat"; "aidosti kadonneet"). Lasta kohdellaan ja hänestä ajatellaan eri tavoin kategoriasta riippuen. Karkaaminen yhdistetään rikollisuuteen ja usein karkaamista pidetään jo itsessään rikollisena. Laitoksista karkaavien haavoittuvuutta ei huomioida riittävästi ja karkaamiseen liittyviä potentiaalisia riskejä vähätellään.
5.	Connell, C. M. & Katz, K. H. & Saunders, L. & Tebes, J. K. (2006) Leaving foster care—the influence of child and case characteristics on foster care exit rates. <i>Children and Youth Services Review</i> 28(7), 780–798.	Tutkia lapsen ominaisuuksien ja taustatekijöiden yhteyttä sijoituksen päättymisajankohtaan, joko perheen jälleenyhdistämisen, adoption tai sijaishuoltopaikasta karkaamisen takia.	Kvantitatiivinen tutkimus. Aineisto koostui 5909:n, 0–20-vuotiaan huostaan otetun lapsen ensimmäistä sijoitusta koskevista tiedoista, jotka kerättiin RICHIST-tietojärjestelmästä ² .	Riski sijoituksen päättymiseen karkaamisen takia pysyy suhteellisen matalana ja tasaisena koko sijoitusjakson ajan. Ikävuosien kasvu, ensimmäinen sijoitus yli 15-vuotiaana, naissukupuoli, vähemmistöön kuuluva rodullinen tai etninen tausta, sijoitus laitospaisemmissa olosuhteissa sekä kaksi tai useampi aiempaa sijoitusta lisäävät karkaamisriskiä.
6.	Courtney, M.E. & Zinn, A. (2009) Predictors of running away from out-of-home care. <i>Children and Youth Services Review</i> 31(12), 1298–1306.	Tutkia karkaamismääriä, karkureisujen kestoa ja karkaamista ennustavia tekijöitä sekä sitä, miten lapsikohtaiset ja järjestelmätason tekijät ovat yhteydessä karkaamisriskiin.	Kvantitatiivinen tutkimus. Aineisto koostui kolmesta valtionhallinnon tietojärjestelmästä kerätyistä tiedoista koskien 14 282 lasta (12–18 v.), jotka olivat karanneet sijaishuoltopaikastaan ainakin yhdeksi yöksi vuosien 1993–2003 välisenä aikana.	Merkittävä enemmistö karanneista on yli 12-vuotiaita, ensimmäisen kerran teini-ikäisenä sijoitettuja. Todennäköisyys kerran karanneen lapsen uudelleen karkaamiselle on suhteellisen suuri. Useat sijaishuoltopaikan muutokset, mielenterveyden ongelmat, päihteiden käyttö ja laitossijoitus kasvattavat karkaamisriskiä.

7.	Crosland, K. & Joseph, R. & Slattery, L. & Hodges, S. & Dunlap, G. (2018) Why youth run: Assessing run function to stabilize foster care placement. <i>Children and Youth Services Review</i> 85(1), 35–42.	Tutkia, miksi nuoret karkaavat sijaishuoltopaikastaan.	Kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimukseen osallistui karkaamistaustan omaavia 13–18-vuotiaita nuoria sekä ammattilaisia, joilla oli kokemusta ja/tai tietoa näistä nuorista. Osallistuneista (N = 81) muodostettiin 14 fokusryhmää.	Karkaamisen taustalla olevat syyt liittyvät sosiaaliseen tukeen ja normaaliuden sekä erilaisten aktiviteettien kaipuuseen. Nuoret karkaavat jotain kohti (esim. kaverit, perhe tai jokin toiminta) ja/tai pois jostain (esim. nuorelle vastenmielinen sijaishuoltopaikka tai ikävystyminen).
8.	Eisengart J. MA. & Martinovich, Z. & Lyons, John S. (2008) Discharge Due to Running Away from Residential Treatment: Youth and Setting Effects. <i>Residential Treatment For Children & Youth</i> 24(4), 327–343.	Tutkia laitoksesta karkaamista ennustavia riskitekijöitä.	Kvantitatiivinen tutkimus. Aineisto kerättiin RTOS-tietojärjestelmästä ³ ja se koostui 1927 lapsen (7-18 v.), päättäneisiin hoitojaksoihin (N = 2114) liittyvistä tiedoista.	Korkeampi ikä, naissukupuoli ja päihteiden käyttö nostavat karkaamisriskiä. Karanneilla on enemmän sosiaali- ja oikeudellisia ongelmia, turvallisuuteen ja elämänhallintaan liittyviä tarpeita, haasteita toiminnanohjauksessa ja he ovat muita vaarallisempia niin toisille kuin itselleenkin.
9.	Eritsyana, K.Y. & Kolpakova, O.I. (2017) Runaway behavior among children in residential care in St. Petersburg: A qualitative study. <i>Psychology in Russia: State of Art</i> 10(4), 124–133.	Tutkia sijaishuoltopaikasta karkaamisen taustalla olevia riski- ja motivaatiotekijöitä.	Kvalitatiivinen tutkimus. Fokusryhmät lasten kanssa työskenteleville (n = 10) ja sijoitettuna olleille, 17–29-vuotiaille (n = 8). Lisäksi 23 karkaamistapausta, joista kerättiin tietoa kirjallisesti ja haastattelemalla tapauksen parissa työskennellyttä henkilöä.	Riski- ja motivaatiotekijöitä: pääsy sukulaisten luo, romanttiset tai seksuaaliset suhteet, vertaisvuorovaikutus, päihteet, konfliktien välttäminen, fyysinen tai psyykinen väkivalta, karkaamisen huvien vuoksi, ongelmat sijoitukseen asettumisessa ja tyytymättömyys sijaishuoltopaikkaan.
10.	Fasulo, J.F. & Cross, T.P. & Mosley, P. & Leavey, J. (2002) Adolescent Runaway Behavior in Specialized Foster Care. <i>Children and Youth Services Review</i> 24(8), 623–640.	Tutkia sijoitettujen ja sijaishuoltopaikasta karanneiden nuorten ominaisuuksia sekä karkaamista ennustavia tekijöitä.	Kvantitatiivinen tutkimus. Aineisto koostui asiakastietojärjestelmästä kerätyistä, 147 nuoren (13–18 v.) sen hetkiseen sijoitukseen liittyvistä tiedoista.	Suurin osa nuorista karkaa perheensä tai ystäviensä luo. Eniten karkaavat 16-vuotiaat nuoret. Tyttöjen riski karata sijaishuoltopaikasta on poikia suurempi. Psykoterapiakäynnit vähentävät karkaamisriskiä.

11.	Guest, K. M. & Baker, A. J. L. & Storaasli, R. (2008) The Problem of Adolescent AWOL from a Residential Treatment Center. <i>Residential Treatment for Children & Youth</i> 25(4), 289–305.	Tutkia karkaamis- määriä, karkaami- sen ajankohtaa, karkaamiseen päät- tyvien hoitajakso- jen määrää, karku- reissujen kestoa sekä näihin vaikut- tavia taustekijöitä.	Kvantitatiivinen tutkimus. Aineisto koostui 234:n, hoito- laitokseen pitkäaikaisesti sijoit- etun pojan (12-16 v.) tiedois- ta, jotka kerättiin hallinnon tietojärjestelmästä.	Suurin osa karkaamisista tapahtui ensimmäisten 6 kk:n aikana. Päihteiden käyttöön liittyvä histo- ria lisäsi karkaamisriskiä. Henki- lökunnan tietoisuus karkaamiseen liittyvistä riskitekijöistä sekä perheen ja vanhempien hoitoon osallistamisen lisääminen voi vähentää karkaamisriskiä.
12.	Hoikkala, S. & Kemp- painen, M. (2015) Run- ning away from children's residential care: The Finn- ish case. <i>International Journal of Child, Youth and Family Studies</i> 6(3), 466–477.	Paikantaa karkaa- misilmiön piirteitä, kerätä tietoa kar- kaamisesta, hyvistä työkäytännöistä ja yhteistyöstä, selvit- tää lapsen ja lapsen oikeuksien oikeu- dellista perustaa karkumatkan aikana sekä tehdä toimen- pide-ehtotuksia.	Kvalitatiivinen tutkimus. Säh- köinen kyselylomake, jonka täytti 81 laitokseen sijoitettua nuorta. Ryhmähaastattelu seitsemälle laitokseen sijoite- tulle nuorelle. Sähköpostitse tehty haastattelu neljälle sosi- aalityöntekijälle.	Karkaamiseen motivoivat tekijät liittyvät esimerkiksi kavereihin ja perheeseen, päihteisiin, tylsyy- teen, ahdistukseen, sääntöihin, rajoituksiin, sijoituksen vastus- tukseen, ristiriitoihin henkilökun- nan tai toisten nuorten kanssa sekä tunteeseen vapauden puut- teesta. Rangaistusten ja rajoitus- ten sijasta tarvitaan enemmän ymmärrystä. Läheisten ihmissuh- teiden merkitys lapselle tulisi tunnistaa paremmin.
13.	Kim, H. & Chenot, D. & Lee, S. (2015) Running Away from Put-of-Home Care: A Multilevel Analy- sis. <i>Children & Society</i> 29(2), 109–121.	Tutkia lapsen, hä- nen perheensä ja lastensuojelujärjes- telmään liittyvien ominaisuuksien vaikutusta sijais- huoltopaikasta karkaamisen toden- näköisyyteen.	Kvantitatiivinen tutkimus. AFCARS-tietojärjestelmästä ⁴ kerättiin 100 576 sijoitetun, 12–17-vuotiaan lapsen tiedot.	Korkeampi ikä, naissukupuoli, tunne-elämän häiriöt, useat sijoit- ukset ja sijaishuoltopaikan muu- tokset sekä isän yksinhuoltajuus lisäävät karkaamisen todennäköi- syyttä, suostumuksellinen sijoitus sekä suunnitelma perheen jäl- leenyhdistämisestä, sukulaissijoi- tuksesta tai adoptiosta vähentävät todennäköisyyttä.

14.	Lin, C-H. (2012) Children who run away from foster care: Who are the children and what are the risk factors? <i>Children and Youth Services Review</i> 34(4), 807–813.	Tutkia sijaishuolto-paikasta karkaavien lasten ominaisuuksia sekä karkaamiseen liittyviä riskitekijöitä.	Kvantitatiivinen tutkimus. Aineistona AFCARS-tietojärjestelmästä ⁴ kerätyt, 8047 sijoitetun (0–23 v.) lapsen ja nuoren tiedot.	Ikävuosien kasvu, naissukupuoli, käytösongelmat, mielenterveysdiagnoosi, ensimmäinen sijoitus vanhemmalla iällä, yksinhuoltajaperhe, useat sijaishuoltopaikan muutokset ja sijoituksen alkuvaihe lisäävät karkaamisen todennäköisyyttä.
15.	McIntosh, A. & Lyons, J. S. & Weiner, D. A. & Jordan, N. (2010) Development of a Model for Predicting Running Away from Residential Treatment Among Children and Adolescents. <i>Residential Treatment for Children & Youth</i> 27(4), 264–276.	Analysoida karkaamista ennustavia tekijöitä, kehittää henkilökohtaisiin ominaisuuksiin perustuva, karkaamista ja hoidon päättymistä karkaamisen vuoksi ennustava malli sekä analysoida mallin ennustuskykyä, kun myös ympäristötekijät huomioidaan	Kvantitatiivinen tutkimus. Aineisto kerättiin lapsen tarpeita sekä vahvuuksia arvioivalla CANS-mittarilla ⁵ laitoksessa tehdyistä arvioinneista. Tutkimuksen otos sisälsi 87 laitokseen sijoitettuna ollutta lasta (7–20 v.) lasta ja nuortajoiden hoito oli päättynyt karkaamisen vuoksi.	Kehitetty malli yhdistää kahdeksan karkaamista ennustavaa tekijää: koulusuoriutuminen, karkamishistoria/ karkamisajatukset, ikä, päihteiden käyttö ja rikollisuus. Karkaamista on mahdollista ennustaa henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella silloinkin, kun ympäristötekijöiden vaikutus huomioidaan. Niin yksilölliset kuin ympäristötekijätkin vaikuttavat karkamispäätökseen.
16.	Millette-Winfree, M & Ku, J. & Mueller, C. W. Predictors and Motivational Taxonomy of Youth Elopement From Residential Mental Health Placement (2017). <i>Residential Treatment for Children & Youth</i> 34(2), 135–154.	Tutkia laitokseen sijoitettujen nuorten ensimmäiseen karkamiseen liittyviä motivaatiotekijöitä sekä vertailla laitokseen sijoitettuja ja sieltä karanneita nuoria niihin nuoriin, jotka eivät karanneet.	Monimenetelmätutkimus. Mielenterveystietoja sisältävästä tietojärjestelmästä kerättiin 1261 laitokseen sijoitetun nuoren (10–18 v.) tiedot. Heistä 513 oli karannut laitoksesta. Nuoren tapauksen hoitaja täytti toiminnallisuutta arvioivan CAFAS-mittarin ⁷ . Lisäksi laitoksen henkilökunnan kirjoittamia tapahtumaraportteja.	Käytöshäiriödiagnoosi ennustaa karkamista merkittävästi. Kolme motivaatiotekijäkategoriaa: vertaisten vaikutus, karkaminen laitoksen sisäisistä, negatiivisista ärsykkeistä johtuen (esimerkiksi turhautuneisuus, säännöt, rangaistukset) sekä karkaminen laitoksen ulkopuolisten ärsykkeiden vahvistamiseksi (esimerkiksi päihteet, perhe, ystävät).

17.	Mitchell, F. (2003) 'Can I come home?' The experiences of young runaways contacting the <i>Message Home</i> helpline. <i>Child and Family Social Work</i> 8(1), 3–11.	Tutkia <i>the Message Home</i> -auttavaan puhelimeen soittavien karanneiden nuorten ominaisuuksia, olosuhteita sekä karkaamiseen liittyviä motivaatiotekijöitä.	Monimenetelmätutkimus. Kolmen kuukauden pituinen prospektiivinen kyselytutkimus, jolla kerättiin tietoa auttavaan puhelimeen soittavista, kotoaan tai sijaishuoltopaikasta karanneesta, 268 lapsesta ja nuoresta. Soittajista 88 % oli 13–17-vuotiaita.	Sijaishuoltopaikastaan karanneet nuoret kertoivat karkaamisen syyksi esimerkiksi kiusaamisen, riitelyn sijaishuoltajien kanssa, halun olla perheen tai kaverien kanssa sekä onnettoman olon sijaishuoltopaikassa.
18.	Nesmith, A. (2006) Predictors of Running Away from Family Foster Care. <i>Child Welfare</i> 85(3), 585–609.	Tutkia sijaisperheestä karkaamista ennustavia riskitekijöitä.	Kvantitatiivinen tutkimus. Otos koostui perhehoitoon sijoitettujen, 343 nuoren (11–18 v.) tiedoista. Perhehoitajat ja sosiaalityöntekijät vastasivat kyselyyn neljännesvuosittain kahden vuoden ajan sekä täyttivät nuoren käytöstä kartoittavan CBCL-lomakkeen ⁶ .	Korkeampi ikä, karkaamishistoria, pidempi sijoituksen kesto, sijoituksen liittyvän suunnitelman puute sekä alhaisempi CBCL -tulos lisäävät karkaamisriskiä. Sosiaalityöntekijöiden tekemä arvio sijaisvanhemmista auttaa ennustamaan karkaamista. Karkaamista ennustavia varoitusmerkkejä ei tunnisteta tarpeeksi hyvin ja ajoissa.
19.	Sarri, R.C. & Stoffregen, E. & Ryan, J.P. (2016) Running away from child welfare placements: Justice system entry risk. <i>Children and Youth Services Review</i> 67(8), 191–197.	Tutkia sijaishuoltopaikasta karanneiden nuorien ominaisuuksia ja käytöstä sekä sitä, kasvattaako sijaishuoltopaikasta karkaaminen riskiä joutua tekemisiin rikosoikeusjärjestelmän kanssa.	Kvantitatiivinen tutkimus. Yli 12-vuotiaiden nuorien tietoja vertailtiin muodostamalla tutkimusryhmä (N = 371) ja vertailuryhmä (N = 371). Tutkimusryhmän nuoret olivat karanneet ainakin kerran ja heidän tietonsa löytyivät sekä lastensuojelun että nuorisoiikeuden rekistereistä ja tietojärjestelmistä.	Karkaamisen taustalla olevia syitä ovat esimerkiksi tiukat säännöt ja rajat, huoli perheestä, epäileltä kasvatusmenetelmät ja elinolosuhteet, kunnioituksen puute sekä laitoksessa elämisen epänormaalius. Riski joutua nuoruudessa ja/tai aikuisuudessa tekemisiin rikosoikeusjärjestelmän kanssa kasvaa karkaamisen myötä merkittävästi.

20.	Sunseri, Paul A. (2003) Predicting Treatment Termination Due to Running Away Among Adolescents in Residential Care. <i>Residential Treatment for Children & Youth</i> 21(2), 43–60.	Tutkia karkaamiseen liittyviä riskitekijöitä ja niiden yhteyttä laitoksesta karkaamiseen ja hoidon päättymiseen.	Kvantitatiivinen tutkimus. Laitoksen henkilökunta täytti 8–18-vuotiaita lapsia ja nuoria (N = 8933) koskevan kyselyn sijoituksen alkaessa ja päättyessä. Tulokset raportoitiin 12–18-vuotiaiden osalta (N = 7477), koska tätä nuorempien karkaaminen oli harvinaista.	Riski karkaamiseen ja laitoshoidon päättymiseen on suurin niiden nuorten kohdalla, joilla on taustallaan aiempia karkaamisia. Taustalla oleva vakava historia (esimerkiksi rikollisuus) nostaa riskiä entisestään. Riskiä nostavat myös laitoksen palveluiden matala taso, perheen matala toimintakyky sekä lapsen ulospäin suuntautuvat käytösongelmat.
21.	Taylor, J. & Bradbury-Jones, C. & Hunter, H. & Sanford, K. & Rahilly, T. & Ibrahim, N. (2014) Young People’s Experiences of Going Missing From Care: A Qualitative Investigation using Peer Researchers. <i>Child Abuse Review</i> 23(6), 387–401.	Tutkia nuorten kokemuksia sijaishuoltopaikasta karkaamisesta, identifioida karkaamiseen vaikuttavia tai johtavia tekijöitä, selvittää minkälaista tukea karanneet nuoret ovat saaneet ja mitkä tekijät saattaisivat estää karkaamisen jatkossa.	Kvalitatiivinen tutkimus. Kuu-teen fokusryhmään osallistui 28 nuorta, jolla oli taustallaan karkaaminen sijaishuoltopaikasta. Nuoria osallistava tutkimus, jossa kaksi vertaisnuorta suoritti haastattelut kokeneen tutkijan tukemana.	Neljä karkaamisen syistä kertovaa teemaa: auktoriteetti ja valta, kitka sosiaalisissa suhteissa, tunne eristettynä olemisesta sekä ympäristöön liittyvät tekijät. Karkaviin nuoriin kohdistettujen toimien tulisi olla enemmän tukevia ja asioita mahdollistavia kuin rankaisevia. Kuulluksi tuleminen, kunnioittava kohtelu, tunne autonomiasta sekä siitä, että joku välittää, ovat keskeisiä karkamista estäviä tekijöitä.

¹BASP = The Behavior Analysis Services Program

²RICIST = Rhode Island Children’s Information System

³RTOS = Residential Treatment Outcomes System

⁴AFCARS = Adoption and Foster Care Analysis and Reporting System

⁵CANS = The Child and Adolescent Needs and Strengths

⁶CBCL = Child Behavior Checklist

⁷CAFAS = Child and Adolescent Functional Assessment Scale